

فهرست مطالب

۱	چکیده:
۲	مقدمه:
۷	فصل اول
۷	کلیات پژوهش
۸	بیان مسئله
۸	سوالات تحقیق:
۹	اهداف تحقیق:
۱۰	اهمیت و ارزش تحقیق:
۱۰	نمونه ای از مشکلات یا چالش ها
۱۴	کاربرد نتایج تحقیق:
۱۴	فرضیات پژوهش:
۱۵	روش تحقیق:
۱۵	روش گردآوری اطلاعات
۱۶	تعریف مفاهیم و واژه ها
۱۶	اشتغال زایی:
۱۶	مدیریت بحران
۱۷	کلانشهر
۱۸	فصل دوم:
۱۸	پیشینه پژوهش
۱۹	مدیریت بحران
۱۹	انواع بحران
۱۹	طبقه بندی بحرانها از لحاظ ناگهانی بودن یا تدریجی بودن آنها
۲۱	مدیریت بحران:
۲۱	مشکلات شهرنشینی در عصر حاضر در کلان شهرها
۲۳	اسکان غیر رسمی
۲۵	حاشیه نشینی:

۲۶.....	اسکان غیر رسمی؛ رویکردها و شیوه های برخورد
۲۷.....	راهبردها و نظریات ارائه شده برای شیوه برخورد با اسکان های غیررسمی
۴۸.....	فصل سوم
۴۹.....	پیشینه تاریخی شهر اهواز
۴۹.....	اسکان غیر رسمی در کلان شهر اهواز:
۵۰.....	معرفی کلان شهر اهواز:
۵۰.....	تاریخچه شهر اهواز
۵۳.....	موقعیت جغرافیایی شهر اهواز
۵۴.....	معرفی مناطق ۸ گانه شهر اهواز به همراه نواحی مربوطه
۵۴.....	ویژگی های اقلیمی
۵۷.....	ویژگیهای زمین شناسی
۵۷.....	توپوگرافی
۵۸.....	زمین شناسی و خاک شناسی
۵۹.....	خاک و پوشش گیاهی
۶۰.....	حرکات زمین
۶۰.....	ویژگی های اجتماعی - اقتصادی
۶۰.....	تحولات و ویژگیهای اجتماعی
۶۱.....	مهاجرت
۶۲.....	اقتصاد شهر
۶۳.....	بررسی نیروی کار و اشتغال
۶۴.....	ارزیابی اجتماعی - اقتصادی
۶۵.....	بافت و ساخت شهری
۶۷.....	توسعه فضایی شهر اهواز
۶۸.....	بررسی مناطق توسعه شهری
۷۲.....	تراکم مسکونی
۷۵.....	محلات هدف
۷۸.....	مطالعات اجتماعی - اقتصادی - کالبدی در محلات فرودست شهر

۸۳	..... شناسایی و گونه بندی محلات هدف
۹۱	..... ساختار جمعیتی
۱۲۱	..... فصل چهارم
۱۲۱	..... دیدگاه های مبانی نظری تحقیق
۱۲۲	..... مدیریت شهری
۱۲۲	..... مفهوم کار در مدیریت شهری
۱۲۵	..... مدیریت شهری در اروپا
۱۲۶	..... اصول مدیریت شهری
۱۲۷	..... مدیریت شهری یا مدیریت پروژه
۱۳۳	..... رویکرد اجتماعی و فرهنگی به مدیریت شهری
۱۳۶	..... شهرداری و نقش آن در مدیریت شهری
۱۴۲	..... جایگاه مدیریت کیفیت در مدیریت شهری
۱۴۷	..... معضلات شهرنشینی در ایران حاصل مدیریت شهری اقتدارگرا
۱۴۹	..... دوره های مدیریت شهری در ایران
۱۵۱	..... الگوهای مدیریت شهری
۱۵۱	..... مدیریت شهری متمرکز
۱۵۳	..... مدیریت شهری غیرمتمرکز
۱۵۴	..... رهیافت جوهری به نظریه های سازمانی
۱۵۸	..... الگوهایی که برای شهر اهواز می توان در نظر گرفت
۱۵۸	..... ویژگیهای مطلوب
۱۶۱	..... فصل پنجم
۱۶۱	..... روش و مراحل انجام پژوهش
۱۶۲	..... مقدمه
۱۶۲	..... نوع و روش پژوهش
۱۶۳	..... جامعه ی آماری
۱۶۳	..... برآورد حجم نمونه
۱۶۴	..... روش نمونه گیری

۱۶۵	.....	ابزار پژوهش
۱۶۵	.....	روایی و پایایی پرسشنامه
۱۶۶	.....	روش گردآوری داده ها
۱۶۷	.....	روش آماری توصیف یافته ها
۱۶۸	.....	تحلیل استنباطی یافته ها
۱۷۳	.....	فصل ششم
۱۷۳	.....	تجزیه و تحلیل داده ها
۱۹۳	.....	فصل هفتم
۱۹۳	.....	پیشنهادات و نتیجه گیری
۱۹۴	.....	مقدمه
۱۹۶	.....	آزمون فرضیات
۱۹۶	.....	فرضیه اول:
۱۹۶	.....	فرضیه دوم:
۱۹۶	.....	فرضیه سوم:
۱۹۸	.....	نتیجه گیری
۲۰۰	.....	پیشنهادات پژوهشگر
۲۰۱	.....	فهرست منابع:
۲۰۱	.....	منابع فارسی
۲۰۶	.....	ضمائم:

چکیده:

پژوهش پیش رو سعی دارد با بررسی و نگاهی به معضلات شهری و مدیریت شهری کلان شهر اهواز که به صورت سنتی و یا با گسترش شهرنشینی و افزایش بی برنامه جمعیت با آن مواجه بوده است از یک سو و از سوی دیگر مقایسه و محک آن با استانداردهای مدیریت شهری و نمونه های موفق در این زمینه به ارایه راهکار های مناسبی جهت برون رفت از آنها ارایه نماید .

با نگاهی به مطالعات پیشین و دستاورد های این پژوهش می توان معضلات شهری شهر اهواز را به دو بخش مدیریتی و ساختاری تقسیم نمود البته باید توجه داشت که رفع مشکل دوم هم نیازمند توجه ویژه به مشکل ابتدایی (مدیریت) می باشد. اما بطور کلی می توان گفت در اولویت بندی این چالشها برخی از آنها دارای اهمیت ویژه ای می باشند که چاره اندیشی و حل آنها بی شک تاثیر مثبتی بر موارد دیگر خواهد داشت که از آن جمله می توان به معضل بیکاری و یا مازاد و دپوی غیر کارشناسی نیروها در برخی دستگاهها از جمله شهرداری اشاره نمود. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می دهد گام اول در رسیدن به نتیجه مطلوب شناخت مشکلات بنیادی شهر می باشد و در مرحله بعدی سعی در جهت حل آنها با توجه به اولویت بندی ذکر شده در بالا هر چند عاملی چون مدیریت یکپارچه شهری نقشی به سزا در این زمینه ایفا می نماید.

کلید واژه : مدیریت شهری – مدیریت ناکارآمد شهر اهواز – الگوی مدیریت یکپارچه شهری – توسعه پایدار شهری – مشکلات شهری اهواز

مقدمه:

نخستین شیوه مدیریتی شهر و گزینش اعضای مسئول آن انتخاب مستقیم شهردار از سوی دولت مرکزی و نهاد اداره کننده امور داخلی آن وزارت کشور است. این الگو شیوه قدیمی است و مطابق آن وزیر کشور و نمایندگان او یعنی استانداران در فرآیندی سلسله مراتبی متولی امور شهری را برگزیده و عزل می کنند. در این جا، شهرداری و مدیران آن به عنوان جزیی از بوروکراسی دولتی تعریف شده و قوه مقننه کشور در نقش قانونگذاری این حیطه نیز در می آید. موارد مربوط به امور جزیی نیز از سوی بخشهای بالای سلسله مراتب به صورت بخشنامه به سطوح پایین تر اعلام می شود. در این الگو بودجه شهرداری ها ذیل بودجه دولت و استانداری ها بوده و دولت بر کار آنها نظارت می کند. اغلب عنوان می شود مزیت الگوی فوق هماهنگی بخش های مختلف است ولی عیب آن گسترده شدن حوزه وظایف و بیگانگی آن به مسائل مناطق خاص ذکر می شود این نقدها باعث شده تا الگوی تمرکزگرایانه در مدیریت شهری منسوخ شده و به شیوه های جدیدی اندیشیده شود. آنچه که ما در اینجا «الگوهای نوین» نام می دهیم در حقیقت نوین نیست و ریشه در تاریخ پیدایی شهری وسیع و امروزی در اروپای غربی و حتی پیش از آن دارد. فارغ از تجربه دولت شهرهای یونان که در آن مردم خود مستقیما متولیان امور خود را بر می گزیدند و مستقیما در امور شهر اظهار نظر می کردند در شهرهای اواخر قرون وسطی و اوایل رنسانس خصوصا ایتالیا، فرانسه، آلمان و انگلستان بود که با پیدایش شهرهای جدید که در آن بورژواهای مشغول تجارت ساکن بودند نیاز به مدیریت محلی خاصی پدید آمد. شهر بزرگ می شد و نیازهای خاص خود را داشت. در این میان دولت های فئودالی پایان سده های میانه فاقد توانایی رسیدگی به نیازهای جدید بر آمده از دوران جدید بودند. بدین لحاظ به نحو خودجوشی

گروه های شهری شورا مانندی پیدا شدند که در آن مردم و معتمدین آنها به تصمیم گیری و تبادل نظر در امور شهر و اداره بهتر آن می پرداختند. به تدریج این امر سازمان یافته تر شده و با مشخص تر شدن شاخصه های دولت جدید دارای تفکیک قوا، اداره امور شهر نیز به عنوان نوعی «حکومت داری» مطرح شد. لذا آنچه امروز «حکومت های محلی» و به نحو مشخص تر شورا و شهرداری ها نامیده می شود اساسا امری کهن بوده و توسط دولت های جدید به وجود نیامده بلکه به نوعی می توان گفت دولت های ملی نوین از دل این حکومت های محلی سر بر آورده اند. می دانیم که در سیستم تفکیک قوای منتسکیویی رایج در جهان امروز قوای مقننه، مجریه و قضائیه در عین تفکیک در تلاش برای نوعی هماهنگی و نظارت بر یکدیگرند که امری بدیهی انگاشته می شود. در سطح حکومت های محلی شهرداری ها و شوراهای این امر چگونه است چنانچه گفتیم اساسا دولت هایی وجود دارند که به نحو جالبی اساسا هیچ حکومتی محلی را به رسمیت نمی شناسد و به شیوه انتصاب شهردار از سوی مقامات اجرایی، آنها ذیل دولت و سازمان آن قرار می دهند. درحالی که معایب آن آشکار شده است ولی در کشورهایی که ساختار حکومت های محلی به رسمیت شناخته شده است از حدود ۲۵۰ سال گذشته ۳ الگوی مدیریت شهری وجود داشته که در هر مکان و زمانی به فراخور حال یکی از آنها رواج داشته است. نیازی به گفتن نیست که آنچه ما حکومت محلی می نامیم شامل دو نهاد شورای شهر «انجمن شهر و شهرداری یا دهیاری» ها است. همانگونه که در سطح حکومت ملی، نوعی تفکیک قوا وجود دارد، اغلب شورای شهر چونان قوه مقننه امور شهری و شهرداری و دهیاری ها به مثابه قوه مجریه به حساب می آیند. در مورد قوه قضائیه در شهر جز در برخی کشورها، حکومت های ملی، قوه قضائیه را در انحصار خود نگاه

داشته اند. آنچه ما در بالا به عنوان سه الگوی مدیریت شهری در حکومت های محلی نامیدیم از تعریف نحوه رابطه قوه مقننه شهر شورا و قوه مجریه شهر شهرداری ها پدید می آید که در زیر توضیح داده می شود. در الگوی نخست که بدان الگوی کمیونی نام داده اند، در حقیقت تفاوتی میان شورا و شهرداری وجود ندارد. مردم در فرآیندی انتخابی مجموعه ای از افراد را به عضویت شورا بر می گزینند. شورای فوق دست به انتخاب شهردار می زند و تنها یک شخص را از میان اعضای خود به نحو سمبلیک به شهرداری برمی گزیند ولی در واقع هر یک از اعضای شورا متولی اجرای بخشی از امور شهری می شوند و در مقابل کل شورا مسئولند. طبیعی است که این الگو تنها در شهرهای کوچک قابلیت اجرا داشته است و در سطح کلان شهرها امکان آن وجود ندارد. از آن گذشته اجرایی شدن احتمالی آن نیازمند نهادینگی فوق العاده مشارکت شهروندی در اداره امور است که در اغلب کشورهای جهان سوم این امر مقدر نیست و در نهایت الگوی فوق باعث نابسامانی بیشتر اوضاع شهر، بخشی شدن مدیریت، فساد و... خواهد شد و اینها مسائلی است که باعث می شود امروزه دیگر به آن ارجاع نشود. سیستم دوم رابطه شورا و شهرداری ها یا شیوه دوم مدیریت شهری حکومت محلی آن است که مردم عده ای از افراد را به نمایندگی خود برمی گزینند و آنها را در جایگاه شورا قرار می دهند و این افراد در مقام قوه مقننه از طریق رای گیری میان خود شهردار شهر مدنظر خود را بر می گزینند. شهردار منتخب شورا نیز ساختار مدیریت شهرداری را با ترکیبی از صلاحدید خود و شورا بر می گزینند. در اینجا باید اشاره کرد که در این الگو امکان غالب بودن شورا بر شهردار یا بر عکس وجود دارد.

الگو بازتاب الگوی پارلمانی در گزینش نخست وزیر توسط مجلس است. در کشورهایی که نخست وزیر در مقام عالی ترین مقام اجرایی قرار دارد، از طریق انتخابات مجلس، حزب اکثریت، فرد مدنظر خود را در مقام نخست وزیر قرار می دهد و قادر به استیضاح و برکناری او است. نمی توان ناگفته گذارد که الگوی پارلمانی ایجادکننده تلاطم و بی ثباتی شدید در دولت ها، جدال های بیهوده در مجلس و... خواهد شد. امری که در جمهوری چهارم فرانسه باعث فلج شدن دولت ها شده و ژنرال دوگل و مردم فرانسه را به سوی الگوی ریاستی حکومت متوجه کرد. در الگوی پارلمانی در رابطه شورا و شهردار بی ثباتی شهردار و وابستگی شدید او به شورا و اعضای آن، او را وامی دارد تا دائما در پی بر آوردن خواست های اعضا شورا باشد در حالی که در نهایت خود وی پاسخگوی نابسامانی ها خواهد بود. در اینجا شورا به یک نهاد صرف بی ثبات کننده بدون هیچ خروجی مثبت تبدیل می شود که کارکرد آن ناکارآمدسازی همه چیز و همه کس است. الگوی سوم الگوی ریاستی مدیریت امور شهری است که نظیر خود را در حیطه حکومت ملی نیز داراست. باید گفت از زمان شکل گیری الگوهای حکومت محلی الگوی ریاستی در کنار الگوی پارلمانی به یک اندازه مطرح بوده است. ولی در گذر زمان و گسترده تر شدن مسائل شهری، نظرات بیشتر به سوی الگوی ریاستی متوجه شده است. اما الگوی ریاستی چیست در این الگو مردم از سویی اعضای شورا را بر می گزینند و از سوی دیگر به نحو مستقیم شهردار را انتخاب می کنند. در اینجا شورا در مقام قوه مقننه شهر، قانونگذار و ناظر امور شهر است و شهردار قوه مجریه آن. نظیر این الگو در الگوی ریاستی حکومت های ملی اجرا می شود. مردم از یک سو نمایندگان مجلس و از سوی دیگر رئیس جمهور را گزینش می کنند و آنها بر یکدیگر نظارت و کنترل

دارند. گفتنی است که در الگوی سوم است که اساساً «شهردار» معنای محصل دارد. زیرا به نحو سنتی فرد منتخب از سوی شورا برای اداره امور شهر را «مدیر شهر» می‌نامیدند نه شهردار. امروزه در اکثریت کشورها الگوی سوم رایج است حتی در کشورهایی که دارای ساختار فدرالیستی هستند. در بسیاری از کشورهایی که ما شاهد الگوی پارلمانی حکومت ملی هستیم، در سطح محلی به واسطه تجربیات حاصل از سال‌ها کار اجرایی، الگوی ریاستی در حال اجرا است مانند انگلستان و هندوستان. در کشور ما سیستم حکومتی ریاستی بوده و گزینش مستقل مجلس و رئیس جمهور از یکدیگر برقرار است. در این وضعیت آشفتگی امور امری طبیعی می‌نماید. شایسته است مطابق الگوهای رایج در کشورهای توسعه یافته، حرکتی به سوی الگوی ریاستی در مدیریت شهری ما شود تا از عناصر ناکارآمد کننده حکومت‌های محلی برخاسته از الگوی پارلمانی پرهیز شود. در این میان البته قابل بررسی و تأمل خواهد بود اگر گامی به پیش نهاده و حتی به این بیندیشیم که به جای انتخاب مستقیم شهردار یا شورای شهر مرکزی به محلات رجوع کنیم. به این معنا که با قدرت بخشی به شورایاری‌ها و دقت در برگزاری انتخابات آنها شهردار مرکزی و یا نمایندگان شوراهای مرکزی از میان ایشان برگزیده شود. قطعاً همگان اذعان دارند که این شیوه تا چه میزان ارتباط مدیریت شهرها و بدنه اجتماعی را محقق خواهد کرد.

فصل اول

کلیات پژوهش

بیان مسئله

بی شک مدیریت شهری یکی از پیچیده‌ترین نوع مدیریت‌ها می‌باشد که پیچیدگی آن هم به واسطه تنوع وظایف و ارتباطات گسترده مردم یا شهروندان با شهرداری است وقتی که شهروندان صبحها برای فعالیت کار روزانه از خانه خود خارج می‌شوند شهرداری باید رفاه و آسایش او را تامین نماید از حمل و نقل و جابجایی او تا تفریح و تفریح او تا تامین بخشی از غذای روزانه از قبیل گوشت که در کشتارگاههای شهرداری‌ها تولید می‌گردد تا خانه ابدی همه شهروندان که آرامستان‌ها می‌باشد همه و همه توسط شهرداری‌ها باید اداره گردند به لحاظ همین تنوع وظیفه مدیریت شهری امری مهم و بسیار پیچیده می‌باشد و از اهم مدیریت‌ها، مدیریت شهری است.

۱. که با توجه به گستره شهرها و کاهش جمعیت روستایی و مهاجرت روستائیان به شهر و گسترده‌گی شهرنشینی و کنار هم قرار گرفتن جمعیت انسانی با فرهنگ‌های گوناگون سبب شده است که شهرها نیازمند یک مدیریت جامع علمی بروز گردند. و برای رفع مشکلات و چالش‌های فرا روی این مدیریت یک برنامه ریزی دقیق و حساب شده را تدوین کرد.

سوالات تحقیق:

الف – چالشهای پیشروی مدیریت شهری شهر اهواز کدامند؟

ب - آیا هماهنگی لازم فی ما بین سازمانهای دخیل در مدیریت شهر اهواز جهت حل این چالشها وجود دارد؟

ج - آیا الگوی مدیریت شهر اهواز ر مسیر مدیریت واحد می باشد؟

د - آیا مدیریت شهری کلان شهر اهواز قادر به تامین نیازهای شهروندان بوده است؟

اهداف تحقیق:

هدف از این تحقیق پیدا کردن الگوی مناسب مدیریت شهری اهواز است که جزء کلان شهرهای کشور محسوب و بیش از یک میلیون نفر جمعیت را در دل خود دارد. شهری که مرکز استانی است که قطب اقتصادی کشور است و ۸۶٪ ذخایر نفتی مملکت، درصد قابل توجهی از معادن کشور و درصد زیادی از آبهای سطحی و آبهای زیرزمینی و درصد زیادی از زمینهای کشاورزی آبی و دیمی کشور را در دل خود دارد و استانی است با آب و هوای متنوع که اختلاف دمای بیش از ۲۰ درجه در بعضی از فصول بین شهرهای شمالی استان با جنوبی آن وجود دارد.

شهر اهواز بعنوان مرکز چنین استانی مهم که دارای یک موقعیت جغرافیایی و ژئوپولیتیکی بسیار عالی در کشور می باشد دارای مشکلات خاصی است که هدف از این تحقیق شناسایی و معرفی این چالشها و بدست آوردن الگوی مناسب مدیریتی برای این شهر است

اهمیت و ارزش تحقیق:

شناسایی چالش‌های فراروی مدیریت شهری در شهر اهواز باعث می‌شود که پس از معرفی این مشکلات مدیران برنامه‌ریزی شهری این شهر در جهت رفع این مشکلات برنامه‌ریزی و تلاش نمایند.

شهر اهواز که ۲۲۰ کیلومتر مربع وسعت دارد و دومین شهر پس از تهران از نظر وسعت و همچنین یکی از شهرهای پرجمعیت کشور با قریب به یک میلیون نفر می‌باشد. که مشکلات عدیده‌ای دارد که هر کدام می‌تواند چالش جدی بر سر راه مدیریت شهری باشد که هدف از این تحقیق شناسایی این چالش‌ها و راهکارهای مناسب برای رفع این مشکلات است

نمونه ای از مشکلات یا چالش‌ها

الف) وجود بافت فرسوده گسترده در شهر اهواز

همانگونه که می‌دانید شهر اهواز جدید قدمتی یکصد و پنجاه ساله دارد که بیش از نیمی از این شهر فرسوده می‌باشد که شامل چندین محله قدیمی مانند عامری- باغ شیخ- حصیرآباد- آریاشهر- زیباشهر و...

است که تاکنون نیز شهرداری اهواز برای احیاء بافت‌های فرسوده این شهر اقدامات جدی بعمل نیاورده که انشاء الله در پایان نامه جزئیات این مناطق فرسوده را به تفصیل بیان و در مورد آنها و راهکارهای حل این مشکل ارائه می‌شود.

ب - وجود پادگانها در محدوده شهر اهواز:

شاید هیچ شهری به اندازه اهواز در دل خود دارای پادگانهای نظامی نباشد وجود لشکر ۹۲ زرهی اهواز (ارتش) و وجود پادگان گلف اهواز و مجتمع تفریحی فجر سپاه اهواز و . . . بخش عمده ای از زمین های خوب و با موقعیت استراتژیک از نظر کاربری و مکان یابی بسیار عالی در محدوده قانونی شهر اهواز باعث شده که شهر اهواز از وجود داشتن دک پارک خوب کوهستانی در ورودی شهر اهواز از سمت غرب شهر (استان های بوشهر - فارس) و همچنین پارک شهر در مرکز شهر برخوردار نباشد.

ج - نبود سیستم صحیح جمع آوری آبهای سطحی در شهر اهواز بطوریکه در فصل زمستان با اندکی بارندگی سطح معابر و خیابان های شهر مملو از آب که با فاضلاب شهر نیز آلوده گردیده ساعت ها در کف معابر بجا می ماند و شهروندان را با مشکل تردد روبرو می سازد.

د - وجود صنایع آلوده کننده مزاحم:

شهر اهواز که شاید به خاطر وجود صنعت نفت و فولاد و صنایع در این شهر این همه گسترده و شلوغ گردیده در حال حاضر در محدوده خود دارای صنایع آلوده کننده بسیار زیادی است که زندگی شهروندان اهوازی را به مخاطره انداخته کارخانجاتی از قبیل فولاد خوزستان کارخانه لوله سازی اهواز - گروه ملی فولاد نورد کاویان - کربن و مخزن ساز و . . . کارخانجاتی هستند که تماما در محدوده شهر اهواز قرار دارند که میبایست جهت انتقال آنها برنامه ریزی و اقدام کرد.

و - شرایط اقلیمی و آب و هوای نا مساعد و بسیار گرم:

در شهر اهواز در بعضی از روز های فصل تابستان دمای هوا تا ۵۵ درجه سانتیگراد نیز می رسد و شرایط اقلیمی شهر اهواز به گونه ای است که فقط دو ماه از سال یعنی دی و بهمن سرد است و نیازی به کولر و وسایل خنک کننده نمی باشد و در بقیه ماههای سال می بایست از وسایل خنک کننده استفاده نمود و این آب و هوای بسیار گرم باعث می شود که فضای سبز و آسفالت معابر این شهر خیلی زود از بین برود و هزینه نگهداری آن بسیار بالا باشد. بعنوان مثال اگر در شهر اصفهان هر سه روز یک بار چمن آن و درختان کاشته شده در پارک ها و میدین و بلوارها نیاز به آب داشته باشند در اهواز ممکن است در تابستان روزی دو بار و حداقل یک بار نیازمند آب باشد به همین دلیل هزینه نگهداری فضای سبز در شهر اهواز بسیار بالاست و نظر به اینکه استاندارد سرانه فضای سبز در شهرها یکی از شاخصهای توسعه و عمران شهری است و محیط زیست شهروندان در شهرها خصوصا شهرهای بزرگ نیازمند طراوت و شادابی و نشاط است و وجود سرانه کافی فضای سبز می تواند طراوت و فضای زیست شهروندان را تامین نماید.

ه- وجود نیروی زیاد و تورم نیروی انسانی در شهرداری اهواز:

یکی از چالشهای فرا روی مدیریت شهری وجود نیروی انسانی زیاد در شهر داری است در سالهای اخیر و با توجه به تغییراتی که در مدیریت شهری صورت گرفته تعداد زیادی نیروی انسانی بدون اخذ مجوز از مراجع ذی صلاح مانند استانداری و بدون نیازمندی خارج از ضابطه وارد شهرداری شده و بدنه آن را متورم ساخته اند شهرداری اهواز طبق ساختار سازمانی میبایست دارای ۷۰۰ نیروی انسانی اداری باشد که در حال حاضر قریب به ۶ هزار

نیروی اداری و ۶ هزار نیروی خدماتی است یعنی قریب به ۱۲ هزار نیروی کار در بدنه شهرداری وجود دارد که تامین حقوق و امکانات اداری برای این تعدد نیرو بسیار بالاست بطوری که شهرداری اهواز تمامی درآمد ماهیانه خود را با توجه به رکود بازار مسکن و اقتصاد که درآمد های شهرداری را تحت شعاع قرار داده است صرف پرداخت حقوق و دیگر هزینه های متفرقه جاری نماید و به واسطه همین نیروهای غیر کیفی در بدنه شهرداری از کمرهای عمرانی در شهر بازمانده است.

ی - وجود ایستگاه راه آهن و فرودگاه بین المللی اهواز:

در حال حاضر علمای علم مدیریت شهری و متخصصین زیست محیطی به این نتیجه رسیده اند که وجود آلودگی صوتی در شهرها بیش از آلودگی شیمیایی و آلودگی بهداشتی محیط زیست شهروندان را در معرض خطر قرار می دهد چرا که حالات روحی و روانی شهروندان را تحت تاثیر خود قرار می دهد وجود راه آهن و فرودگاه اهواز در مرکز و محدوده قانونی شهر و در نزدیکی مناطق مسکونی شهر باعث آلودگی صوتی زیاد می شود بطوریکه حتی در نیمه شب به خواب و استراحت مشغول هستند صدای غرش ورود و خروج قطار باعث آزردهی خاطر شهروندان و ناراحتی عصبی آنان می شود و آرامش شهروندان در شهر اهواز به خطر می اندازد.

اینها در کنار موارد دیگری چون مسایل و اختلافات قومی و قبیله ای - اختلافات عمیق فی مابین مدیران شهری و عدم ثبات مدیریت شهری - آلودگی های نفتی و . . . نمونه ای از

چالش‌ها هستند که به اختصار به آنها پرداخته شد و شرح مفصل آن به همراه دیگر مشکلات در ادامه تحقیق آورده می‌شود.

کاربرد نتایج تحقیق:

فقدان منابع و مأخذ برای موضوع این پایان‌نامه یکی از مشکلات بزرگ و اساسی این کار تحقیقی است و به غیر از یک یا دو طرح مطالعاتی در زمینه مشکلات و چالش‌های موجود در شهر اهواز بقیه مشکلات بشکل عینی در شهر اهواز ملموس و قابل مشاهده است که سالهاست مدیریت شهری این کلان‌شهر را با چالش زیاد روبرو ساخته است و متأسفانه برای رفع این مشکلات برنامه‌ریزی دقیق نیز وجود ندارد.

و هدف اینجانب از انتخاب این موضوع شناسایی این چالش‌ها و بررسی راهکارهای علمی برای رفع این مشکلات و بدست آوردن الگوی مناسب مدیریت شهری برای تأمین یک رفاه و آسایش عمومی نسبی برای شهروندان اهوازی است. که با شناسایی عوامل مؤثر در ایجاد این مشکلات بتوان این چالش‌ها را با رفع و یا به حداقل ممکن رساند و به هدف این تحقیق رسید.

فرضیات پژوهش:

الف) بنظر می‌رسد میان سازمان‌های دخیل در مدیریت شهری اهواز هماهنگی لازم برای مقابله با این چالش‌ها وجود ندارد.

ب) بنظر می‌رسد مشارکت عمومی در کلان‌شهر اهواز در وضعیت مطلوبی نمی‌باشد.

ج) بنظر می‌رسد الگوی مناسبی برای مدیریت شهری کلان شهر اهواز وجود ندارد

روش تحقیق:

با توجه به موضوع تحقیق و قلمرو آن اطلاعاتی در این زمینه نیاز است که تنها با درک و لمس این مشکلات در شهر اهواز و بانگاه تخصصی و کاری به این مشکلات و چالش‌ها و تجربه مدیریت شهری در این شهر و شغل‌های مرتبط با مدیریت شهری و همچنین مطالعاتی که در این زمینه صورت گرفته است، دست پیدا کنیم.

روش گردآوری اطلاعات

پیش از آنکه به روش‌های گردآوری اطلاعات در این تحقیق بپردازیم لازم به ذکر است که منابع داده‌های کتابخانه‌ای و داده‌های میدانی را بررسی کنیم. منابع داده‌های کتابخانه‌ای عبارتند از:

- منابع علمی (مقالات، مجلات، کتابها)

- آمارهای رسمی و غیر رسمی

هر کدام از ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها در تحقیق این امکان را فراهم می‌آورند که داده‌های مختلفی را از آزمودنی‌ها و پیرامون آنها جمع‌آوری نمود. مطالب موجود در این تحقیق با استفاده از کتاب‌ها، مقالات و مجلات علمی موجود در این زمینه و همچنین آمارهای رسمی و اسناد موجود در استان خوزستان گردآوری شده است.

برای بررسی متغیرهای موجود در فرضیات این تحقیق از مصاحبه و همچنین از پرسشنامه‌ی محقق ساخته بر اساس مدل‌های موجود استفاده شده است.

در این تحقیق نوع سوال‌های موجود در پرسشنامه به صورت بسته و با استفاده از طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) تنظیم شده است. که ارزش این پنج گزینه به ترتیب از یک تا پنج می‌باشد.

تعریف مفاهیم و واژه‌ها

اشتغال زایی^۱:

فرایند تولید مشاغل جدید بخصوص برای کسانی که دارای شغل نیستند. (Cambridge

(Advanced Learner`s Dictionary, Third Edition, 2008, page 775

مراد از اشتغال زایی در این پژوهش، اقدامی است که توسط دولت و یا کارآفرینان در جهت تولید اشتغال در کشور برای شهروندان آن کشور صورت می‌گیرد.

مدیریت بحران^۲

مدیریت بحران به مجموعه سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و فعالیت‌های اجرایی اطلاق می‌شود که مربوط به مراحل مختلف واکنش در برابر بحران‌ها هستند. (دانشنامه‌ی مدیریت شهری و روستایی، صفحه ۶۹۰)

---

¹ Job Creation

² Crisis Management

مراد از مدیریت بحران در این پژوهش، مجموعه ای از چاره جویی ها و تصمیماتی است که در مقابله با بحران ها انجام می گیرد برای کاهش روند، کنترل و رفع بحران است.

کلانشهر^۳

منطقه ای شهری متشکل از چند شهر بزرگ و کوچک همراه با حوزه وسیعی از حاشیه شهری.

(دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، صفحه ۶۴۹)

کلانشهر که با عنوان مادرشهر یا متروپولیس هم شناخته می شود، معمولاً از یک شهر مرکزی و تعدادی شهر اقماری تشکیل شده است. کلانشهرها معمولاً از اهمیت سیاسی، اقتصادی، بازرگانی و فرهنگی زیادی برخوردارند و از مراکز مهم اقتصادی و تجاری هر کشور به حساب می آیند. همچنین کلانشهرها، دارای امکانات شهری، رفاهی و شغلی زیادی هستند.

---

³ Crisis Management

فصل دوم:

پیشینه پژوهش

مدیریت بحران

اهمیت مدیریت بحران در حوزه های مختلف مطرح است. کلان شهر ها نیز به عنوان یکی از اجزای اصلی جامعه امروزی از این امر مستثنی نیستند. مدیران امور شهری تلاش می کنند تا با استفاده از یافته های مدیریت بحران و تلفیق آن با دستاوردهای مدیریت شهری، در کاهش روند بحران های طبیعی و اجتماعی تاثیر گذار باشند. لذا در ابتدای این فصل به تعریف بحران پرداخته و نهایتاً بحث را برای رسیدن به مدلی برای مقابله با بحران های کلان شهر ها از جمله اسکان غیررسمی در کلان شهر ها در یک چارچوب استراتژیک نیل خواهیم داد.

انواع بحران

برای اینکه بتوان بحرانها را شناسایی و تفکیک کرد بهتر است که آنها را دسته بندی کرده و مبناهایی را برای تفکیک آنها در نظر گرفت.

طبقه بندی بحرانها از لحاظ ناگهانی بودن یا تدریجی بودن آنها

بعضی از بحرانها به صورت ناگهانی و یک دفعه بوجود می آیند و اثرات ناگهانی بر محیط درونی و بیرونی می گذارند. به این بحرانها، بحرانهای ناگهانی (ABRUPT CRISES) می گویند .

در مقابل، بحرانهای تدریجی (CUMULATIVE CRISES) وجود دارند که از یکسری کمبود های مساله ساز شروع می شوند و در طول زمان تقویت شده و تا یک سطح آستانه ادامه و سپس بروز پیدا می کنند. برای مقایسه بحرانهای ناگهانی و تدریجی می توان از ۶ ویژگی کلیدی استفاده کرد.

۱- بحرانهای ناگهانی با سرعت به وجود می آیند.

۲- قابلیت پیش بینی کمی دارند.

۳- واضح و روشن هستند.

۴- از یک رویداد مشخص یک دفعه‌ای شروع می شوند.

۵- در یک زمان ثابت به وقوع می پیوندند، با گذشت زمان احتمال وقوع آنها بیشتر نمی شود.

۶- از عدم انطباق مجموعه با یک جنبه یا تعداد کمی از جنبه های محیطی حاصل می شوند.

در مقایسه، بحرانهای تدریجی:

۱- به صورت تدریجی و تجمعی به وجود می آیند.

۲- قابلیت پیش بینی زیادی دارند.

۳- واضح و روشن نیستند.

۴- نقطه شروع آنها از یک سطح آستانه است.

۵- با گذشت زمان احتمال وقوع آنها بیشتر می شود.

۶- از عدم انطباق مجموعه با چندین جنبه از محیط به وجود می آیند.

بنا بر این بحران اسکان غیر رسمی در کلان شهرها و اکثر بحران های اجتماعی در این گونه شهرها از نوع بحرانهای تدریجی (CUMULATIVE CRISES) می باشند و نمی توان آنها را از منظر بحران های طبیعی همچون، سیل و زمین لرزه که از نوع (ABRUPT CRISES) هستند، نگریم.

مدیریت بحران:

مجموعه ای از چاره جویی ها و تصمیماتی است که در مقابله با بحران ها انجام می گیرد و هدف آن کاهش روند بحران، کنترل و کاهش بحران و در نهایت رفع بحران است.

مدیریت بحران به مجموعه سیاستگذاری ها و تصمیم گیری های مدیریتی و فعالیت های اجرایی اطلاق می شود که مربوط به مراحل مختلف واکنش در برابر بحران ها هستند.^۴

مشکلات شهرنشینی در عصر حاضر در کلان شهرها

۱- فقر و عدم تساوی

۲- تزلزل اقتصادی و بیکاری

۳- از هم گسیختگی قوام و اساس خانواده

۴- آلودگی های زیست محیطی و فشارهای عصبی

۵- مشکلات اجتماعی - اقتصادی

---

^۴دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، صفحه ۶۹۰

۶- تراکم بیش از اندازه

۶- پراکندگی ، ناندیشیده

۷- مشکلات مسکن

۸- حاشینه نشینی...^۵

عمده ترین معضلات کلان شهر ها در فوق اشاره شد، از آن جمله، مورد ۸ است که در این پژوهش با عنوان "بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهر ها" از آن یاد شده است ، که از نوع بحرانهای تدریجی یا انباشتی (CUMULATIVE CRISES) تلقی می شود. پژوهشگر به دنبال تبیین مدلی از منظر اشتغالزایی است. خواه برای ساکنین غیر رسمی کلان شهر اهواز در جهت ارتقا سطح زندگی ایشان و مدیریت کیفی این بحران، مشخصا کاهش مواردی همچون بزهکاری، جرم ، فساد و ... با هدف "مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهر اهواز، بصورت کیفی" ، خواه به منظور کاهش مهاجرت به کلان شهر اهواز از مبداء های مهاجرت، از جمله: شهر های کوچکتر پیرامون و روستا های استان خوزستان با رویکرد اشتغالزایی برای مهاجرین بالقوه، در جهت نیل به "مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهر اهواز، بصورت کمی" می باشد. در ادامه تا پایان فصل، مدل ، اجزاء ، عوامل و تعاریف موجود برای هر یک به استناد منابع ذکر خواهد شد.

---

^۵ شیعه، ۱۳۸۶، صفحه ۲۰ تا ۲۹

اسکان غیر رسمی

اسکان غیر رسمی یکی از چهره های بارز فقر شهری است که در درون یا مجاور شهرها (به ویژه شهرهای بزرگ) به شکلی خودرو، فاقد مجوز ساختمان و برنامه ریزی رسمی شهرسازی، با تجمعی از اقشار کم درآمد و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی شکل می گیرد و با عناوینی همچون حاشیه نشینی، اسکان غیر رسمی، سکونگاههای خودرو و نابسامان نامیده می شود. با توجه به نارسا بودن اصطلاح حاشیه نشینی و آلونک نشینی برای کلیه اشکال این پدیده، اصطلاح اسکان غیر رسمی، با تعبیری گسترده تر به جای حاشیه نشینی و آلونک نشینی بکار می رود. از این رو اصطلاح اسکان غیر رسمی شامل حاشیه نشینی و اشکال متعدد می باشد.^۶

یکی از زمینه های ناپایداری توسعه شهری بویژه در کشورهای در حال توسعه گونه ای از سکونت با مشکلات حاد موسوم به اسکان غیر رسمی است که در حال گسترش فزاینده است و نیازمند اتخاذ تدابیر ویژه برای ساماندهی وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن در آینده است. از آنجا که عوامل اسکان غیر رسمی از عوامل فراتر از مکان خود شکل و گسترش می یابد و متقابلاً بر محیطی فراتر از آن تاثیر می گذارد، چاره جویی این مسئله به سیاستگذاری و اقداماتی نه فقط در سطح محلی، بلکه در سطح ملی نیاز دارد.

در ذیل به تعریف اسکان غیر رسمی، انواع سکونگاههای غیر رسمی و اسکان غیر رسمی در ایران و عوامل تأثیر گذار در تشدید اسکان غیر رسمی و مهمترین و عمده ترین علل پیدایش و

---

^۶کمانرودی، ۱۳۷۷، صفحه ۱۹

گسترش اسکان غیر رسمی در ایران و راهکارها و سیاستهای تکاملی ساماندهی اسکان غیر رسمی در ایران و جهان می پردازیم:

اسکان غیر رسمی ، نوعی سکونت در فضای شهری است که در تمامی ابعاد سیاسی ، اجتماعی ، فرهنگی ، اقتصادی ، کالبدی و حقوقی با سایر انواع سکونت موجود در شهر تفاوتهای اساسی دارد. مسکن غیر معمول ، خیابان ها و کوچه های تنگ باریک ، مشکلات زیست محیطی و بهداشتی ، فزونی و تراکم جمعیت ، فقر فرهنگی و آسیب های اجتماعی ، آسیب پذیری بالا در برابر حوادث طبیعی ، سطح پائین برخورداری امکانات و تسهیلات زندگی ، عدم برخورداری لازم از امکانات ، تاسیسات و خدمات شهری ، اشتغال غالب در مشاغل غیر رسمی ، تصرف و عدم مالکیت قانونی بر زمین و ... از ویژگیهای اسکان غیر رسمی محسوب می شود. بنابراین اسکان غیر رسمی دارای مفهوم نسبی است و بنابر مقتضیات زمانی و مکانی از ویژگیهای متفاوتی برخوردار است و در مقایسه با محیط پیرامون خود اثبات می رسد.

اسکان غیر رسمی صرفاً مسأله ای کالبدی فیزیکی نبوده و از عوامل کلان ساختاری در سطح ملی و منطقه ای ناشی می شود. رشد فزاینده جمعیت شهری از توان سازمان های دولتی و غیر دولتی جهت توسعه و ارایه خدمات و تسهیلات شهری برای این جمعیت فزاینده پیشی گرفته و برآورده نشدن نیاز مسکن و سرپناه اقشار کم درآمد در فضای رسمی و برنامه ریزی شده شهر ، حاشیه نشینی و اسکان غیر رسمی را به گونه ای بی سابقه گسترش داده است. آنچه مسلم مینماید این است که درکشور ایران هم علاوه بر روند فوق ، تحولات ناشی از شکل

گیری تقسیم کار بین المللی و دگرگونی ساختار اقتصادی کشور ، افزایش و انباشت درآمدهای نفتی و اصلاحات ارضی بعد از دهه چهل از جمله علل عمده تسریع روند شهرنشینی و به تبع آن شکل گیری اسکان غیر رسمی بوده اند.

محرومیت و عدم برخورداری سکونتگاههای غیر رسمی از تسهیلات زندگی شهری در قیاس با دیگر نواحی شهری آنها را کانون مسائل بغرنج شهری و ضد توسعه پایدار انسانی نموده است. جای تردید نیست که در فرایند جهانی سازی ، کثیری از شهروندان به حاشیه رانده شده و از بسیاری از حمایت های اجتماعی نیز محروم می شوند.

با این اوصاف ، پرداختن به مسئله اسکان غیر رسمی نه تنها ضرورتی بر آمده از ارزشهای اعتقادی و انسانی ، بلکه سازگار با منافع اجتماعی و پایداری سکونتگاهها و توسعه ملی است. نباید فراموش کرد که فقر در هر جا تهدیدی برای کل است.^۷

وقوع انقلاب اسلامی نقطه عطفی در اسکان غیر رسمی در شهرهای ایران محسوب می گردد، بطوریکه این مسئله با شدت بیشتری نسبت به گذشته به عنوان یکی از مسائل اساسی شهرهای بزرگ و میانی ایران مطرح گردید.

حاشیه نشینی:

مفهوم حاشیه نشینی به معنای اعم ، شامل تمام کسانی است که در محدوده اقتصادی شهرساکن هستند ولی جذب اقتصاد نشده اند. جاذبه شهرنشینی و رفاه شهری ، این افراد را از

---

^۷ صرافی ، ۱۳۸۱ ، صفحه ۶

زادگاه خویش جدا کرده و به سوی قطبهای صنعتی و بازارهای کار می کشد و اکثراً مهاجرین روستایی هستند که به منظور گذراندن بهتر زندگی راهی شهرها می شوند.^۸

اسکان غیر رسمی؛ رویکردها و شیوه های برخورد

یکی از موضوعات مطرح شده در برنامه ریزی شهری و منطقه ای در قرن بیستم به خصوص بعد از جنگ های جهانی، اسکان غیر رسمی می باشد که دیدگاه های مختلفی در این زمینه مطرح شده است. حاشیه نشینی تنها منحصر به کشورهای جهان سوم نبوده، هر چند که در این کشور مسئله سازتر بوده است. براساس برآوردهای سازمان بین المللی فعال در زمینه اسکان بشر، هم اکنون حدود یک میلیارد نفر از جمعیت جهان در زاغه ها و حاشیه های شهری یا به صورت اسکان غیررسمی زندگی می کنند. با توجه به این نکته که در آغاز قرن بیست و یک حدود نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می کنند، شهرنشینی بستر انواع تضادها و تعارض های اجتماعی در هر کشوری است و به تعبیری شهر در هر کشوری به محل تمرکز ثروت و انباشت فقر تبدیل شده است.^۹ اسکان غیررسمی به عنوان نوعی سکونت انسانی باید در رابطه با عوامل مختلف اجتماعی، اقتصادی و همین طور سیاسی بررسی گردد. سکونتگاه های انسانی به صورت مجزا قابل تبیین نمی باشند. این سکونتگاه ها در کلیت خود نظامی از وابستگی ها را تشکیل می دهند و در واقع تصمیم گیری ها در سطوح فردی است و به عنوان فرایندهای فضایی در طول زمان در سطوح زیرین اثراتی به شکل فرم های فضایی

---

^۸یاوری، ۱۳۸۳، صفحه ۶۱۲

^۹نقادی و صادقی، ۱۳۸۵، صفحه ۲۱۵

بجای می‌گذارد. به علاوه یک فرم فضایی ویژه ممکن است حاصل فرایندهای فضایی در برهه های زمانی مختلف باشد. امروزه سیاست های ملی و فراملی در مطالعات مربوط به حاشیه نشینی به عنوان عامل اثرگذار شناخته شده اند^{۱۰}. درباره پیدایش سکونتگاه های غیررسمی و شیوه برخورد با آنها نظرات مختلفی در چارچوب دیدگاه های سیاسی و اقتصادی دنیا، مطرح شده است. در ذیل نظریات مطرح شده و شیوه برخورد با این پدیده بررسی می‌شود.

راهبردها و نظریات ارائه شده برای شیوه برخورد با اسکان های غیررسمی

الف- دیدگاه قهرآمیز و تخریب

در این رهیافت با نگرشی محافظه کارانه، ریشه کنی پدیده پیشنهاد می‌شود و به مسائل به گونه ای نگاه می‌شود که چاره ای جز تخریب و راه اندازی (بلدوزها) برای حفظ امنیت به نظر نمی‌رسد. این رهیافت در واقع صورت مسئله را پاک کرده و به جابجایی جغرافیایی مسائل باقی مانده توجه ندارد، همچنین در رابطه با اهمیت حفظ امید برای ساکنان این اجتماعات این رهیافت یأس فراگیر را فشرده و در برابر تحدید جدی آن انگیزه های مقابله و انفجار را تقویت میکند^{۱۱}.

ب- دیدگاه خنثی و منفعل

---

^{۱۰}قرخلو و شریفی، ۱۳۸۳، صفحه ۱۴

^{۱۱}صرافی، ۱۳۸۲، صفحه ۲۷۱، ۲۷۰

در این نگرش، مسئولان و مدیران شهری پدیده را نادیده می‌انگارند. این رهیافت با نگرش لیبرالی و تابع سازی تاریخی با مراحل توسعه ای جوامع توسعه یافته، اسکان غیر رسمی را پدیده ای گذرا و میرنده تلقی می‌کند و از این رو خواهان رها سازی آن به ساز و کارهای بازار است و انتظار دارد که با گذر زمان و دست یافتن به توسعه، دیگر اسکان غیر رسمی وجود نداشته باشد. خطای این نگرش در تشابه سازی تاریخی برای کشورهای جنوب با توجه به استمرار و گسترش این پدیده مشهود است ضمن آنکه بی توجهی به میلیون ها شهروند طی دهه ها سال به امید حل خود به خودی مسائل، از نظر ارزش های انسانی مقبول نیست.^{۱۲}

ج- دیدگاه بنیادگرا

این رهیافت با نگرشی رادیکال و نپذیرفتن قوانین بازی در پی چاره های اساسی یا تغییر در ساختارهای جامعه است. تصور بر این است تا نظام کلان اصلاح نشود، نظام های خرد قابل اصلاح نیستند و در واقع درگیر بهبود وضعیت اجتماعات ساکن در سکونتگاه های غیررسمی نشده و به سازماندهی اجتماعی برای جنبش های سیاسی تکیه می‌کند و از این رو باز هم مانند رهیافت اول آنها را به حال خود رها کرده تا زمانیکه ساز و کارهای فقرزا و ناعادلانه ی جامعه نابود شود.^{۱۳}

د- دیدگاه سوسیالیستی

---

^{۱۲} صرافی، ۱۳۸۲، صفحه ۲۷۰

^{۱۳} صرافی، ۱۳۸۲، صفحه ۲۷۰

این دیدگاه معتقد به برنامه ریزی عدالت خواه بوده و بر تامین حقوق و منافع همگان در توسعه شهری و حمایت از گروه های محروم و ضعیف اجتماعی تاکید دارد^{۱۴}.

ه- دیدگاه اصلاح طلب

این رهیافت با نگرشی اصلاح طلب هرچند ضرورت برقراری عدالت اجتماعی و تعادل منطقه ای را (برای تامین مسکن همگانی و کاهش مهاجرت های ناشی از فقر مناطق) باور دارد، اما برای کوتاه مدت یا میان مدت تلاش می کند تا از طریق قبول واقعیت آن و پرداختن به توان های موجود در آن به حل مشکل بپردازد و بیش از اصرار بر تغییری ناگهانی در سطح کلان تغییری تدریجی در سطوح خرد را چاره ساز می داند. بنابراین طبق این رهیافت نباید پرداختن به راه حل های ساختاری به قیمت غفلت از رنج و فقر موجود در این اجتماعات تمام شود.

در رهیافت اصلاح طلب راه حل های متعددی ارائه شده است:

- برنامه های خانه سازی اجتماعی در دهه ۱۹۶۰
- طرح زمین - خدمات در دهه ۱۹۷۰
- برنامه تخریب و بازسازی سکونتگاه های غیررسمی در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰
- راهبرد توانمندسازی و بهسازی مشارکتی در نیمه دوم دهه ۱۹۸۰

---

^{۱۴} مهدی زاده و همکاران، ۱۳۸۵، صفحه ۷۰

سه مورد نخست بیشتر بر جنبه های کالبدی و فیزیکی سکونتگاه ها غیررسمی تاکید داشته و برای بهبود وضعیت سکونتی حاشیه نشینان مطرح گردیده است.

۱- برنامه خانه سازی اجتماعی

تا بیش از دهه ۱۹۶۰، سرمایه گذاری دولتی در بخش مسکن غالباً ضروری تشخیص داده نمی شد و از آنجا که این بخش غیراقتصادی تلقی می شد، با سرمایه گذاری در دیگر بخش های اقتصادی- اجتماعی انتظار می رفت که مسئله مسکن کم درآمدها به خودی خود، با بهبود وضعیت همه از طریق سازوکار بازار حل شود، اما از دهه ۱۹۶۰ به بعد مشاهده استمرار و تشدید روند مسئله مسکن باعث شد تا سیاستمداران، مدیران، اندیشمندان و برنامه ریزان شهری توجه خاصی به این موضوع داشته باشند. لذا موسسات ویژه ای برای حل مسکن کم درآمدهای ایجاد شد و برنامه خانه سازی اجتماعی یا به عبارتی ساخت واحدهای مسکونی ارزان قیمت ویژه کم درآمدهای شهری، سیاست بسیاری از کشورهایی که با پدیده حاشیه نشینی روبرو بوده اند قرار گرفت^{۱۵}. در این رویکرد دولت از طریق موسسات ایجاد شده اقدام به ساخت مجتمع هایی با واحدهای مسکونی ارزان قیمت کرد. واحدهای ارزان قیمت خود دو گروه بودند: یک دسته مجتمع های کارمندی و دیگری واحدهایی که به منظور جابه جایی و اسکان حاشیه نشینان احداث می شد. مانند کوی نهم آبان در تهران یا مجتمع ۲۵۰۰ دستگاہ در بندرعباس^{۱۶}. رویکرد خانه سازی اجتماعی نتوانست راه حل مناسبی برای فائق آمدن بر مشکل

---

^{۱۵} صرافی، ۱۳۸۱، صفحه ۸

^{۱۶} زاهد زاهدانی، ۱۳۸۰، صفحه ۷۲

افزایش حاشیه ها و سکونتگاه های غیررسمی در شهر باشد، زیرا اولاً مدیران شهری و دولتی، منابع مالی لازم برای تامین مسکن به اندازه نیاز همه نداشتند، دوم اینکه طولانی شدن مدت احداث واحدهای هزینه های ساخت را بالا می برد که این امر سبب بالا رفتن قیمت واحدها و در نتیجه محروم ماندن فقرا از خانه می شد.^{۱۷}

به دلیل اینکه این واحدها بدون هیچ گونه بررسی بر روی شیوه و راه های گذران زندگی، فرهنگ و سنت های رایج حاشیه نشینان ساخته می شدند لذا مورد قبول آنان واقع نمی شد و از طریق فروش یا اجاره در اختیار دیگران قرار می گرفت.^{۱۸}

۲- طرح زمین - خدمات

این رویکرد که بیشتر در دهه ۱۹۷۰ شیوه عملی اغلب کشورها بود، به دنبال عدم موفقیت روش قبلی پیشنهاد و اجرا شد. بدین ترتیب که دولت زمین آماده را در اختیار اقدار کم درآمد و فقیر جامعه قرار می داد. در این طرح که زمین ها دارای طرح و نقشه های کاربری بودند، امکان ساخت خودیاری و تدریجی به موازات بهبود وضعیت اقتصادی خانوار فراهم بوده و سرمایه گذاری سرانه دولت نیز کاهش می یابد هم این که تعداد بیشتری مشمول برنامه حمایتی می شدند. به لحاظ تئوری این روش مزایای بسیاری نسبت به خانه سازی اجتماعی داشت. زیرا اولاً با گسترش کمک های مالی قابل دسترس، خانواده های بیشتری تحت پوشش قرار می گرفتند. علاوه بر این تطابق و انعطاف بیشتری در ساخت و ساز به وجود آورد و با

---

^{۱۷} هادیزاده بزاز، ۱۳۸۲، صفحه ۳۳

^{۱۸} زاهد زاهدانی، ۱۳۸۰، صفحه ۷۲

ایجاد خودیاری از سوی افراد جامعه و کمک های مالی آنان، بخشی از هزینه ها تامین می گردید. دوم اینکه ساخت و سازها با توجه به توان مالی افراد صورت می گرفت. در نتیجه این امکان فراهم گردید که ساخت و سازها به طور فزاینده ای انجام شده و به صاحبان مستقلات نیز اختیار احداث واحدهای مسکونی با توجه به درآمد آنها داده شد.^{۱۹}

۳- تخریب و بازسازی

در دهه ۱۹۷۰ با توجه به اینکه روش های قبلی در حل مشکل حاشیه نشینی نتوانستند چاره ساز شوند، روش جدیدی ارائه گردید که طی آن مسئولان دولتی اقدام به سرمایه گذاری در زمینه تخریب و بهسازی زاغه های شهری و سکونتگاه های غیررسمی کردند.^{۲۰} در این روش مناطق غیررسمی یا زاغه ای تخریب می شوند به طوری که شکل قبلی خود را از دست می دهند و فقط واحدهایی که دارای شرایط مناسبی برای زندگی هستند حفظ می شوند.^{۲۱} به عنوان نمونه محله غربت خاک سفید در تهران که در اسفند ۱۳۷۹ به کلی تخریب گردید.^{۲۲}

تخریب محله خاک سفید ظاهراً به حیاط آن پایان داد اما این تصویری خیالی بیش نیست زیرا تخریب یک محله نابهنجار نمی تواند راهکاری برای جلوگیری از تکرار شکل گیری چنین

---

^{۱۹} هادیزاده بزاز، ۱۳۸۲، صفحه ۳۴

^{۲۰} هادیزاده بزاز، ۱۳۸۲، صفحه ۳۶

^{۲۱} هیراسکار، ۱۳۷۶، صفحه ۱۱۴

^{۲۲} شریعت زاده، ۱۳۸۲، صفحه ۲۴۱

سکونتگاه‌هایی و یا بهبود وضع زندگی فقرای شهری باشد. ضمن آنکه تخریب این مناطق عواقب و عوارض ناگواری نیز در پی دارد.^{۲۳}

۴- توانمندسازی و بهسازی مشارکتی

در نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ راهبرد توانمندسازی از طریق مشارکت مردمی مطرح شد. این روش راهبردی جهانی برای مسکن اقشار کم درآمد و حاشیه نشین جامعه و شهر محسوب می‌شود که در نشست عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۰۰ مورد پذیرش صاحب نظران قرار گرفت.^{۲۴} در روش توانمندسازی مشارکتی، مرکز توجه، مردم و ساکنان شهر هستند و دولت متعهد می‌گردد که تسهیلات لازم را برای آنان فراهم کند. بهسازی شهری همراه با توانمندسازی اجتماعات ضعیف، رهیافت نوینی است که به دنبال شکست و عدم موفقیت راهبردهای قبل از خود ارائه گردید و راه حل مسئله اسکان غیررسمی را تنها بر مهندسی فنی و تزریق منابع مالی دولتی نمی‌بیند. بلکه در کنار و مقدم بر این‌ها مهندسی اجتماعی با حمایت بخش عمومی و سازمان‌های غیر دولتی و محلی و مشارکت فعال ساکنان مورد نظر است.^{۲۵} در چهارچوب رهیافت اصلاح طلب، برای چاره جویی مشکل اجتماعات برآمده از اسکان غیررسمی، راهبرد توانمندسازی مناسب‌ترین راه حل می‌باشد که امروزه در آخرین اسناد جهانی و بنابر تجارب متعدد به طور قوی مورد پذیرش قرار گرفته است (کمیسون اسکان بشر، 1988). بانک

---

^{۲۳} خراط‌ها، ۱۳۸۲، صفحه ۷۶

^{۲۴} هادیزاده بزاز، ۱۳۸۲، صفحه ۳۸

^{۲۵} قاسمی خوارزمی، ۱۳۸۱، صفحه ۲۴

جهانی و مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد (UNCHS) در دهه ی ۱۹۹۰ از سیاست هایی پیروی می کردند که مطابق با سیاست اقتصادی توانمند سازی بود. فرایند توانمندسازی در قالب چارچوب هایی صورت گرفت که شرایط قانونی، اجتماعی، فرهنگی و روش های دولتمداری را مورد توجه قرار دهد و به موجب آن دولت ها و مراکز تجاری، بخش های داوطلب و خانواده ها بتوانند در پیشرفت و توسعه شهرها، خانه ها و کیفیت محیط زیست مشارکت داشته باشند^{۲۶}. ایده ی توانمندسازی را ابتدا راپاپورت در زمینه روانشناسی اجتماعی مطرح کرد. وی توانمندسازی را به معنی (هدف قرار دادن تقویت امکانات افراد برای کنترل بر زندگی خویش) می داند. توانمندسازی در مسیر فرایند حکمرانی خوب شهری تحقق می یابد و نمی توان این اقتدار را به طور جداگانه به فرد یا گروه خاصی اعطا کرد. در فرایند توانمندسازی مشارکت به عنوان نوعی واسطه در حرکت به سوی کسب اقتدار به کار می رود^{۲۷}. از نظر بانک جهانی توانمند سازی به معنی ایجاد چارچوب های قانونی، مدنی، اقتصادی، مالی و اجتماعی توسط دولت، برای افزایش بهره وری اقتصادی و کارایی اجتماعی در بخش مسکن است^{۲۸}. توانمندسازی در بستری از حکم روایی خوب مجال می یابد. تشکیل صندوق های مالی - اعتباری برای ارائه وام کم بهره به ساکنین محلی و حمایت از ایجاد

---

^{۲۶} پاگ، ۱۳۸۳، صفحه ۳۶۷

^{۲۷} از شریفیان ثانی، ۱۳۸۰، صفحه ۵۱

^{۲۸} پاگ، ۱۳۸۳، صفحه ۲۳۹

مشاغل و کارگاه های کوچک محلی از مهمترین اقدامات در جریان فرایند توانمندسازی است.^{۲۹}

توانمندسازی راهکاری برای توزیع مناسب منابع اقتصادی- اجتماعی به صورت پایدار است. در این شرایط زندگی اقشار کم درآمد و فقیر با تکیه بر ظرفیت های درونی و اولویت بندی نیازها توسط اقشار و مشارکت آنها برای مواجهه با مسائل فقر است.^{۳۰} این رویکرد تقریباً ریشه در تفکر پلورالیسم یا اصالت جمع گرایی دارد. از این رو در صدد است تا در ساخت جامعه هیچ گروه معین و هم سود از نظر سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بر دیگر گروه های جامعه تسلط مطلق نداشته باشد.^{۳۱} مشارکت پایه اصلی راهبرد توانمندسازی است. با این توصیف که در اواخر دهه ۱۹۸۰ کارایی اجرایی سیاست های از بالا به پایین زیر سوال رفت و ضرورت مشارکت در سطوح محلی از طرف خود اجتماعات شهری و با حمایت مدیریت شهری مورد تاکید قرار گرفت. این تغییر نگرش مبتنی بر این واقعیت بود که اجرای سیاست (توانمندسازی) فرایندی محلی است زیرا هیچ کس به جز خود اجتماعات محلی و حتی اشخاص قادر به تشخیص نیازها، اهداف و راه های مناسب برای مقابله با فقر نیستند.^{۳۲} راهبرد توانمندسازی (مصادق آموزش ماهی گیری و حتی تور بافی به جای ماهی دادن به تهیدستان) در پی ظرفیت سازی در اجتماعات برای حل مشکلات آنان با اندیشه، منابع و بازوی خود آنهاست. برای

---

^{۲۹} سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴، صفحه ۴۲

^{۳۰} اسکندری دورباطی، ۱۳۸۲، صفحه ۲۰

^{۳۱} شکویی، ۱۳۸۰، صفحه ۴۲۹

^{۳۲} اردشیری، ۱۳۷۹، صفحه ۱۵

دستیابی به چنین مرحله ای نیاز به شیوه اداره و حکمرانی شهری نوینی است که برپایه قانون مداری، شفافیت، پاسخگویی و برقراری ساز و کارهای مرد سالارانه، بدبینی تاریخی اجتماعات تهی دست نسبت به حکومت ها را بزدايد و آن را با تمام سرمایه های انسانی، اجتماعی و مالیشان به مشارکت طلبد. در این راهبرد قبل از آنکه راه حل های مهندسی طرح بشود، فرایندهای اجتماعی برای فعال کردن اجتماعات محلی طراحی می شود و هرگز مردم را به صورت منفعلانه در برابر طرح هایی قرار نمی دهند که آنها را خمیرهای نرمی برای این که قالب های آهنی طرح ها بر آن زده شوند بدانند. راهکارهای برآمده از این راهبرد، در پی تشکیل سرمایه های انسانی و اجتماعی این اجتماعات با اقدامات جمعی و بهبود فضای زیستی آنهاست.^{۳۳}

راهکار توانمندسازی با تکیه بر دارایی ها و پتانسیل های موجود در میان حاشیه نشینان مبتنی بر رویکرد دارایی مبنا در مقابل رویکرد نیاز مبناست. در رویکرد دارایی مبنا مجموع دارایی های اجتماع محلی، اساس توسعه را تشکیل می دهد، در حالی که در رویکرد نیاز- مبنا نیازهای اجتماع محلی مبنای توسعه قرار می گیرد. رویکرد دارای مبنا سه ویژگی دارد:

الف- بر ظرفیت سازی تاکید دارد و لذا فرایند گراست. ب- به دلیل بسیج همه دارایی های اجتماعی و کالبدی اجتماع محلی، جامعه نگر است. ج- واجد اهمیت ابزاری است، زیرا سرمایه اجتماعی و کالبدی را به عنوان ابزاری برای سایر اهداف به کار می برد. برخلاف آن رویکرد نیاز- مبنا پیامدگرا است. همچنین به دلیل آنکه نشانه های فقر را به عنوان نارسایی هایی

---

^{۳۳} صرافی، ۱۳۸۲، صفحه ۲۷۱

تلقی می کند که باید آنها را به طور جدا از هم در نظر گرفت، مقوله ای است^{۳۴}. سیاستهای ضد فقر دارایی- مبنا از راه بسیج منابعی که در اختیار یک گروه است، یا آنچه یک اجتماع محلی دارد، نه لزوماً آنچه که نیاز دارد، باعث ظرفیت سازی می شوند. بنابر تعریف کلی، ظرفیت (اجتماع محلی) دارایی های مالی، کالبدی و اجتماعی را در بر می گیرد. پانتم دریافت که سرمایه اجتماعی نقشی شتاب دهنده در بسیج منابع، یعنی سرمایه مالی، سرمایه کالبدی و سرمایه انسانی در جهت دستیابی به اهداف بزرگتر اجتماعی دارد.

۵- سیاست دارایی- مبنای مردم گرا (جامع)

که به ویژه در دهه های ۸۰ و ۹۰ به طور بارزی اهمیت یافت، بر توانمندسازی به جای استحقاق و وابستگی رفاہ تاکید دارد. توانمندسازی برخلاف استحقاق، گذار از تلقی مردم به عنوان مسئله (نیاز) به سمت نگرش به آنها به عنوان راه حل (دارایی) را نشان می دهد^{۳۵}. دستیابی افراد فقیر به فرصت ها و گریز آنها از فقر تا اندازه ای به اندازه ی رشد شغلی^{۳۶} و تا حدودی به افزایش شبکه های اجتماعی^{۳۷} وابسته است. علاوه بر این توانمندسازی با تقویت شبکه های اجتماعی، فرصت های زندگی را افزایش می دهد^{۳۸}.

۶- انتقادات وارد شده بر راهکار توانمندسازی

---

^{۳۴} عارفی و تولایی، ۱۳۸۰، صفحه ۲۲

^{۳۵} عارفی و تولایی، ۱۳۸۰، صفحه ۲۲

^{۳۶} Belcher, 1992; Squires, 1989; Wilson, 1987

^{۳۷} Putnam, 1992; Gittel and Vidal, 1997

^{۳۸} عارفی و تولایی، ۱۳۸۰، صفحه ۲۲

پذیرش مطلق دیدگاه توانمندسازی به عنوان راهکاری برای حل مسئله اسکان غیر رسمی و پذیرش طبیعی بودن مسئله حاشیه نشینی راهکار درستی نیست. در پی طرح راهبرد توانمند سازی و ساماندهی اسکان غیررسمی انتقاداتی مطرح شد که همراه با پاسخی کوتاه به این پرسش ها در زیر آورده شده است:

■ اغلب ابزارنگرانی می شود که پذیرفتن اسکان غیررسمی موجب تشدید رشد اینگونه سکونتگاه ها در مجاورت شهرهای کشور خواهد شد. پرسشی که در برابر این نگرانی وجود دارد این است: چنانچه اقدامی نشود، چه خواهد شد؟ دیگر اینکه هم در سطح جهانی و ایران واضح شده است که حذف و تخریب قهری آنها نه عملی است و نه انسانی. از سوی دیگر هم نادیده انگاری آنها قابلیت تداوم ندارد و با گذر زمان و افزایش محدوده های شهری اسکان غیررسمی را در پی خواهد داشت.

■ چرا به علت پیدایش آنچه که به تعبیری برآمده از مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ است نپردازیم؟ در نتیجه توصیه می شود به توسعه روستایی و سیاست های تعادل بخش در توزیع جمعیت و فعالیت بر پهنه کشور پرداخته شود. باید گفت این توسعه صحیح و دلسوزانه برای آنهاست که بنا براین که زندگیشان می گذرد و یا به دلیل فقدان اطلاعات و جسارت مهارت، در حالی که زندگیشان نمی گذرد هنوز به ترک کاشانه ی خود نشده اند و البته این توصیه هیچ منافاتی با راهبرد توانمندسازی و ساماندهی اسکان غیررسمی در شهرها ندارد ضمن آنکه باید توجه داشت مهاجرت روستا- شهری از منظر توسعه ملی ضرورتی است اجتناب ناپذیر که هم ریشه در محدودیت منابع کشاورزی و قابلیت های جامعه روستایی ایران

و هم ریشه در الزامات اقتصاد جهانی و نقش پیشتاز شهرها در توسعه کشور دارد. از این رو نباید تصور کرد می توان مهاجرت روستا- شهری را متوقف کرد و علاوه بر آن اشتباه است که پدیده اسکان غیر رسمی را صرفاً به دلیل مهاجرت دانست.

■ آیا اینگونه رهیافت مدارا گرایانه باعث جری شدن قانون شکنان و ترغیب باجگیران و رفتارهای نابهنجار نخواهند شد؟ پاسخ می تواند آری یا خیر باشد که بستگی به شیوه عمل و فرایند توانمند سازی و ساماندهی دارد. چنانچه در برخورد گزینشی، برخی سکونتگاه های غیر رسمی مشمول اعطا امتیازاتی غیر قابل تعمیم برای تمامی موارد شوند و این اعطا مرتبط با مشارکت فعالانه و تلاش مستمر ساکنان برای ارتقاء اجتماعی- اقتصادی و کالبدی از درون این اجتماعات و به تدریج نباشد، بدون شک پیام نادرستی داده می شود. اما چنانچه دریافت امتیازات و کمک ها همچون صدقه و یک سوی از بالا تلقی نشود و در نتیجه توانایی های موجود در حل مشکلات و اداره ی امور این اجتماعات تضعیف نشده و به عهده بخش دولتی گذاشته نشود و حتی بر توانایی ها و بسیج منابع درونی آنها افزوده شود، آنگاه پیام درستی فرستاده شده است: بهبود زندگی اجتماعات نه به دلیل گدایی و باج گیری بلکه با تشریک مساعی و انجام تکالیف شهروندی به دست می آید.^{۳۹}

مخالفان ساماندهی اسکان غیررسمی در ایران، در قالب آمیزه ای از استدلال های برآمده از ضدیت با عدالت توزیعی، در واقع در ضدیت با حقوق شهروندی گروه های کم درآمد درآمده اند. آنان چشم بر ضرورت شهر نشینی پس از صنعتی شدن بسته اند، که شرط پایه توسعه

---

^{۳۹} صرافی، ۱۳۸۱، صفحه ۶-۸

است. به این ترتیب، مهاجرت را نه به صورت کلی، بلکه مهاجرت گروه های کم درآمد را بد می شمارند. در حالی که ناگزیرند از کار آن ها در کارخانه ها و ارائه خدمت به خودشان بهره گیرند، و به این ترتیب حقوق اقتصادی آن ها را در عمل می پذیرند و از سوی دیگر نیز در انتخابات به آنها محتاج اند و در نتیجه، حقوق سیاسی آنها را نیز در عمل می پذیرند، اما از پذیرش حقوق اجتماعی آنها استنکاف می ورزند^{۴۰}. راهبرد توانمند سازی و ساماندهی اسکان غیررسمی خواهان رسمیت بخشیدن به آنچه هست و هر کجایی که هست نمی باشد؛ این راهبرد ضمن باور قوی به عدم تخریب و تخلیه اجباری، آنچه که هست را رد شان و کرامت انسانی نمی داند و در نتیجه رهیافت مداراگرانه را با اصلاح طلبی همراه می کند.

بدون برنامه ارتقای مجموعه شرایط اجتماعی- اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی اسکان غیر رسمی، پذیرفتن دردی از جدایی گزینی و گسست کالبدی آنها دعوا نکرده و این خطر را دارد که (آپارتاید) و اردوگاهی شدن تهی دستان را نهادیه کند^{۴۱}.

براساس این دیدگاه سه نوع نگرش به مسئله اسکان غیررسمی را می توان به صورت زیر طبقه بندی کرد

۷- نگرش مسئله گرا

---

^{۴۰} اطهاری، ۱۳۸۱، صفحه ۳۲

^{۴۱} صرافی، ۱۳۸۱، صفحه ۶

این نگرش عمدتاً مربوط به دهه ۱۹۷۰ بود. در این دیدگاه برنامه ریزان و مدیران آن ها بدون توجه به ریشه ها و بنیادهای مسئله و عوامل اساسی موثر در پیدایش و شکل دهی و ساختار بخشی این سکونتگاه ها، صرفاً به عنوان مسئله ای عادی و طبیعی به پدیده نگریسته و عوارض سوء آن را در ایجاد فساد اجتماعی، جرم و جنایت و انواع آسیب های اجتماعی و روانشناختی را توصیف کرده اند. این نظریات به دلیل نگرش آسیب شناختی خود نقش برنامه ریزی و مدیریت شهری را در برخورد با این کانون ها به حد یک جراحی عمومی برای جدا کردن آنها از پیکر عمومی شهر تقلیل داده و سیاست های پاکسازی و تخریب مجموعه های زاغه نشین را مطرح کردند.^{۴۲}

۸- نگرش بنیاد گرا

این نگرش شامل طیف گسترده ای از نظریات نئومارکسیستی (ساختگرایان، شهرنشینی و وابستگی، شهر جهانی...) می شود که به طور اساسی متوجه بنیادها و ریشه های پدیده حاشیه نشینی می شود و بیش از هر چیز آن را به ساز و کارهای نظام سرمایه داری نسبت می دهند. نگرش بنیادگرا به مسئله اسکان غیررسمی متعلق به اواخر دهه ۱۹۷۰ و دهه ۱۹۸۰ می باشد. بیشتر نظریه پردازان ایرانی نیز به اشکال مختلف مبانی نظری خود بر اساس همین دیدگاه استوار کرده اند.^{۴۳}

---

^{۴۲} شیخی، ۱۳۸۲، صفحه ۱۳۷

^{۴۳} شیخی، ۱۳۸۲، صفحه ۱۳۸

به نظر می رسد ضعف بنیادین این نظریات در این است که راه حل اسکان غیررسمی را تنها در تغییر بنیادین ساختارهای حاکم بر جوامع می بینند. این در حالی است که اصلاحات بنیادین نیازمند زمان طولانی است و رها کردن این مسئله به حال خود تا زمانی که ساختارها دگرگون شوند، کمکی به حل موضوع نخواهد کرد.

۹- نگرش هدف گرا

نگرش هدف گرا به پدیده سکونتگاه های خودرو که متعلق به بعد از دهه ۱۹۹۰ می باشد، غالباً به بنیادها، ریشه ها و عوامل دخیل در شکل گیری آن ها کاری ندارد. راهبردهای مبتنی بر این نگرش اسکان غیررسمی را به عنوان یک واقعیت پذیرفته و حال به دنبال یافتن راهکارهای مناسب نه فقط برای ریشه کن کردن مسئله بلکه برای التیام و بهبود تدریجی آن می باشد.

تبیین این پدیده با نگرش هدف گرا تنها به صورت پدیده ای موجود و در حال تحول و به عنوان یک واقعیت قابل قبول است، اما فرض آن به عنوان پدیده ای طبیعی و به هنجار در روال رشد و توسعه شهر و پذیرش قطعی و نهایی آن به عنوان راه حل بنیادی حل مسئله اسکان و سکونت کم درآمدها قابل پذیرش نیست^{۴۴}. طرفداران این نوع نگرش پدیده ی مذکور را فقط در غالب ساختاری آن در شهر مورد بررسی قرار داده و راه حل آن را نیز در شهر می بینند^{۴۵}.

---

^{۴۴} شیخی، ۱۳۸۲، صفحه ۱۴۱

^{۴۵} عابدینی، ۱۳۸۷، صفحه ۳۸

جدول (۱-۲) : نوع رویکردها و شیوه برخورد آنها با اسکان غیررسمی

نوع رویکرد	شیوه ی برخورد
محافظه کار	تخریب و ریشه کن سازی (برخورد قهر آمیز و تخریب)
لیبرال	برخورد منفعل و خنثی
رادیکال	حل ریشه های مسئله (حل مسئله طی یک پروسه زمان بر)
سوسیالیستی	برنامه ریزی عدالت خواه، تامین کم درآمدها از طریق حمایت از گروه محروم و ضعیف جامعه -نقش پررنگ تر دولت
اصلاح طلب	اصلاح، ساماندهی و توانمندسازی

در متون نظری مربوط به حاشیه نشینی دیدگاه های مختلف فکری و سیاسی نظراتی متناسب با چارچوب دیدگاه های خود برحل معضل اسکان غیر رسمی عنوان کرده و از زوایای متفاوتی به این موضوع نگریسته اند. از یک سو لیبرال ها، پیروان اقتصاد بازار و طرفدار دولت حداقل معتقدند که حاشیه نشینی به مثابه معلول عوامل داخلی در کشورهای جهان سوم تلقی می گردد و در جهت گذار از جامعه سنتی به جامعه صنعتی، خود به عنوان ضرورت در فرایند این تحول قلمداد می شود و در طول زمان خود به خود حل خواهد شد. در مقابل سوسیالیست ها به نقش دولت ها و اقتصاد برنامه ریزی شده در این زمینه اذعان کرده و تامین کم درآمدها و حمایت از گروه های محروم را سرلوحه قرار می دهند. دیدگاه رادیکال با در نظر قرار دادن

حاشیه نشینان به عنوان گروه های هدف این پدیده را ناشی از روابط نابرابری اجتماعی و اقتصادی در جامعه سرمایه داری دانسته و حل ریشه مسئله و تغییر ساختارهای اجتماعی و اقتصادی جامعه را تنها راه حل می داند دیدگاه اصلاح طلب حاشیه نشینی را به عنوان یک واقعیت نامطلوب اجتماعی پذیرفته اما در عین حال به دنبال راهکارهای مناسب و نه فقط ریشه ای برای حل آن است داشتن دیدی جامع و کل نگر به مسئله از اولین گام ها به سوی حل مسئله اسکان غیررسمی است. در حال حاضر نوین ترین نگرش به این معضل، اصلاح، بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی است که در ایران نیز با توجه به قانون برنامه چهارم توسعه و سند توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی مصوبه هیئت وزیران، بهمن ۱۳۸۲ گرایش هایی به سوی راهکارهای مبتنی بر این نوع نگرش قابل مشاهده است.

طرحهای شهری:

اسکان غیر رسمی در برخی از شهرهای ایران، در نیمه دوم دهه ۱۳۴۰، یعنی پس از آن رخ داد که در برنامه سوم (۱۳۴۶-۱۳۴۱) در فصل عمران شهری برای نخستین بار به ضرورت تهیه طرحهای جامع شهری با هدف تنظیم و پیش بینی توسعه زیر بناهای شهری در قالبی منطقی اشاره شد. نتیجه آن، الزام به تهیه طرحهایی بود که بعدها با نام طرحهای جامع و تفصیلی برای بسیاری از شهرها تهیه گردید.

قوانین زمین شهری:

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ پیرو مطرح شدن ابعاد جدید اسکان غیر رسمی که قبل از انقلاب نیز به تنشهایی حاد انجامیده بود، دخالت دولت در امر زمین ، که از سال ۱۳۵۴ آغاز شده بود ، شکل قاطع تری به خود گرفت تا آنکه قانون زمین شهری در سال ۱۳۶۱ از تصویب گذشت (اطهاری، ۱۳۸۲: ۸). با تصویب این قانون محدودیت عرضه زمین در داخل شهرها از یکسو و انحصاری بودن اختیار واگذاری آن - توسط دولت از سوی دیگر، عملاً دولت را به تدوین آئین نامه هایی برای چگونگی واگذاریها به متقاضیان و کنترل آنها ناگزیر می کرد. همین امر موجب می شد که برای عملی نمودن نحوه واگذاریها و سهل کردن امر کنترل آن، به ضوابطی متوسل شدند که عمدتاً به حذف برخی و منتفع شدن برخی دیگر منجر می شد. در این رابطه ، متأسفانه کلید شرایط و ضوابط مصوب عملاً به کنار گذاشتن افرادی می انجامید که بیشتر از همه استحقاق دریافت ، توجه به رسیدگی از سوی برنامه را داشتند. چنانکه موضوع تسلیم ضمانت نامه برای تضمین باز پرداخت اقساط زمین های که از سوی دولت در اختیار مردم قرار داده می شد ، در شرایطی بود که امکان تأمین آن برای افرادی که در بخش غیر رسمی مشغول به کار بودند و یا اصلاً شاغل نبودند (بیکاران) وجود نداشت و به همین دلیل نیز چنین افرادی از دایره شمول اقدامات و تسهیلات برنامه بیرون مانده و امکان دریافت زمین از بازارهای رسمی کشور را که در انحصار دولت بود، از دست می دادند، اینجا ناگزیر زمین مورد نیاز خود را باید از بازار غیر رسمی که معمولاً هم در خارج از محدوده های رسمی شهر قرار داشت، تأمین می کردند.

شهرهای جدید:

شهرهای جدید هم نمونه دیگری از سیاست تبعیض آمیز در واگذاری زمین بر مبنای وضعیت شغلی افراد بود. طبق اسناد موجود ، وزارت مسکن و شهرسازی ایجاد شهرهای جدید را فرصتی برای تأمین زمین برای کارمندان و کارکنان دولت اعلام کرد، با این دیدگاه که آنان توانایی تهیه زمین در بازار معلول زمین را ندارند، از این قرار ، می بینیم به طور رسمی در یک سیاستگذاری مهم در حیطه توسعه شهری ، عرضه زمین در شهرهای جدید عمدتاً برای شاغلین بخش های رسمی اعلام شده است. علاوه بر آن، در آئین نامه های اجرایی تدوین شده برای نحوه واگذاریهای زمین شهرهای جدید، شرط اصلی بر تشکل در تعاونی ها قرار داده بودند، در حالی که از شرایط تشکیل در تعاونی ها، شاغل بودن در بخش غیر رسمی تعیین شده بود، که قطعاً برای شمار چشمگیری از سرپرستان خانوارها این شرط قابل احراز نبود و به این ترتیب از چنین فرصتی محروم می ماندند. مجموعه این عوامل، طرحهای شهری، قوانین زمین شهری و شهرهای جدید که به طور کلی ناشی از سیاستگذاریها و سرمایه گذاریهای کلان دولتی در امور شهرها می باشند، سبب شکل گیری مناطق اسکان غیر رسمی و گسترش آن حتی در سالهای اخیر در برخی از شهرهای میانی و کوچک گردیده است. باید در نظر داشت که هر چند از نظر کمی گسترش و رشد مناطق اسکان غیر رسمی قابل توجه بوده، با این حال وضعیت و ابعاد کیفی سکونتگاههای غیر رسمی در مقایسه با دیگر کشورهای جهان به ویژه کشورهای جنوب ، به شدت و حدت این کشورها نیست. نسبت سکونتگاههای غیر رسمی در کشورهای جنوب به ۵۰ درصد جمعیت شهرها می رسد، در حالی که در کشور ایران این نسبت تنها ۹ درصد ساکنین شهری را تشکیل می دهد. همچنین سازندگان مسکن

غیر رسمی در ایران به ندرت به تصرف بدون پرداخت بهای زمین اقدام می کنند و غالباً زمین را از بازار غیر رسمی تهیه می کنند.^{۴۶}

جمع بندی :

با گسترش شهرها الاالخصوص در دوران معاصر و کشورهای که مسیر صنعتی شدن را می پیمودند حواشی و معضلاتی نیز برای آن به وجود آمد که در ابتدا به نظر میرسید شهرنشینی مدرن راهی برای برون رفت از آن ندارد اما با پیدایش علوم نوین مرتبط و نگاهی منطقی به آنها بن بست ایجاد شده تا حدود زیادی مرتفع گشت.

نتیجه گیری : با پیشرفت علوم مدیریت شهری و تکنولوژی های حاصل از آن به نظر می رسد در سایه تعامل و عزم و هماهنگی فی مابین مدیران شهری مشکل غیر قابل در برخورد با مسایل مدیریت شهری وجود نداشته باشد.

---

^{۴۶} اطهاری ۱۳۷۴، صفحه ۴۲

ویژگی های طبیعی اجتماعی اقتصادی و کالبدی شهر اهواز

پیشینه تاریخی شهر اهواز

شهر اهواز جدید به عنوان مرکز استان خوزستان قریب به یکصد و سی سال است که بعنوان شهر جدید شکل گرفته و در ردیف شهرهای معاصر ایران قرار گرفت وجود رودخانه پرآب کارون که قابلیت کشتیرانی را داشته است در استان خوزستان که شروع و سرچشمه آن از زرد کوه بختیاری می‌باشد و پس از عبور از زمین‌های دشت خوزستان به اهواز می‌رسد و از وسط شهر اهواز می‌گذرد و شهر اهواز را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌کند. قبل از بوجود آمدن شهر اهواز جدید بندرگاه کوچکی بنام ناصریه وجود داشته است که بارانداز شهرهای شوشتر- دزفول و دیگر شهرهای قدیمی استان بوده است که پس از ورود لنج‌ها و کشتی‌ها به این بندرگاه بار آنها تخلیه و به شهرهای شوشتر- دزفول- ایذه و... منتقل می‌شدند و این بندرگاه باعث شده است که کم‌کم کارگرانی که در این بندر کار می‌کردند در دو طرف این رودخانه بزرگساخت و ساز نمایند و تشکیل شهری را بدهند بنام شهر ناصریه که این شهر بعداً به شهر اهواز تغییر نام داده است.

اسکان غیر رسمی در کلان شهر اهواز:

در میان کلان شهرهای ایران، اهواز رتبه دوم را از نظر جمعیت حاشیه نشین دارد. در حال حاضر در کلان شهر اهواز مناطق بسیاری با جمعیتی بالغ بر ۴۰۰ هزار نفر به عنوان سکونتگاههای نابهنجار شناسایی شده اند و روند توسعه هر یک از این مناطق به گونه ای است که بسیاری از این ها در حالیکه به محدوده خدماتی شهر اهواز متصل شده اند. این در

حالیست که رشد سریع و تنوع پیدایش اسکان غیر رسمی باعث شده ، رساندن ابتدایی ترین خدمات و امکانات لازم برای زیست شهری به چنین محله هایی مستلزم صرف هزینه و زمانی بسیار باشد ، چه رسد به اینکه بنا به قوانین شهرسازی اثرات فردی ، اجتماعی و فرهنگی تاثیرگذار بر ساکنان آن محله را بررسی کرد و در آن راستا دست به عمل زد. از این رو ریشه یابی و تحلیل فرآیند شکل گیری و نحوه مقابله با روند رو به رشد پدیده اسکان غیر رسمی در این کلان شهر امری ضروری بنظر می رسد.

معرفی کلان شهر اهواز:

تاریخچه شهر اهواز

اولین سنگ بنای اهواز نو در سال ۱۳۰۶ هجری قمری گذاشته شد. همزمان با حفر کانال سوئز و نزدیکی بیشتر ایران با اروپا، ناصرالدین شاه اعلامیه آزادی کشتیرانی در کارون را منتشر نموده و مردم را به این کار تشویق کرد. در همان سال معین التجار بوشهری شرکتی به نام ناصری را برای کشتیرانی (جهازرانی) در کارون تاسیس نمود. هم زمان شرکت لینچ و اخوان انگلیسی نیز از دولت اجازه کشتیرانی در کارون را دریافت نمودند، ولی سد شکسته اهواز مانع عبور مستقیم کشتی از محمره (خرمشهر) به طرف شوشتر می شد. به ناچار صاحبان این دو شرکت در پایین اهواز که دهی عرب نشین بود، انبارهایی ساخته و اموال وارد شده از خرمشهر را در آن انبار می کردند و سپس به وسیله بارکش ها در خشکی به بالای سد آورده و از آنجا

با کشتی به شوشتر حمل می نمودند. به این ترتیب انبارها و خانه هایی در پایین سد ساخته شد.

ایجاد کار و حصول امنیت سبب شد که بسیاری از کسبه و تجار شوشتر و دزفول به این مکان روی آورند و معین التجار و نیز بازارها و کاروانسراهایی بنا نموده و به تدریج این مکان شکل و شمایل شهری به خود گرفته و ناصریه نامیده شد. در دوره هرج و مرج سال های ۳۵-۱۳۲۵ قمری که شهرهای دزفول و شوشتر در آتش اختلاف محلی می سوخت کسبه و تجار این شهرها به ناچار به اهواز آمده و در آنجا استقرار یافتند.

هم زمان با جنگ انگلیس و عثمانی راه تجاری ایران به عراق که از خوزستان می گذشت، منجر به ایجاد تجارت خانه های بزرگ توسط ایرانیان و خارجی ها در اهواز شده و روز به روز بر اهمیت این شهر افزوده شد. تا اینکه در سال ۱۳۴۳ قمری (۱۳۰۳ شمسی) مرکزیت خوزستان پس از هشتصد سال مجدداً به شهر اهواز رسید و همین امر منجر به رشد بسیار سریع شهر شد. در دهه بیست شمسی ساختمان های بسیار در این شهر احداث و باغ های جالیز و اشجار در اطراف آن ها ایجاد شد. ساختمان های معظم از طرف ارتش، اداره کشاورزی و راه آهن جنوب ساخته شد و دو پل آهنی بر روی رودخانه کارون احداث شد. بیشتر این توسعه در گروه احداث شاهراه لرستان و راه آهن جنوب بود. در این سال ها اهواز به سه ناحیه تقسیم گردید:

۱- ناحیه شمالی از خیابان امام تا شمال شهر و قریه عربی قدیم و مزار علی بم مهزیار و

عمارت شرکت ملی نفت (خرم کوشک)

۲- ناحیه جنوبی از خیابان امام تا جنوب شهر

۳- ناحیه غربی که امانیه نامیده می شد

در ابتدای دهه ۱۳۳۰ شمسی شمار ساکنان اهواز بیش از یک صد هزار نفر بوده است. با ایجاد شرکت های عامل نفت، کارخانه های لوله سازی و شرکت گاز در این شهر و کارخانه های نورد، تصفیه شکر، داروسازی و موسسات زراعی و دامداری بر رشد سریع این شهر افزوده شد.

به دنبال این تغییر و تحولات و سرازیر شدن جمعیت روستایی به مرکز شهرها به خصوص در دهه های اخیر، شهرها و از جمله شهر اهواز با مشکلات زیادی روبرو شدند. این مشکلات زندگی را برای ساکنین دشوار کرده و به مخاطره افکند. کمبود فضاها، مختلف، سردرگمی در استقرار فضاها، بروز آشفته‌گی در سیمای شهر و مشکلات ارتباطی و ازدحام حمل و نقل همراه با از بین رفتن زمین های مستعد کشاورزی و تخریب محیط زیست، کمبود خدمات شهری، نبود ظرفیت های کافی زیر بنای (آب و برق و گاز و غیره) از هم گسیختگی فرهنگی و اجتماعی پیامدهای آن روند بوده است. برای حل این مشکلات متصدیان امور شهری در برنامه های عمرانی، جهت ساماندهی فضای شهرها طرح های جامع را تهیه و به اجرا درآورده‌اند.

تمرکز فعالیتهای اقتصادی، سیاسی و اداری در شهر اهواز به عنوان مرکز استان و اثرات جنگ و رکورد اقتصادی و بیکاری در روستاها، موجب مهاجرت جمعیت از شهرها و روستاهای استان خوزستان و مهاجر پذیری شهر اهواز شده است. عمده جمعیت مهاجر معمولاً از توان مالی اقتصادی بالایی برخوردار نبوده و در جستجوی کار یا بهره مندی از امکاناتی که تراکم فعالیتهای تجاری و اداری در اهواز پدید آورده، به سوی این شهر سرازیر شده اند. آنان توان استقرار در نقاط مناسب شهری را نداشته و در نقاطی که دارای اراضی ارزان قیمت یا بی قیمت می باشند، استقرار می یابند. این نقاط به دلیل عدم پذیرش و نگاه منفی مدیریت شهری از خدمات شهری تقریباً بی بهره اند. شرایط نامطلوب، بافت فیزیکی ناموزون، معابر غیر استاندارد و ناهموار، نامشخص بودن مالکین زمین، بی ضابطه بودن ساخت و ساز آلودگی های زیست محیطی از جمله مشکلات این بافتهای مسکونی می باشد.

موقعیت جغرافیایی شهر اهواز

شهر اهواز مرکز استان خوزستان در حال حاضر با مساحت تقریبی ۲۲۰ کیلومتر مربع (این وسعت با توجه به نواحی حاشیه ای به حدود ۲۷۰ کیلومتر مربع می رسد) اولین شهر استان می باشد. موقعیت شهر ۳۱ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی است که در جلگه ای با ارتفاع ۱۸ متر از سطح دریا قرار دارد. شهر اهواز از سمت شمال به شهرهای شیبان، ویس، ملاتانی، شوشتر، دزفول و شوش از شرق به شهرستان

رامهرمز از غرب به شهر حمیدیه و دشت آزادگان و از سمت جنوب به شهرهای شادگان، بندر ماهشهر، خرمشهر و آبادان محدود می‌گردد.^{۴۷}

معرفی مناطق ۸ گانه شهر اهواز به همراه نواحی مربوطه

وسعت شهر اهواز در محدوده قانونی شهری ۲۲۲ کیلومترمربع و محدوده خدماتی ۳۰۰ کیلومترمربع و محدوده استحفاظی ۸۹۵ کیلومترمربع می‌باشد. این شهر دارای ۸ منطقه شهرداری است که هر یک دارای ۳ یا ۴ ناحیه می‌باشند.^{۴۸}

ویژگی های اقلیمی

الف- درجه حرارت

شهر اهواز دارای تابستان های بسیار گرم و طولانی و زمستان های کوتاه و معتدل است، فصل گرما در این شهر معمولاً از اوایل اردیبهشت آغاز و تا مهرماه ادامه می‌یابد. حدود سه ماه از این دوران نیز گرمای هوا توأم با گرد و غبار و رطوبی طاقت فرسا است. بررسی های آماری نشان می‌دهد که دمای شهر در سردترین ماه سال ژانویه و فوریه (دی و بهمن) و گرمترین آن در ژوئن، جوئن و اگوست (خرداد، تیر، مرداد) می‌باشد.

سردترین ماه سال در دی ماه با درجه حرارت ۱۷/۶ درجه سانتی گراد و گرمترین ماه سال در جوئن (تیر) با ۴۵/۹ درجه سانتی گراد می‌باشد. دمای شهر اهواز مانند سایر نقاط کشور از اواخر بهار افزایش یافته و این فرآیند تا پایان تابستان ادامه می‌یابد. حالت تعادل دما در ماه

^{۴۷} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۳-۵

^{۴۸} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۶

آوریل (فروردین) می باشد. حداکثر مطلق درجه حرارت در ایستگاه اهواز ۵۴ درجه در ماه جوئن (تیر) و حداقل مطلق آن در دی ماه (ژانویه) ۷ درجه ثبت شده است. در دوره سرد سال افت تدریجی دما در شبها مشاهده می شود و در روزها دما افزایش می یابد. این امر حاصل تفاوت بیلان گرمای شدید بین شب و روز است.^{۴۹}

ب- رطوبت نسبی

رطوبت نسبی این ناحیه تقریباً معادل ۴۳ درصد میباشد. حداکثر رطوبت نسبی در این ناحیه در دی ماه (ژانویه) برابر ۶۹ درصد بوده و در ماههای فصل تابستان زیر ۳۰٪ است، که با سرد شدن هوا و کاهش میزان تبخیر به تدریج از اکتبر (مهر) بر میزان رطوبت هوا افزوده می شود. البته در بعضی از سال ها میزان نم نسبی در تیر و مرداد گاهاً به علت وجود پدیده شرچی که مختص این مناطق است، اندکی بالا می رود، ولی در مقایسه با فصل زمستان از نم نسبی پایین تری برخوردار است. کمترین میزان رطوبت نسبی در ماه خرداد معادل ۲/۵ درصد می باشد.^{۵۰}

ج- فشار هوا

حداقل فشار هوای اهواز به میزان ۹۹۵ میلی بار در تیرماه و حداکثر فشار هوا به میزان ۱۰۱۱ میلی بار در دی ماه می باشد.^{۵۱}

د- باد

---

^{۴۹} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۸

^{۵۰} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۸

^{۵۱} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۸

دو نوع باد در منطقه جریان دارد، یکی باد شمال غرب به سمت جنوب شرق که این باد در زمستان ها سرد و خشک و در تابستان ها گرم و خشک است و دیگر باد، شرجی است که از سمت جنوب و یا جنوب شرق به سمت شمال می وزد، این باد مرطوب بوده و در تابستان ها هوای گرم و خفقاان آوری ایجاد می نماید و در زمستان ها اکثراً مرطوب می باشد^{۵۲}.

ه- زاویه تابش آفتاب و درصد روزهای آفتابی

شهر اهواز در عرض شمالی ۳۱ درجه و ۲۰ دقیقه قرار داشته و در چنین عرضی زاویه تابش آفتاب در هنگام ظهر محلی از حدود ۸۲ درجه در تیرماه تا ۳۷ درجه در دی ماه در حال تغییر است. مدت تابش آفتاب در تیرماه ۱۵ ساعت در روز و در دی ماه به ۱۰ ساعت کاهش می یابد. براساس آمار اداره هواشناسی نزدیک به ۶۲ درصد روزهای سال در این شهر آفتابی است. حداکثر تعداد روزهای آفتابی در تیرماه و مرداد حداقل آن در دی ماه می باشد^{۵۳}.

و- یخبندان

شهر اهواز به علت واقع شدن در اقلیم گرم نیمه مرطوب دارای آب و هوای گرم و خاص خود می باشد، ولی در برخی از سال ها به علت نبود جبهه های هوا سرد در آن درجه حرارت کاهش می یابد. در معدل تعداد متوسط روز یخبندان در یک دوره ۲۳ ساله (۶۲-۶۰)، یک تا

---

^{۵۲} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۹

^{۵۳} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۹

دو روز در سال گزارش گردیده است. به طور کلی می توان گفت شهر اهواز جزء اقلیم معتدل گرم می باشد و کلیه خصوصیات این اقلیم را دارا می باشد^۴.

ویژگیهای زمین شناسی

توپوگرافی

شهر اهواز به استثنای ارتفاعات کارون (با حداکثر ۱۰۰ متر ارتفاع) و رودخانه کارون با حداکثر ۶ عمق دارای عوارض به خصوص دیگری نمی باشد و در مابقی قسمت ها از خصوصیات عمومی اراضی جلگه ای استان با شیب متوسط شمالی- جنوبی (۰/۴ تا ۰/۶ در هزار) تبعیت می نماید. حداکثر ارتفاع در شهر اهواز 76,7 متر و متوسط ارتفاع 16,1 متر و حداکثر شیب 33,1 درصد می باشد. در قسمت شمال و مرکزی شهرستان جلگه حاصلخیز و همواز قرار دارد و در حاشیه شرقی و غربی شهرستان اهواز و شهر اهواز تپه های ماسه ای و شنی قرار دارد که جهت آنها به موازات ارتفاعات زاگرس جنوبی و از سمت شمال و غرب به سمت جنوب شرق می باشند. در قسمت جنوب و جنوب شرقی جلگه خشک و بی حاصل مارون قرار دارد که دارای منابع عظیم نفت و گاز است. به علت وجود تپه های ماسه و شن زارهای فراوان که در شمال غرب و جنوب شرق شهرستان قرار داشته، همه ساله بر اثر وزش بادهای

---

^۴ مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۹

موسمی شن های مذکور در سطح وسیع شهرستان و شهر به حرکت درآمده و جابه جا می شوند.^{۵۵}

زمین شناسی و خاک شناسی

از نظر زمین شناسی و خاک شناسی سطح دشت اهواز پوشیده و از رسوبات آبرفتی جدید (رس، شن، ماسه) است که بیرون زدگی تشکیلات قدیمی زمین شناسی در آن بندرت دیده می شود. بررسی های ژئوفیزیکی در زیر لایه های رسوبی سطح زمین وجود تشکیلات دوران اول تا سوم زمین شناسی را نشان می دهد. با توجه به وضعیت زمین شناسی خاص شهر، شهر اهواز یکی از مخازن عظیم نفت و گاز در سطح کشور می باشد. از نظر پدولوژی خاک های دشت اهواز به ترتیب زیر قابل طبقه بندی هستند.

الف- خاک های رسوبی دانه ریز (بافت ریز):

با زهکش طبیعی متوسط تا خوب مناسب زراعت با رنگ قهوه ای تیره و خاکستری

ب- خاک های رسوبی شور:

این خاک ها در بخش عمده ای از سال دارای رطوبت زیاد بوده و بصورت باتلاق ها و مانداب در منطقه پراکنده می باشند.

ج- خاک های شور قلیایی:

---

^{۵۵} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۹-۱۰

رنگ این نوع خاک روشن بوده و در اثر شستشوی ناقص و قلیایی به تدریج تبدیل به خاک های سور می گردند، طبقاتی از این خاک ها دارای مقادیر فراوانی گچ بوده و در آنها بیش از سه درصد کلر و سولفات سدیم و کلسیم و منیزیم وجود دارد، این خاک ها دارای زهکش طبیعی بد بوده و برای کشاورزی نامناسب می باشد.

پ-تپه های شنی:

این تپه ها به صورت متحرک و یا ثابت بوده و از کوارتز و سایر مواد معدنی تشکیل شده اند و در روستاهای متروکه اطراف جاده اهواز- اندیمشک اثرات مخرب آن را می توان مشاهده نمود.^{۵۶}

خاک و پوشش گیاهی

نوع خاک در سطح شهرستان اهواز به صورت خاک های رسوبی و در بعضی از مناطق خاک های شور قلیایی و قهوه ای لیتوسول است. دشت های حاصلخیز ویس و ملاثانی در جلگه شمالی شهرستان واقع شده که به وسیله رودخانه کارون آبیاری می شوند. این دشت بیشتر زیر کشت گندم، جو و برنج قرار می گیرد. در قسمت غربی شهرستان منطقه حمیدیه واقع است که آب آن از رودخانه کرخه تأمین می گردد. در این منطقه علاوه بر کشت گندم، جو و صیفی جات نیز کشت می شود. در قسمت جنوب و جنوب شرقی اهواز جلگه خشک و بی حاصل مشرحات (مارون) قرار دارد که اگرچه از نظر کشاورزی ضعیف است ولی منابع عظیمی از

---

^{۵۶} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۱۱

نفت و گاز کشور در این منطقه واقع است. زمینهای کشاورزی محدوده شهر اهواز در سواحل غربی و شرقی رودخانه به خصوص در آخر آسفالت، جنوب گلستان و کیان آباد و کوت عبدالله واقع است. تپه های ماسه ای و شن زارهای فراوانی در شمال غرب و جنوب شرقی شهرستان اهواز قرار دارد، همه ساله در اثر وزش بادهای موسمی طوفان های شن ایجاد می شود.^{۵۷}

حرکات زمین

مدارک و اطلاعات منتشره موسسه ژئوفیزیک دانشگاه تهران نشان می دهد که از سال ۱۳۰۴ شمسی، تا کنون حداکثر شدت مطلق زلزله هایی که در منطقه رخ داده $6/2$ درجه در مقیاس ریشتر بوده است. مهم ترین تاریخ زلزله اطراف شهر اهواز در سال ۸۴ میلادی و سال های ۱۳۰۴، ۱۳۰۸، ۱۳۳۰ با شدت $6/2$ ریشتر بوده است. در مجموع شهر اهواز جزء خرد کانون های زلزله خیز کشور بشمار نمی رود و تا کنون با خطر جدی زلزله روبرو نبوده است.^{۵۸}

ویژگی های اجتماعی - اقتصادی

تحولات و ویژگیهای اجتماعی

در اولین سرشماری عمومی کشور در سال ۱۳۳۵ شهر اهواز دارای جمعیتی بالغ بر 120,098 نفر بوده (نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر اهواز ۱۳۳۵)، که

^{۵۷} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۱۱-۱۲

^{۵۸} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۱۲

این رقم در سرشماری عمومی سال ۱۳۷۵ به 804,980 و در سرشماری سال ۸۵ به 1,206,321 نفر افزایش یافته است. به عبارت دیگر در سال ۱۳۳۵ اهواز ۷/۱۲ درصد و در سال ۱۳۷۵، ۲۱/۴ و در سال ۸۵، ۳۱ درصد از جمعیت کل استان را در خود جای داده است.^{۹۹}

مهاجرت

طی دهه ۶۵-۱۳۵۵ تعداد 112,312 نفر جمعیت شهر اهواز از نقاط دیگر وارد این شهر شده اند، که ۸۴/۵ درصد از آنان، مهاجرین درون استانی و بقیه را مهاجرین سایر استان ها و مهاجرین خارجی تشکیل می داده اند. درصد بالای مهاجرین درون استانی عمدتاً به علت شرایط خاص دوران جنگ و جابجایی های ناشی از این امر می بانشد. البته شهر اهواز پس از سال ۶۵ نیز همچنان مهاجرپذیر بوده است. از دلایل جذب مهاجرین می توان به وجود مراکز آموزش عالی چون دانشگاه شهید چمران، دانشگاه آزاد اسلامی، پیام نور، غیر انتفاعی و شرکت ها و سازمان های مهم مثل شرکت نفت، صنایع فولاد، شرکت نورد لوله و شرکت توسعه نیشکر اشاره کرد.

شهر اهواز با توجه به موقعیت خاص اقتصادی و استراتژیک، یک منطقه مهاجر پذیر می باشد. در فاصله سال های ۶۵ تا ۷۵، تعداد 108,978 نفر به شهر اهواز وارد شده، که سهم مهاجران در قابل افزایش جمعیت در طی این ده سال با توجه به نرخ رشد جمعیت معادل ۴۸/۶ درصد می باشند. مهاجرت به این شهر بیشتر برای یافتن کار می باشد.

---

^{۹۹} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۱۹

گروه سنی غالب مهاجران از میان جوانان و میانسالان می باشند، البته با توجه غیر ماهر بودن این افراد، بیشتر آنها در مشاغل کاذب به کار مشغول می شوند. در چند سال اخیر به دلیل کاهش کار و درآمد در شهرهای مختلف استان مانند شهرهای آبادان و خرمشهر (بدلیل بروز جنگ و رکورد اقتصادی بعد از آن)، مسجد سلیمان (بدلیل بیکاری و...) ایذه (به دلیل نرخ بالای بیکاری و عدم وجود کارگاههای مناسب)، سوسنگرد و هویزه (بدلیل رکورد اقتصادی بعد از جنگ) در جستجوی کار و امکانات به اخواز مهاجرت نموده اند. همچنین از خارج از استان نیز افرادی در جهت یافتن شغل به شهر اهواز مهاجرت می کنند.

اکثر مهاجرین در مبادی ورودی شهر خاستگاه خود به اهواز ساکن می شوند. چنانچه مهاجرین شهرهای مسجدسلیمان، ایذه، در حصیر آباد و منبع آب و مهاجرین خرمشهر، سوسنگرد، دشت آزادگان و هویزه در ملاشیه، کوی باغات شاه و شیلنگ آباد که در مسیر ورودی آنها به شهر می باشد، استقرار می یابند.^{۶۰}

اقتصاد شهر

در حال حاضر با توجه به عملکرد و نقش وضع موجود و آینده شهر عمدتاً این گونه استنباط می گردد که به علت سهم نسبتاً بالای بخش تجارت و خدمات در تأمین مشاغل ساکنان شهر، از نظر نقش غالب بخش های خدمات و تجارت در درجه نخست و صنعت و معدن و فعالیت های مختلط با توجه به وجود ۵۴ واحد استخراج نفت خام و گاز طبیعی و ۱۳ واحد خدمات

---

^{۶۰} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۲۲

جانبی استخراج نفت و گاز طبیعی و بخش صنعت با توجه به وجود کارخانجات بزرگ و کوچک در درجه بعدی اهمیت قرار دارد.

بررسی نیروی کار و اشتغال

طبق تعریف سازمان ملل متحد، مجموع شاغلان و بی کاران جویای کار در سنین ۱۵ تا ۶۴ سال از نظر اقتصادی فعال محسوب می شوند. نتایج سرشماری ها نشان می دهد که میزان جمعیت فعال از ۴۳/۶ در سال ۳۵ به ۳۲/۳ درصد در سال ۷۵ کاهش یافته، که این امر نیز خود دلیلی بر جوان تر شدن جمعیت اهواز در طی این دوره می باشد.

اطلاعات تکمیلی در قالب (جدول ب-۲) پیوست آورده شده است.

مطابق (جدول ب-۲) پیوست بالاترین نرخ بیکاری جمعیت فعال در سال ۱۳۶۵ به میزان ۲۱ درصد بوده است که خود تابعی از شرایط خاص دوران جنگ بوده است. بررسی توزیع نیروی فعال در بخشهای مختلف اقتصادی نشانگر آن است که طی دوره ۸۵-۱۳۳۵ از میزان شاغلان بخش کشاورزی به میزان قابل توجهی کاسته شده و نیروهای این بخش نیز به جای وارد شدن در بخش صنعت بیشتر به بخش خدمات روی آورده اند و نیروهای بخش صنعت علیرغم چند برابر شدن جمعیت طی این دوره، افزایش چندانی نیافته است.

آمار سال ۱۳۸۵ گویای این موضوع است که نرخ بیکاری جمعیت فعال در اهواز ۱۴/۴ درصد می باشد و ۸۵/۶ درصد نیز شاغل می باشند. اگر اشتغال غیر رسمی را از اشتغال جمعیت فعال کم کنیم نرخ بیکاری بیش از رقم ذکر شده خواهد شد. با بررسی های انجام گرفته در محلات

فقیرنشین شهر نرخ بیکاری در این محلات بالای ۲۰ درصد است که می توان به کوت عبدالله، کانتکس، کوی طاهر و... اشاره کرد^{۶۱}.

اطلاعات تکمیلی جمعیت شهر اهواز در فعالیت های اقتصادی مختلف در قالب (جدول ب-۳) پیوست آورده شده است.

ارزیابی اجتماعی - اقتصادی

نرخ رشد جمعیت اهواز اگرچه نسبت به سال های گذشته کاهش یافته اما جمعیت آن رو به افزایش است که به جز رشد طبیعی جمعیت می توان به مهاجرت های صورت گرفته به این شهر اشاره نمود.

شهر اهواز از جمله شهرهای صنعتی ایران است که به دلیل وجود صنایع سنگین و سبک احداث شده در آن و توانمندی های بالقوه اقتصادی، جمعیت بیکار شهرها و استان های دیگر را پذیرا گردید و این مهاجرت ها بعد از مدتی به مهاجرت دائمی تبدیل شدند. بررسی های انجام گرفته براساس تقسیمات شهرداری شهر اهواز ۸ منطقه است که با بررسی ویژگی های جمعیت در ۸ منطقه، بیشترین جمعیت در منطقه شش ساکن می باشند. که بالغ بر 203,783 نفر است با بررسی های انجام شده در سطح مناطق، بالاترین بعد خانوار در منطقه شش، هفت و هشت مشاهده گردید. منطقه شش که دارای بیشترین جمعیت شهر است دارای محلات با

---

^{۶۱} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۲۶-۲۷

بعد خانوار بالاست این محلات عبارتند از: عین دو، کرشان، گلدشت و گلپهار است. در منطقه

هفت محله آل صافی و در منطقه هشت کوی طاهر نیز دارای بعد خانوار بالایی هستند.

تراکم جمعیت نقاط بیش از متوسط تراکم، شامل حصیرآباد، منبع آب، شلنگ آباد و کوت

عبداله می باشند از نقاط متراکم و شلوغ شهر اهواز می باشند. تراکم و بعد خانوار بالا مشخصه

محلات فرودست شهر می باشند که این محلات متشکل از خانوارهای فقیر و کم درآمد

شهری اند.

در اهواز ۱۵ درصد از جمعیت فعال بیکار می باشند در صورتی که محلات ذکر شده جمعیت

بیکار بیش از ۲۰ درصد از جمعیت فعال را تشکیل می دهد که اگر مشاغل کاذب را از آن کسر

نمائیم بیش از نیمی از جمعیت فعال این نواحی بیکار می باشند. ۸۹ درصد از جمعیت شهر

اهواز باسوادند. در صورتی که در محلات مذکور بیش از ۳۰ درصد از جمعیت بی سوادند.^{۶۲}

بافت و ساخت شهری

شهر اهواز هم اکنون از جهات مختلف رشد سریعی پیدا کرده است. نواحی ملت، کیان پارس،

انقلاب (کمپلو سابق) و گلستان بزرگترین حوزه های شهری در حال توسعه هستند، شرکت

های بزرگ صنعتی همانند نفت، گاز و فولاد نیز از جمله سازمانهایی هستند که خود طرح های

توسعه شهری مستقلی دارند.

---

^{۶۲} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۳۴-۳۵

وسعت شهر اهواز بالغ بر ۲۲۰ کیلومتر مربع می باشد که حدود ۱۴۰ هکتار آن محدوده پر و مابقی اراضی خالی محسوب می شود. در مورد بافت شهری اهواز می توان گفت که این بافت توسط یک نظام شطرنجی شکل گرفته است. عدم وجود عوامل طبیعی محدود کننده مثل پوشش های گیاهی، زمینهای کشاورزی و پستی و بلندی ها سبب شده که شبکه دسترسی و بناها و ساختمانهای شهری به گونه ای بلامانع و ساده گسترش یابند. چنانچه رودخانه کارون از درون شهر عبور نمی کرد چه بسا خطوط شطرنجی بافت در نواحی مختلف شهری بیشتری بر روی هم منطبق می شد. وجود پیچ و خم در مسیر رودخانه باعث شده که خطوط متقاطع و عمود بر هم بافت شهر در برخورد با امتداد کارون قطع شده و در سمتی دیگر به نحوی دیگر آغاز شود.

از آنجا که بیشتر ساخت و سازهای شهری موجود پس از سال های ۱۳۴۰ شکل گرفته اند بافت های ساختمانی به صورت خطی، حاشیه شبکه های دسترسی سواره واقع شدند. این بافت های ساختمانی بیشتر به گونه ای قرار گرفته اند که فضاهای عملکردی درون آنها به سمت جنوب، نور خورشید را دریافت کنند و چون در امتداد شبکه دسترسی سواره قرار گرفته اند، از نظر کیفیت بیشتر سطوح غربی - شرقی را اشغال نموده اند تا شمالی - جنوبی. از نظر تراکم، بافت شهری اهواز چنان است که صرفاً در محدوده بسیار کوتاهی در مرکز اداری

تراکم بالاست و تراکم بافت هرچه از مراکز شهر دور شویم کمتر شده و در نواحی حاشیه ای به حداقل می رسد.^{۶۳}

توسعه فضایی شهر اهواز

بنا به گفته کارشناسان شهرداری، بیشترین توسعه شهر در دهه ۶۵-۱۳۵۵ بوده که دلیل عمده آن استقرار صنایع در شهر در قبل از انقلاب و همچنین جنگ و سرازیر شدن جمعیت سایر شهرهای جنگی خوزستان به این منطقه و مسائلی که کل کشور به آن مبتلا بوده، می باشد. در این زمان واگذاری بدون برنامه ریزی زمین شهری از دلایل عمده ذکر شده توسط کارشناسان می باشد توسعه شهر در سه محور اصلی جاده مسجد سلیمان- جاده خرمشهر- آبادان به طور کلی در قسمت های جنوب شرقی- جنوب غربی شهر بوده که به خاطر مساعد بودن زمین امکان توسعه را فراهم ساخته است. در قسمت هایی از شهر عوامل محدود کننده وجود داشته که عبارتند از حوزه نفتی در شمال شهر، اراضی نظامی در شمال و شمال غربی، بلندیهای کارون، ماندابه‌های قسمت های بالای آبهای زیرزمینی، سیل و...

شرکت ملی نفت ایران براساس گزارشاتی که رسماً اعلام کرده است با توجه به وجود ذخائر نفت لایه های آسماری، بنگستان و... در اهواز خواهان آن است که افزایش توسعه بخش های مسکونی در شمال جاده آغا‌جاری و امتداد آن بسوی غرب تا جاده تهران و اراضی ارتشی ممنوعه اعلام شود. چون بعد از سال ۱۳۵۷ فعالیت های مسکونی در این مناطق ممنوعه شدید و از نظرات شرکت ملی نفت با توجه به لزوم بهره برداری از ذخائر فوق الذکر در آینده مسائل

---

^{۶۳} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۳۸

متعددی بین فعالیتهای شرکت مذکور و بخشهای توسعه یافته شهری در این مناطق بوجود خواهد آمد، از این رو موضوع امر را به مقامات اجرائی شهر ابلاغ شده است. بلندیهای کارون نیز از موانع توسعه شهری محسوب می شود و جهت توسعه شهری مناسب نیست ولی اگر حفاظت نشوند قطعاً توسعه مسکونی آن را می پوشاند، هم اکنون بسیاری از واحدهای مسکونی طبقات کم درآمد، دامنه های جنوبی و شمالی این بلندیها را در معرض دست اندازی قرار داده است.^{۶۴}

بررسی مناطق توسعه شهری

الف- منطقه مرکزی

منطقه مرکزی بخش قدیم با هسته اولیه تکوین و پیدایش شهر اهواز و همچنین مرکز آن در این مناطق قرار دارد که در آن حداکثر فشردگی فضایی به علت استقرار مرکز اداری و تجاری و انواع مختلفی از فعالیتهای مربوط به بخش خدمات با اشتغال عمودی و افقی ساختمانها محسوس بوده و به تبع آن مبدأ و مقصد سیاسی از حرکات و آمد و شدهای روزانه به این حوزه ختم می شود.

در موقعیت موجود هر چند نقش این بخش به علت محدودیت های ارتباطی و تأسیساتی تا حدودی تضعیف شده، لیکن هنوز هم رشد عمودی این بخش در داخل مرزهای موجود و توسعه آن به سمت منطقه تحول ادامه داشته و در نتیجه فعالیتهای فرآینده شهری به سرعت بر

---

^{۶۴} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۳۸-۳۹

ارتفاعات ساختمانهای این حوزه افزوده شده، و در همان حالت توسعه جانبی با استفاده از مسیرهای محورهای ارتباطی و فراتر از مرزهای سابق ادامه دارد.^{۶۵}

ب- منطقه میانی

امواج انتقال که با هجوم و جایگزینی جمعیت و انواع فعالیت ها در طول سالیان در منطقه مرکزی صورت می گیرد موجبات حرکت مردم، تاسیسات، سازمانهای شهری و صنایع را به منطقه میانی که هاله ای از منطقه مرکزی را احاطه نموده فراهم می سازد، در این نواحی برخلاف منطقه مرکزی تراکم های ساختمانی محدود و طرح های تفکیک به صورت نظام یافته تر، بافت های عموماً شطرنجی در امتداد گذرگاه هایی که به مرکز شهر ختم می شوند شکل پذیرفته و با توجه به اینکه از نواحی مختلف شهر دسترسی به مناطق مرکزی به یک مقیاس و میزان نمی باشد، تمرکز بافت شهر در قسمت های مختلف به یک میزان صورت پذیرفته است. به نحوی که در شهر اهواز در جبهه های شمال غربی و شمال شرقی (کیانپارس، کوی فدائیان اسلام، زیتون کارمندی، کوی ملت، شهرک نفت) توسعه ها با تراکم نسبتاً پائین و شبکه نظام یافته و در جبهه های غربی، جنوب غربی و جنوب شرقی توسعه با تراکم متوسط و با پراکندگی بیشتر صورت پذیرفته است. توسعه بافت شهری در جبهه های شرقی و غربی با تراکم های زیاد و متوسط عموماً با کیفیت نازل و شبکه های شطرنجی

---

^{۶۵} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۳۹

غیرکامل بدون دارا بودن حداقل احتیاجات عمومی شهر شکل پذیرفته است که اکثراً شامل مسکن کم قیمت مورد توجه روستاها و مردم کم درآمد شهری می باشد.^{۶۶}

ج- منطقه بیرونی

این مناطق با دارا بودن بافت جدا و غیر ممتد با بدنه اصلی شهر توسعه پراکنده وجود اراضی باز از جهات مختلف به عنوان یک منطقه در حال تحول محسوب می شود. نواحی کوی سپیدار، کوی باهنر، کوی صنایع فولاد، تعاونی های مختلف مسکن در کوی گلستان و جنوب منطقه شهری و کوی کارون و جنوب غربی شهرک نفت که از ویژگی های آن عملکرد بخش تعاونی و استفاده از اراضی واگذاری توسط دولت می باشد.^{۶۷}

د- مناطق حاشیه ای

این مناطق در آن سوی مرزهای اداری شهر واقع شده اند: نظیر زرگان، کوت عبدالله، ملاحیه، هادی آباد، زوئیه، کانتکس، کوی سیاحی، گاو میش آباد، شلنگ آباد، گلپهار، گلدشت، کوی طاهر و...^{۶۸}

ه- محدوده های کالبدی شهر

شهر اهواز دارای سه محدوده کالبدی است:

---

^{۶۶} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۳۹-۴۰

^{۶۷} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۴۰

^{۶۸} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۴۰

۱- محدوده حوزه نفوذ شهر ۲- محدوده قانونی (حریم شهر) ۳- محدوده استحفاظی:

۱- محدوده حوزه نفوذ محدوده خدمات شهر می باشد و شهرداری موظف به ارائه خدمات خود در این محدوده شهر می باشد.

۲- محدوده قانونی یا حریم شهر: محدوده ای می باشد که شهر در آن توسعه می یابد که با کنترل مدیران شهری در این محدوده شهر به توسعه خود ادامه می دهد و ساخت و ساز با مجوز مدیران شهری صورت می گیرد.

۳- محدوده استحفاظی: در این محدوده که در پیرامون محدوده شهر است هر گونه ساخت و سازی ممنوع است و فقط با مجوز شهرسازی برای شهرک سازی از آن استفاده می نمایند.

محدوده های شهر اهواز طی سالیان متمادی تغییر کرده که با توجه به محدودها در قانونی شهر و شکل گیری سکونتگاه ها در خارج از این محدوده را در سال های گذشته نشان می دهد که می توان به شکل گیری سکونتگاه غیر رسمی اشاره کرد که زمانی خارج از محدوده قانونی شهر بوده اند اما به دلیل گسترش شهر به پیرامون امروز در حوزه شهری قرار گرفته اند.^{۶۹}

و- کاربری مسکونی

---

^{۶۹} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۴۰-۴۱

این کاربری بخش عمده کاربرهای یک شهر است. مساحت کاربری مسکونی طبق داده های طرح ممیزی شهرداری اهواز در سال ۱۳۸۳ به ۳۲۷۹/۳ هکتار می رسد که سرانه مسکونی ۲۹ متر مربع می باشد.

اطلاعات تکمیلی ویژگی های مسکن در مناطق شهر اهواز در قالب (جدول ب-۴) در پیوست آورده شده است.

ز- سرانه مسکونی

منطقه پنج نسبت به سایر مناطق از سرانه مسکونی پایین تری برخوردار است و از سرانه طرح جامع که ۳۰ مترمربع می باشد، ۱۳ مترمربع کمتر است در برخی از محلات این رقم کمتر از ۱۶/۵ متر مربع می باشد مناطق هفت و شش نیز با کمبود سرانه مسکونی مواجه هستند.^{۷۰}

تراکم مسکونی

تراکم مسکونی در هشت منطقه بین ۲۰۰ تا ۶۰۰ نفر در هکتار مسکونی متغیر است. منطقه دو با ۱۹۴ نفر در هکتار مسکونی، کمترین تراکم را داراست. لازم به ذکر است که در این منطقه اقشار مرفه شهری زندگی می کنند. منطقه پنج با ۶۰۴ نفر در هکتار مسکونی، بالاترین تراکم مسکونی بین مناطق را دارد. طب بررسی های به عمل آمده اکثر اقشار کم درآمد شهری در این منطقه زندگی می کنند.^{۷۱}

---

^{۷۰} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۵۷

^{۷۱} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۵۷

ح- ارزیابی کالبدی

گسترش پراکنده بافت شطرنجی اهواز و توسعه شهر در سه محور اصلی جاده مسجد سلیمان، جاده خرمشهر و آبادان بوده است. به طور کلی در قسمت های جنوب شرقی و جنوب غربی شهر به دلیل مساعد بودن زمین، امکان توسعه فراهم شده است. در قسمت هایی از شهر عوامل محدود کننده وجود داشته که عبارتند از حوزه نفتی، اراضی نظامی و مالکیت های بزرگ دولتی و خصوصی که مانع گسترش شهر بصورت منسجم و با قاعده شده اند و این عامل سبب شده با وجود تراکم جمعیتی مناسب، مردم با مشکلات عدیده روبرو باشند.

بر این اساس شاخص های مورد بررسی در بخش کالبدی را به ۵ گروه عمده: ۱- محدوده های شهری ۲- زیر ساخت ها ۳- بافت شهر ۴- خدمات و امکانات ۵- مسکن، تقسیم می کنیم.

با توجه به نقشه های محدوده های شهری طی سال های گذشته سکونتگاه هایی که خارج از محدوده بوده اند عبارت اند از: ملاحیه، سیاحی، کوت عبدالله.

زیرساخت ها: شامل آب، برق، گاز، فاضلاب و معابر می باشد. شبکه لوله کشی آب آشامیدنی کل شهر اهواز را پوشش می دهد که تعداد انشعابات آن به 216,365 مشترک می رسد اما در این میان محلاتی وجود دارند که از انشعابات غیرمجاز استفاده می نمایند. این محلات شامل: ملاحیه، کوی علوی، سیاحی، حصیرآباد، منبع آب، آل صافی، کریشان، گلدشت و گلپهار، شهرک رزمندگان، کوت عبدالله، زرگان، زویه، کانتکس و کوی طاهر.

شبکه برق شهری کل شهر را پوشش داده اما به دلیل وضعیت اقتصادی نامناسب ساکنین برخی از محلات از انشعابات غیرقانونی استفاده می کنند که علاوه بر محلات ذکر شده در انشعابات غیرمجاز آب می توان لشکرآباد، رفیش آباد، سید خلف، خشایار جنوبی، کوی رمضان و کوی کارون را نام برد.

با توجه به ذخایر عظیم گازی در خوزستان متأسفانه برخی از محلات شهر اهواز از گاز شهری برخوردار نبوده و گاز مصرفی را از طریق کپسول گاز تهیه می نمایند.

با وجود شیب بسیار کم شهر و بارندگی های رگباری، شهر اهواز از شبکه دفع فاضلاب مناسبی برخوردار نیست و اکثر محلات شهر با مشکل آب گرفتگی معابر در زمستان مواجه هستند. قابل ذکر است که برخی از محلات فاقد شبکه فاضلاب هستند. محلات کانتکس، گلدشت و گلپهار، ملاشیه، چنیه و کریشان محلاتی هستند که فاقد این شبکه می باشند.

بافت: شامل معابر و بلوک بندی ساختمان های محله است. معابر شهر اهواز بصورت شطرنجی طراحی شده اند. بلوک های ساختمان ها نیز از این طراحی پیروی نموده اند. اما ساخت و سازها بدون طرح و برنامه در برخی از قسمت های هر محله موجب گسستگی این بافت شده است. البته در برخی از نواحی مانند شلنگ آباد و حصیرآباد بافت های نامنظم ساماندهی شده است. هم اکنون بافت ارگانیک و نامرتب در محلاتی مانند ملاشیه، کریشان، سیاحی، کوت عبدالله، انتهای کوی رمضان، زرگان، زویه، آل صافی، منبع آب و کوی مهاجرین دیده می شود.

از نظر معابر نیز اکثریت محلات ذکر شده به دلیل بافتی نامنظم و ارگانیک، از معابر پرپیچ و خم برخوردارند و در برخی از محلات، پوشش معابر خاکی یا شنی است که در محلات جنوب شرقی و جنوب غربی شهر بیشتر دیده می شود.

خدمات و امکانات: در این قسمت مراکز بهداشتی، آموزشی، فرهنگی، خدمات ایمنی، امنیتی، فضای سبز و ورزشی مورد بررسی قرار گرفته و طبق نقشه های تعریف شده به هر موضوع مناطق محروم شهر استخراج گردید. مناطق پنج و شش شهرداری در رتبه اول و مناطق هفت و هشت در مرتبه دوم قرار دارند.

مسکن: سرانه مسکن در منطقه پنج به کمترین میزان خود می رسد. بعد از آن مناطق هفت و شش قرار دارند. قابل ذکر است که محلاتی مانند کوت عبدالله، کانتکس، حصیرآباد، منبع آب، آل صافی، ملاشیه، کریشان و... از نظر میزان شاخص هایی همچون تراکم مسکونی و نفر در واحد مسکونی و خانوار در واحد مسکونی از متوسط میزان مناطق مربوطه بیشتر می باشند. در نقشه ۳-۱۳ تراکم مسکونی و نقشه ۳-۱۴ نفر در واحد مسکونی محلات پر ازدحام و فرودست نشان داده شده است.^{۷۲}

محلات هدف

محلات شهر براساس شش پارامتر مورد سنجش قرار گرفتند. این شاخص ها عبارتند از: کالبدی، اقتصادی- اجتماعی، زیست محیطی، مسکن، وضعیت کاربری ها و حمل و نقل.

---

^{۷۲} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۶۵-۶۶

بر مبنای اطلاعات جمع آوری شده، ساختار اصلی اکثر سکونتگاه‌ها مشتمل بر یک محور میانی و چند محور درجه دو فرعی عمود بر آن است که طی مراحل رشد، تفاوت اساسی نکرده بلکه براساس رشد خود انگیخته الگویی ابتدایی و ساده را برای خود تشکیل داده است. تنها در محل تقاطع محورهای عمود بر محور اصلی گره‌هایی شکل گرفته که به صورت در هم و آشفته می‌باشند حتی در مراحل بعد رشد که جز مجموعه شهری آمده اند نیز همین الگو را در ساختار تداعی می‌سازند. طی مراحل رشد بافت‌های حاشیه‌ای خودرو با مشخصه‌هایی چون پراکنده رویی، بی‌نظمی در ابعاد و ترکیب قطعات، اندازه کم قطعات و زیربنای واحدهای مسکونی، بی‌نظمی در دسترسی، یک شبکه ساختگی و امثال آن معرفی می‌گردند و به تدریج برخی از آنها به سمت نوعی نظم و ساختار اندام وار و درجه‌ای از انسجام کالبدی روی می‌آورند. در نهایت با افزایش تراکم، شکل‌گیری محورهای ارتباطی، برخی عناصر جدید شهری را جذب می‌کنند اما مجموعه عناصر و فضا هیچگاه در یک ترکیب سازگار و هم‌ساز نگشته اند و سیمای کالبدی آنها هنوز به روستا گرایش دارد. البته استثناهایی در قطعات و محورهای جدید وجود دارد که در مقایسه با کل سکونتگاه قابل توجه نیست. یکی دیگر از معضلات مورد توجه وجود انشعابات غیر مجاز برق است که باعث مخدوش شدن چشم انداز محله شده و حاکی از فقر اقتصادی می‌باشد. براساس داده‌ها و مشاهدات حتی در بخش‌های جدید طراحی شده نیز به تدریج بافت‌های خودرو حاشیه‌ای شکل گرفته و حاکی از وجود جوهره رشد بی‌ضابطه و خودرو حتی در مراحل بعدی رشد است و همین گرایش مانع انسجام آن با ساختار کالبدی شهر می‌گردد.

در زمینه خدمات شهری، سکونتگاه های مورد مشاهده با ضعف های شدید مواجهند به گونه ای که در اغلب آنها گنداب و انباشت زباله دیده می شود و از نظر فضاهای تفریحی و ورزشی با کمبود چشمگیری مواجه می باشند. بطور کلی شاخص ساختار کالبدی این سکونتگاه ها نامتعارف و خودرو بوده که حتی طی رشد در مراحل بعدی نیز تغییر چندانی نکرده است.

از نظر زیست محیطی قسمت هایی از محلات منبع آب، آل صافی و حصیرآباد در خطر ریزش کوه قرار دارند و هم اکنون به دلیل ساخت و سازهای بی ضابطه این خطر شده همچنین همانطور که در فرم های پیوست آمده برخی از سکونتگاه ها در حریم خطوط فشار قوی برق قرار دارند. قسمت هایی از کوی علوی، کوت عبدالله، روستای قلعه چنان، چنیه، قسمت هایی از حصیرآباد، منبع آب و آل صافی.

به دلیل وجود خرده فرهنگ ها و هنجارشکنی هایی اجتماعی، این محلات از امنیت و ثبات کمتری برخوردارند. همین امر موجب شده سرمایه گذاران بخش خصوصی در این محلات فعالیت نداشته باشند. محلات شناسایی شده در بررسی های میدانی عبارتند از: کوی آل صافی، حصیرآباد، منبع آب، زویه، زرگان، سید خلف، کوی سیاحی، عین دو، کوی علوی، ملاشیه، کریشان، گلدشت و گلپهار، شهرک رزمندگان، کوت عبدالله قدیم، کانتکس، قلعه چنان، جنگیه، چنیه، آخراسفالت، رفیش آباد، کوی طاهر، گاومیش آباد، شکاره ۱ و ۲، کوت نواصر، هادی آباد، پیچ خزامی، گندمکار، کوت سید صالح، اسلام آباد^{۷۳}.

---

^{۷۳} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۶۷-۶۸

مطالعات اجتماعی - اقتصادی - کالبدی در محلات فرودست شهر

بافت کالبدی شهر اهواز توسط یک نظام شطرنجی شکل گرفته است و عدم وجود عوامل طبیعی محدود کننده مثل پوشش گیاهی و ارتفاعات بلند سبب شده که شبکه دسترسی و بناها و ساختمان های شهری به گونه ای بلامانع و ساده گسترش یابند. بیشتر ساخت و سازهای شهری پس از سال ۱۳۴۰ شکل گرفته اند. بافت های ساختمانی به صورت خطی، حاشیه شبکه های دسترسی سواره واقع شده اند. از نظر کیفیت بیشتر سطوح غربی - شرقی را اشتغال نموده اند تا شمالی - جنوبی. از نظر تراکم بافت شهری صرفاً در محدوده بسیار کوتاهی در مراکز اداری، تراکم بالا بوده ولی هرچه از مراکز شهر دور می شویم تراکم کمتر شده است.

ضعف و عدم رشد امکانات و خدمات شهری موجب ایجاد محله هایی مشکل دار و فرودست شده و هر روز به دلیل فقر اقتصادی تعداد سکونتگاه های محروم و مشکل دار در حال فزونی است. در اهواز متعاقب اصطلاحات ارضی و سیل مهاجران روستایی بی زمین و کم زمین، سبب رشد شتابان جمعیت و توسعه فیزیکی آن آغاز شد بطوریکه طی سال های ۴۵ تا ۵۵ نرخ رشد جمعیت در این شهر ۵ و در سال ۶۵ به ۵/۶ رسید.

سکونتگاه های خودرو پس از شکل گیری و توسعه، تنها با بحرانی شدن وضعیت شان به طور رسمی تحت پوشش مدیریت مربوطه قرار می گیرند. برای مثال ۲۵ سال قبل شلنگ آباد در حاشیه ی اهواز (خارج از محدوده قانونی شهر) در حدود ۲۰ خانوار جمعیت داشت و بعنوان یک سکونتگاه شهری محسوب نمی شد. مگر زمانی که جمعیت آن بیش از ۴۰ هزار نفر رسید و با مشکلات عدیده ای نیز رو به رو شد، مورد توجه قرار گرفت.

گسترش شهر در پیرامون موجب شد که برخی روستاها نیز که در حوزه استحفاظی شهر قرار داشته اند مورد سکونت عده ای از مهاجرین قرار گیرند و رفته رفته طی یک گسترش بدون برنامه به شهر متصل شده اند و اکنون بعنوان یک محله شهری محسوب می گردند. روستاهای کوت عبدالله در جنوب شرقی، سیاحی، عین دو و انتهای کوی علوی در غرب، سید خلف و زرگان و زویه در قسمت شمالی شهر و ملاشیه، کریشان، در جنوب غربی از جمله این روستاها هستند. مهاجرین جنگی اکثراً از روستاها و شهرهای مرزنشین غرب استان مهاجرت نموده و به دلیل نابودی بنیه اقتصادی شان در محلات فقیر نشین غربی و شرقی شهر مستقر شده اند. بجز مهاجرین جنگی، مهاجرین روستایی یا شهرهای اطراف اهواز (از جمله مسجد سلیمان و لالی و رامهرمز) به اهواز مهاجرت نمودند این مهاجران در بدو ورود به شهر در حواشی محور ارتباطی مربوط به زادگاه خویش در قسمت شرقی شهر هر جا که زمین های بلاصاحب وجود داشته، بخصوص در ارتفاعات کارون مستقر شدند. سابقه این مهاجرین به قبل از انقلاب می رسد و هنوز این رویه ادامه دارد.

فقر اقتصادی خانوارها عامل شکل گیری و گسترش محلات فقیرنشین است زیرا معیارهایی چون دسترسی به زمین ارزان قیمت یا مجانی، نزدیکی و دسترسی مناسب به محل کار تعیین کننده هستند.

براساس مطالعات انجام شده در فصول قبلی، زمین های اطراف شهر بخصوص در محور جنوب غربی، غرب و جنوب شرقی و شمال شهر، قیمتی پایین تر از ۱۰ هزار ریال در متر

مربع دارند. (قابل ذکر است که محورهای ذکر شده جز اراضی کشاورزی اطراف شهر می باشند).

نرخ روز افزون قیمت مسکن در شهر اهواز، خیل جمعیت کم درآمد را به اطراف شهر می راند بطوریکه در چند سال اخیر سکونتگاه هاس ذکر شده به سرعت رو به گسترش و فزونی هستند و اراضی اطراف شهر به سرعت در حال تغییر کاربری به کاربری مسکونی می باشند. در شهر اهواز اینگونه سکونتگاه ها عبارتند از کوی علوی، کرشان، قسمت هایی از حصرآباد و شهرک رزمندگان، منبع آب، کوت عبدالله، آل صافی و کوی طاهر. سکونتگاه هایی که بر اراضی کشاورزی بنا شده اند عبارتند از کوی سیاحی، عین دو، گلذشت، گلپهار و زویه، سکونتگاه هایی که هسته روستایی دارند عبارتند از ملاشیه و چنیه. به رغم کاهش تصرف عدوانی زمین در سال های اخیر و شکل تفکیک غیرقانونی غالب شده، در هر حال غیررسمی و غیرقانونی بودن تصرف زمین هنوز مبنای شکل گیری سکونتگاه های خودرو است.

بسیاری از سکونتگاه های فرودست شهری در ابتدای ورودی شهر استقرار یافته اند. در شرق جاده اهواز- ماهشهر یا مسجد سلیمان سکونتگاه هایی مانند حصیرآباد، کوی طاهر، کوی کارون و در جاده ارتباطی اهواز-آبادان سکونتگاه هایی همچون کوت عبدالله و کانتکس در جاده اهواز- خرمشهر، ملاشیه، کریشان، سیاحی و... همچنین مشاهده می شود که غالب جمعیت این سکونتگاه ها مهاجرین شهرهای نامبرده اند. اکثر این محلات بدون پلان ساخته شده اند و ساخت و سازهای آنها کاملاً بی ضابطه اند.

عدم آماده سازی زمین، خدمات زیرساختی را با مشکلات عدیده ای مواجه می سازد. بطوری که اکثر این سکونتگاه فاقد شبکه فاضلاب می باشند و معابر نامنظم و پرپیچ و خم به عدم ارائه خدمات دامن می زند. گرما و مصرف بالای انرژی برق در شهر اهواز، خانوازه های کم درآمد را وادار به کشیدن یک یا چند انشعاب غیرمجاز برق می نماید. در محلات فرودست و حاشیه شهر این موارد بیشتر به چشم می خورد. انشعابات غیرمجاز آب، فشار پایین و قطعی آب را به دنبال داشته است. در برخی از نواحی کیفیت آب بسیار نامطلوب بوده و این عامل موجب شیوع بیماریهای عفونی و انگلی در سطح این نواحی شده است. این نواحی جزء نواحی محروم و فقیر شهری می باشند. از لحاظ خدمات گاز شهری اکثر محلات شهر اهواز تحت پوشش شبکه گاز قرار دارند. ول شهرک رزمندگان، کوی طاهر، گلدشت، گلپهار، کوی علوی، کوی سیاحی، حصیرآباد و منبع آب از جمله محلاتی هستند که شرکت گاز نتوانسته به صورت صد در صد خدمات خود را به آنها ارائه دهد و ضعف و نارسایی هایی در این رابطه وجود دارد.

سکونتگاه هایی که در شعاع عملکرد استاندارد مراکز بهداشتی و درمانی بر اساس مطالعات انجام شده قرار ندارند عبارتند از: ملاشیه، گلدشت و گلپهار، شهرک رزمندگان، زویه، زرگان، منبع آب، آل صافی و کوی طاهر. بطور مثال در زویه علی آباد (پشت فرودگاه) هیچ مرکز یا پایگاه بهداشتی وجود ندارد در حالیکه این محله بطور تقریبی ۶۰۰۰ نفر جمعیت دارد یا در کوی سیاحی در غرب اهواز یک پایگاه بهداشتی بصورت یک اتاق در یکی از مساجد در نظر

گرفته شده است. این در حالیست که این محله دارای ۸ هزار نفر جمعیت است و آمار معنادار در این محله بسیار بالاست.

مراکز آموزشی در این مطالعات با دو شاخص مدارس ابتدایی و راهنمایی مورد بررسی قرار گرفتند. ملاحظه گردید که برخی از محلات در شعاع عملکرد مدارس ابتدایی و راهنمایی نیستند. عدم وجود مدارس راهنمایی دخترانه در برخی از محلات عرب زبان به ترک تحصیل بسیاری از دانش آموزان دختر منجر شده است. با مشاهده نقشه های مربوطه و توزیع نامناسب مدارس ملاحظه می گردد که محلات زیر با چنین مشکلاتی مواجهند.

محلاتی که در توزیع نامناسب مدارس ابتدایی قرار دارند کوی ملی راه، کوت سید صالح، کوی علوی، ملاشیه، شکاره، کریشان گلدشتو گلبهار و در مقطع راهنمایی کوی علوی، پردیش کوت عبدالله، ملاشیه، شکاره، زرگان، کیان آباد، سید خلف، آل صافی، سیاحی، عین دو، کوی طاهر، کرشان، گلدشت و گلبهار انتهای منطقه چهار زویه و کانتکس.

براساس مطالعات انجام گرفته منطقه شش که بیشتر سکونتگاه های فقیر و غیررسمی را در خود جای داده از کمترین مراکز فرهنگی برخوردار است.

بطور کلی شهر اهواز با کمبود کاربری ورزشی و تفریحی مواجه است. مناطق هست، هفت، شش و پنج با حداکثر کمبود این کاربری مواجهند که با بررسی نقشه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی مشاهده می گردد که بیشتر سکونتگاه های فقیر در این مناطق استقرار یافته

اند. این محدوده ها بدون برنامه و بصورت خودرو شکل گرفته و تراکم ساختمانی (مسکونی) در آنها بالاست.

این سکونتگاه ها از لحاظ امکانات و خدمات شهری در وضعیت نامطلوبی به سر می برند که دلایل آن را می توان فقر، بیکاری، گرانی زمین و مسکن در شهر اهواز دانست. در برخی از نقاط شهر تراکم جمعیت بالای ۱۲۰ نفر در هکتار است این محلات عبارتند از کوت عبدالله، منبع آب، کوی علوی (شلنگ آباد) و حصیرآباد.

با توجه به سطح سواد در اهواز (۸۹ درصد با سواد) نقاطی که بعنوان در محلات گلدشت و گلبهار، زرگان، آل صافی، حصیرآباد، عین دو، یاحی، کوت عبدالله، کانتکس، کوی علوی، کریشان، کوت نواصر، کوت سید صالح، شکاره ۱ و ۲، گندمکار و اسلام آباد متوسط نرخ بی سوادی بالای ۳۰ درصد است.

با بررسی نرخ اشتغال در شهر اهواز (۸۵/۶ درصد) نرخ اشتغال محلات آل صافی، زرگان، کوت، عبدالله و کوی طاهر کمتر از ۴۰ درصد است و نرخ بیکاری در این نواحی بالای ۶۰ درصد است.^{۷۴}

شناسایی و گونه بندی محلات هدف

از ۱۷ سکونتگاه شناسایی شده، چند سکونتگاه بصورت خاص در الویت قرار می گیرند.

---

^{۷۴} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۷۰-۷۳

کوی علوی به دلیل مشکلات امنیتی در شورای سیاست گذاری جزء سکونتگاه های مورد مطالعه در برری اولیه قرار گرفت. این محله از نظر مکانی در مجاورت کوی سیاحی قرار دارد بنابراین بعنوان یک سکونتگاه غیررسمی در طرح مطالعات دیده شد. قابل توجه است که از نظر رتبه بندی سکونتگاه ها کوی سیاحی بیشترین مشکلات را از نظر کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و... داراست و از وضعیت نابسامان اجتماعی-اقتصادی و کالبدی برخوردار است.

عین دو نیز از لحاظ برخورداری از شاخص های مورد بررسی، از کمترین درجه برخورداری بهره مند است. ملاحظه نیز دارای شرایط نامناسب زیست محیطی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی است. حصیر آباد و منبع آب هر چند که از لحاظ کالبدی و امکانات از وضعیت به نسبه بهتری به سایر سکونتگاه های غیررسمی دارا هستند ولی به دلیل رانش زمین (خطر ریزش کوه) در اولویت طرح مطالعاتی قرار گرفته اند. آل صافی علاوه بر موضوع ذکر شده، شرایط اجتماعی-اقتصادی و کالبدی نابسامانی را داراست. بنابراین حصیرآباد، منبع آب و آل صافی بعنوان محلات هدف مورد توجه واقع گردیدند.

با توجه به بررسی ها و اطلاعات جمع آوری شده از محلات فرودست شهر اهواز، به ۵ گونه تقسیم شد.

محلات فرودست شهر: ۱- پهنه سکونتگاه های غیررسمی شمال شرق شهر ۲- پهنه سکونتگاه های غیررسمی شرق شهر ۳- پهنه سکونتگاه های غیررسمی جنوب شهر ۴- پهنه سکونتگاه های غیررسمی جنوب غرب ۵- پهنه سکونتگاه های غیررسمی غرب

■ سکونتگاه های غیررسمی شمال شرق شامل سکونتگاه های زرگان، زویه

■ سکونتگاه های غیررسمی شرق شهر شامل حصیرآبادف منبع آب، آل صافی و کوی طاهر

■ سکونتگاه های غیررسمی جنوب شهر شامل کوت عبدالله، کانتکس، قلعه چنان، جنگیه و

چنیه

■ سکونتگاه های غیررسمی جنوب غرب شهر شامل ملاشیه، گلدشت و گلپهار، کریشان و

شهرک رزمندگان

■ سکونتگاه های غیررسمی غرب شهر شامل شلنگ آباد- سیاحی و عین دو

این پهنه ها عمده ترین سکونتگاه های غیررسمی اهواز را تشکیل می دهند.

الف- گونه پهنه شمال شرق شهر

این پهنه در مسیر راه ارتباطی اهواز- مسجد سلیمان قرار گرفته است. زرگان از سمت غرب به

رودخانه کارون می شود زویه از شمال به زرگان و از غرب به محلات کورش، زیتون و منازل

شرکت نفت محدود می گردد.

خصوصیات عمده این پهنه عبارتند از:

■ خطر سیل گرفتگی

■ خانوارهای پرجمعیت

- وجود درصد بالای زنان
- نرخ بالای جوانی جمعیت
- بالا بودن انشعابات غیرمجاز آب و برق
- بافت نامنظم و ارگانیک
- بالا بودن درصد بیکاری (۸۰ درصد)
- پایین بودن سطح درآمد خانوار
- این نواحی به دلیل توسعه کالبدی شهر به انضمام شهر اهواز درآمدی ندارند.

■ قومیت قالب عرب

جمعیت ۲۳۸۰۸ نفر

ب- گونه پهنه شرق شهر

این پهنه از شمال به جاده ارتباطی اهواز- بندر امام و قسمت های شرقی و شمالی آن بر روی ارتفاعات کارون بنا شده است و از جنوب به منطقه اداری شرکت نفت و از غرب به کوی ابوذر منتهی می گردد. این پهنه جزء قدیمی ترین سکونتگاه های غیررسمی اهواز می باشد که امروز جزء نواحی مرکزی شهر محسوب می گردد. از خصوصیات عمده سکونتگاه ها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ساخت و ساز در شیب بسیار زیاد بدون پیروی نمودن از ضوابط ساخت و ساز در شیب
  - جوی های رو باز
  - تراکم بالای جمعیتی
  - خطر ریزش کوه و سنگ در دامنه
  - درصد بالای سرپرست خانوار
  - پایین بودن سطح درآمد خانوار (اکثر خانوارهای این ناحیه درآمدی زیر ۲۰۰ هزار تومان دارند)
  - بالا بودن نرخ بیکاری
  - وجود انشعابات غیر مجاز برق و آب
  - بالا بودن تراکم خالص مسکونی
  - بالا بودن بار تکفل
  - معابر بسیار تنگ و پرپیچ و خم
- ج - پهنه ی جنوب شهر**

این پهنه وسیع ترین پهنه سکونتگاه های غیر رسمی اهواز را تشکیل می دهد. این پهنه در مسیر ارتباطی جاده اهواز- آبادان قرار گرفته و از سمت غرب به رودخانه کارون منتهی می

شود. از شمال به پادادشهر و بزرگراه آیت اله بهبهانی و از شرق به جاده صنایع فولاد (البته چنیبه که در این پهنه قرار گرفته است در غرب رودخانه کارون قرار دارد).

خصوصیات عمده سکونتگاه های این پهنه عبارتند از:

- خطر سیل گرفتگی
- ساخت و ساز بدون ضابطه و غیررسمی
- مسائل حاد اجتماعی
- رها شدن فاضلاب ها و تشکیل گندآب در برخی از نواحی به دلیل عدم برخورداری از شبکه فاضلاب
- جوی های روباز
- خانوارهای پرجمعیت
- قومیت قالب عرب
- تراکم بالای جمعیت در هکتار
- پایین بودن سطح سواد
- پایین بودن سطح درآمد خانوار
- پایین بودن سطح درآمد خانوار

■ بالا بودن مشترکین غیرمجاز آب و برق

■ قومیت غالب عرب

د- گونه پهنه جنوب غرب

این پهنه از پهنه های جدید اسکان غیررسمی می باشد و در امتداد جاده ارتباطی اهواز- خرمشهر شکل گرفته است از شمال به شلنگ آباد- سیاحی و از غرب به اراضی کشاورزی ختم می گردد و زا شرق با کارخانجات و کارگاه ها بزرگ مجاور است.

از خصوصیات عمده سکونتگاه های آن می توان به موارد زیر اشاره کرد:

■ ساخت و ساز بی ضابطه و غیررسمی در مجاورت انبارها و کارگاه ها و کارخانجات.

■ روستاهای پراکنده بسیاری در این پهنه قرار دارد.

■ رها شدن فاضلاب ها در زمین کشاورزی و خالی و تشکل گندآب

■ ساخت و ساز بدون ضابطه و غیررسمی

■ مسائل حاد اجتماعی

■ بالا بودن نرخ بیکاری

■ پایین بودن سطح درآمد خانوار

■ بالا بودن تعداد خانوار در مسکن

■ بالا بودن بار تکفل

■ بالا بودن تعداد انشعابات غیرمجاز آب و برق

■ جوانی سرپرستان خانواده

■ با توسعه کالبدی شهر بسیاری از محلات جزء محدوده شهر شده اند.

■ ترکیب قومی عرب

ه- گونه پهنه غرب شهر

پهنه غرب در انتهای خشایار تا محدوده سه را شامل می شود خصوصیات عمده این پهنه

عبارتند از:

۱- ساخت و ساز بی ضابطه و غیررسمی

۲- بالا بودن مشترکین غیرمجاز آب و برق

۳- وجود مسائل حاد اجتماعی و امنیتی

۴- بالا بودن نرخ بیکاری

۵- پایین بودن سطح درآمد خانوارها

۶- بالا بودن بار تکفل

۷- درصد بالای زنان سرپرست خانوار

۸- خانوارهای پرجمعیت

۹- قالب قومیت عرب^{۷۵}.

ساختار جمعیتی

طبق (جدول ب-۹) پیوست، بیشترین جمعیت در منطقه کوت عبدالله (111,227 نفر) و کمترین جمعیت مربوط به چنیبه (۱۳۲۸ نفر) می باشد. البته تفاوت وسعت کوت عبدالله در مقایسه با محله مذکور بسیار زیاد است. همانگونه که مشاهده می شود بعد خانوار در این محلات بالاتر از بعد خانوار شهر اهواز می باشد. در کریشان این شاخص حتی در روستاهای جنگیه و قلعه چنان نیز بیشتر و معادل روستای عین دو است. یکی از عوامل رشد بی رویه جمعیت در این محلات، بی سوادی و عدم آگاهی خانوارهاست. هرچند فعالیت مراکز و پایگاه های بهداشتی و ارائه آموزش و خدمات رایگان نقش بسزایی در کنترل جمعیت خواهد داشت. اکثر نواحی نسبت جنسی مشابه یا نزدیک به هم دارند اما در شلینگ آباد و سیاحی و روستای جنگیه ۹۷ مرد در برابر ۱۰۰ زن زندگی می کنند یا در دکوی طاهر در مقابل هر ۱۰۰ زن، ۱۲۶ مرد وجود دارد^{۷۶}.

---

^{۷۵} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد اول، صفحه ۷۴-۷۸

^{۷۶} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۹-۱۱

ه-خاستگاه اجتماعی ساکنین سکونتگاه های مورد مطالعه شهر اهواز

بیشتر ساکنین این سکونتگاه ها مهاجرانی هستند که اغلب از روستاهای اطراف به این نواحی مهاجرت کرده اند. روستائیان به دلیل بیکاری ناشی از شرایط جنگ و کسب موقعیت و درآمد بهتر به کلانشهر اهواز آمده اند. سهم دیگری از ساکنین این محلات را گروه های کم درآمد شهری به خود اختصاص داده اند. تورم اقتصادی و زندگی دشوار در این کلانشهر، آنان را به نقاط ارزانتر اطراف شهر رانده است.

ساکنین حصیرآباد، منبع آب و آل صافی:حصیرآباد و منبع آب نزدیک به محور ارتباطی رامهرمز، ایذه، باغملک، مسجد سلیمان و لالی می باشد بنابراین ساکنان این نواحی مهاجرینی هستند که خاستگاه اولیه آنها شهرهای نامبرده می باشد. خاستگاه اجتماعی اکثر ساکنین این نواحی، روستاها یا شهرهای کوچک استان مانند مسجد سلیمان، لالی، باغملک، رامهرمز، ایذه و یا عشایر کوچ رو می باشد. گروه دیگر، جنگزدگان شهرهای مرزی مانند خرمشهر و آبادان و گروه های کم درآمدی شهری هستند.

ساکنین شیلنگ آباد/ کوی سیاحی، ملاشیه:ملاشیه نزدیک محور ارتباطی شهرهای خرمشهر، هویزه، سوسنگرد و حمیدیه می باشد و بالتبع پذیرای مهاجرین این شهرها است. ساکنان این نواحی اکثراً مهاجران روستایی هستند و یا از شهرهای هویزه، بستان، شادگان و خرمشهر به اهواز مهاجرت کرده و در این نواحی ساکن شده اند، گروه دیگر اقشار کم درآمد شهری می باشند.

ساکنین زرگان و زویه: اکثریت مهاجران روستایی هستند و یا از شهرهای اطراف اهواز به این نواحی روی آورده اند.

ساکنین شهرک زرندگان: واحدهای مسکونی این شهرک جدید الاحداث از اصول مهندسی مناسب برخوردار می باشند. اما از آنجا که این منطقه سابقه ساخت و ساز دولتی داشته، تغییر چندانی نسبت به زمان تأسیس مانند سایر سکونتگاه های غیر رسمی نداشته است. ساکنین قسمت جدید را عمدتاً مهاجرینی تشکیل می دهند که در سال های پس از پیروزی انقلاب اسلامی اغلب از روستاها و شهرهای جنگزده اطراف به این مرحله آمده اند.

در بررسی های میدانی مشخص شده است که ۵۵٪ خانوارها منشاء روستایی و ۴۵٪ آنها منشا شهری داشته اند که البته از شهرهای سوسنگرد، باغملک، حمیدیه و خارج استان همچون کرمانشاه به این محله مهاجرت کرده اند. این خانوارهای شهری در اصطلاح جامعه شناسی کسانی هستند که تحرک اجتماعی صعودی- نزولی داشته اند. یعنی نه فقط بهبود در وضع معیشتی آنان بوجود نیامده است، بلکه وضع زندگیشان سیر نزولی داشته و به ناچار از متن شهر به سوی این مناطق روی آورده اند.

ساکنین گلدشت و گلپهار: اکثر مهاجرینی که به گلدشت آمده اند، از روستاها و شهرهای اطراف اهواز هستند و چون این محله در جاده خرمشهر واقع است، اکثریت ساکنین، مهاجرین شهرهای حمیدیه، هویزه، سوسنگرد و خرمشهر می باشند. ساکنین گلپهار همه با هم

خویشاوند هستند و همگی (۱۸ خانوار) قبلاً رد روستایی در مسیر جاده حمیدیه ساکن بوده اند که به دلیل اختلافات قومی به این محله مهاجرت کرده اند.

ساکنین کریشان: تحقیقات میدانی نشان می دهد که خاستگاه اولیه ساکنین پیشین، روستای کریشان قدیم بوده که در نزدیکی منطقه شهید بقایی است و به دلیل اختلافات و درگیری های قومی ناچار به مهاجرت به این ناحیه شده و کریشان جدید را بوجود آورده اند. با کشل گیری این محله، گروه های جمعیتی دیگر از شهرها و روستاهای اطراف به این محله اضافه شدند.

ساکنین چنیه: چنیه یکی از روستاهای قدیمی اهواز بوده که طی چند سال اخیر جز شهر اهواز شده است. بنابراین ساکنین اولیه آن همان روستائیان هستند ضمن اینکه ساکنین روستاهای دلفیه و دشت بزرگ نیز سهم عمده ای از جمعیت این محله را به خود اختصاص داده اند. هم اکنون قسمتی از جمعیت این محله را افراد کم درآمد شهری تشکیل می دهند.

ساکنین کوی طاهر: به گفته ساکنین، تعداد زیادی از آنها برای یافتن کار و درآمد مناسب به اهواز مهاجرت کرده اند. البته برخی نیز جنگ را عامل مهاجرت خود ذکر می کنند.

ساکنین کانتکس: کانتکس، نام کارخانه ای است که از قدیم الایام در این منطقه وجود داشته است. بررسی های میدانی نشان می دهد که ۱۴٪ ساکنین از سایر شهرها و روستاهای استان به این محله مهاجرت کرده اند، ۲٪ ساکنین، مهاجرین خارج از استان بوده و ۸۴٪ اهواز را به عنوان مکان قبلی زندگی خود عنوان داشته اند که عمدتاً همان جنگزدگان می باشند.

ساکنین کوت عبدالله: کوت عبدالله نیز چندین سال است که جزء شهر اهواز محسوب می شود، پس خاستگاه اجتماعی ساکنین آن قریب به اتفاق روستایی است. براساس یافته های میدانی نیمی از جمعیت محلات کوت عبدالله، مکان زندگی خود را اهواز اعلام کرده، ۲۰٪ از روستاها و حاشیه اهواز و ۳۰٪ نیز از سایر شهرها و روستاهای استان به این محلات مهاجرت نموده اند.^{۷۷}

و- مدت اقامت

(جدول ب-۱۰) پیوست حاکی از متوسط مدت اقامت ساکنین محلات مورد مطالعه می باشد. همانگونه که مشخص است بیش از ۷۰٪ ساکنین کوی طاهر، ۵۱٪ ساکنین گلدشت، ۶۰٪ ساکنین کریشان و ۸۲٪ ساکنین زرگان و ۴۲٪ ساکنین کوت عبدالله بیش از ۲۰ سال که در این محلات سکونت دارند و جزء ساکنین قدیمی این محلات محسوب می شوند. این امر بیانگر این مطلب است که این افراد هنوز از لحاظ اقتصادی به حدی نرسیده اند که محله مورد نظر را ترک کرده و در نقطه بهتری ساکن شوند. (گذشته از وابستگی های قومی)^{۷۸}.

ز- قومیت ساکنین سکونتگاه های مورد مطالعه

---

^{۷۷} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۱۴-۱۵

^{۷۸} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۱۶

مهاجرینی که به این محلات روی می آورند، از نظر ویژگی های قومی و فرهنگی متفاوتند. هر محله براساس کثرت یک قوم از محله دیگر متمایز شده و ویژگی های قوم غالب بر محله حکمفرما خواهد بود.

براساس (جدول ب-۱۱) پیوست، قومیت غالب در تمام محلات و روستاهای هدف، عرب می باشد. در گلدشت، گلپهار، ملاشیه، روستای عین دو و کریشان تقریباً ۱۰۰٪ ساکنین را عرب ها تشکیل می دهند. در بقیه محلات نیز بجز چنیه، حصیرآباد، منبع آب و آل صافی بیش از ۸۵٪ جمعیت، از قوم عرب هستند. پیوندهای خویشاوندی و تعصبات قومی از بارزترین خصوصیات آنهاست. چنیه، حصیرآباد، منبع آب و آل صافی تنها محلاتی هستند که زا لحاظ قومی نسبت به دیگر محلات تنوع بیشتر دارند. در این محلات اقوام مختلف در کنار یکدیگر زندگی می کنند و تنوع فرهنگی کاملاً مشهود است. کودکان این محله با قومیت های مختلف کاملاً به دو زبان عربی و فارسی مسلطند.^{۷۹}

ح- ساختار جمعیتی

به منظور شناخت وضعیت خانوارها از لحاظ سطح سواد سرپرست خانوار در سکونتگاه های مورد مطالعه در (جدول ب-۱۲) پیوست، اطلاعات کاملی ارائه شده است.^{۸۰}

ط- سن سرپرست خانوار

---

^{۷۹} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۱۷-۱۸

^{۸۰} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۱۸

طبق (جدول ب-۱۳) پیوست در محلات شهری بیشترین میانگین مربوط به گروه سنی ۴۰-۳۰ می باشد. کمترین درصد سرپرستان در گروه سنی ۲۰-۱۵ سال قرار دارند که میانگین آن ۰/۹ درصد از سرپرستان را شامل می شود. سن پایین این سرپرستان حکایت از آن دارد که یا در سنین پایین ازدواج کرده اند و یا فرزند خانواده عهده دار مسئولیت خانوار می باشد. در جدول فوق میانگین سنی روستاها با محلات شهری بسیار متفاوت است.

حتی خود این سه روستا نیز با هم بسیار متفاوتند. به طوری که در روستاهای جنگیه بیشترین درصد زیادی از سرپرستان در سنین ۲۰-۱۵ سال (۳۴٪) قرار دارند که البته ازدواج در سن پایین در روستاها بسیار متداول است اما به عکس در روستای قلعه چنان در این گروه سنی سرپرستی ذکر نشده و یا بسیار نادر می باشد. در این روستا بیشترین درصد مربوط به گروه سنی ۵۰ به بالا است. در روستای عین دو، تنوع قابل قبولی در سن سرپرست خانوارها مشاهده می شود. گروه سنی ۵۰ به بالا بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است^{۸۱}.

ی-اقتشار کم درآمد و آسیب پذیر و سازمانهای حمایت کننده

برخی اقتشار کم درآمد از نظر تأمین تمام یا برخی از ضروریات اساسی مانند غذا، پوشاک و مسکن محروم می باشند و یا به نوعی دسترسی به حداقلی از آن ها نیز برای آن ها مقدور نیست در نتیجه سازمان های حمایتی ویژه ای در سطح جامعه شکل می گیرند که کمکی هر چند برای بقا به آنان ارائه نمایند. سازمان بهزیستی و کمیته ی امداد امام خمینی (ره)، مهمترین

---

^{۸۱} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۱۹-۲۱

این ارگان ها هستند. در (جدول ب-۱۴) پیوست اطلاعات کاملی در این خصوص ارائه شده است. طبق این جدول درصد زنان تحت پوشش بیشتر بوده این امر نشان دهنده وضعیت اجتماعی- اقتصادی نامناسب زنان این محلات است.

بیشترین افراد تحت پوشش سازمان های حمایت کننده به جز در کورت عبدالله، در شیلنگ آباد و سیاحی زندگی می کنند. با نگاهی اجمالی درمی یابیم که تعداد افراد تحت پوشش سازمان های حمایتی در سکونتگاه های مورد بررسی کمتر از ۱۰٪ تعداد خانوارهای ساکن است و با توجه به گستره ی فقر در این سکونتگاه ها بجاست که مسئولین امر در این زمینه اقدامی جدی به عمل آورند.^{۸۲}

ک- وضعیت جسمانی افراد تحت پوشش سازمانهای حمایت کننده

در (جدول ب-۱۵) پیوست اطلاعاتی در این خصوص آورده شده است.

ل- ترکیب اقتصادی جمعیت

بار تکفل ناخالص یکی از شاخص هایی است که کمک می کند تا بتوانیم وضعیت اقتصادی سکونتگاه ها را بررسی و مقایسه کنیم. شاخص بار تکفل ناخالص مبین این است که فردی که سنی بیش از ۱۴ و کمتر از ۶۵ سال دارد علاوه بر هزینه زندگی خود لازم است هزینه زندگی چه تعداد دیگری را نیز تامین کند؟ (می دانیم تمام افراد در این سن شاغل نیستند مثلاً دانش

---

^{۸۲} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۲۱-۲۲

آموزان، زنان و...) بجز منطقه کوت عبدالله که از محلات مختلف تشکیل شده است، بیشترین جمعیت در شیلنگ آباد، ملاشیه و حصیرآباد در روستاها در عین دو مشاهده می شود.

بیشترین جمعیت زیر ۱۴ سال نیز به جز کوت عبدالله (۳۷۳۷۹)، در شیلنگ آباد و ملاشیه و در روستاها روستای عین دو به ترتیب با ۲۰۸۴۱، ۹۳۹۸ و ۷۸۸۶ نفر زندگی می کنند. با توجه به (جدول ب-۱۶) پیوست، بار تکفل ناخالص در سکونتگاه های مورد بررسی محاسبه شده است. بار تکفل ناخالص در روستای قلعه چنان، زویه، کوی طاهر و گلدشت و گلبهار به ترتیب برابر ۰/۸۹، ۰/۸۱، ۰/۸۱، ۰/۷۲ نفر می باشد که بالاترین حدود را به خود اختصاص داده اند. بنابه این معیار بطور مثال در کوی طاهر هر شخص که در سن فعالیت قرار دارد باید علاوه بر تامین زندگی خود، هزینه زندگی تقریباً یک نفر دیگر را تامین نماید. به عبارت دیگر در این سکونتگاه همه افراد واقع در سنین فعالیت باید کار کنند تا هزینه زندگی افراد سایر گروه های سنی را تامین کنند. از طرفی نمی از این جمعیت را زنان تشکیل می دهند که اکثراً غیر شاغل هستند. همچنین دانش آموزان، بیماران و بیکاران را نیز باید به این گروه افزود. این امر در کاهش درآمد خانوار و توان اقتصادی آن تأثیر خواهد داشت.

میانگین بار تکفل ناخالص در تمام سکونتگاه های فوق برابر ۰/۶۱ است. این امر بیانگر آنست که فشار اقتصادی زیادی بر خانوارهای ساکن در این سکونتگاه ها وارد می شود.

در نواحی فقیر نشین بدلیل قرابت فامیلی معمولاً چند خانوار در یک منزل سکونت دارند. این خانوارها با تحمل یکدیگر، مشکلات اقتصادی خود را مرتفع می سازند. (جدول ب-۱۷) پیوست تعداد خانوار ساکن در سکونتگاه ها را نشان می دهد.

همانطور که مشاهده می شود تقریباً دو خانوار در هر خانه کوت عبدالله، ملاشیه، زرگان و حصیرآباد زندگی می کنند. به عبارت دیگر در هر ۱۰۰ سکونتگاه به ترتیب ۱۷۷، ۱۷۰، ۱۴۷ و ۱۴۱ خانوار سکونت دارند. کمترین تراکم سکونت خانوارها در کوی طاهر و کریشان قابل مشاهده است.^{۸۳}

م- بررسی میزان اشتغال و تنوع مشاغل در سکونتگاه های مورد مطالعه

در (جدول ب-۱۸) پیوست اطلاعات در این خصوص آورده شده است.

۱- اشتغال در بخش خدمات

در تمامی نواحی مورد مطالعه مشاهده می شود که بیشترین میزان اشتغال به بخش خدمات اختصاص یافته است. اشتغال در بخش خدمات با توجه به بافت ساکنین این نواحی توجیه پذیر است. زیرا ساکنین این نواحی همانگونه که در بخش اجتماعی توضیح داده شد اکثراً مهاجرین شهرها و روستاهای دیگرند که از تخصص و سواد پایینی برخوردارند. این موضوع باعث می شود که مجبور به فعالیت در زمینه هایی باشند که نیاز به مهارت و سواد بالایی نداشته باشد.

---

^{۸۳} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۳۰-۳۱

اشتغال در بخش خدمات با درآمد پایین همراه بوده و بعضاً کفاف نیاز خانواده را نمی‌کند. به همین دلیل سطح درآمد اکثر ساکنان این محلات پایین می‌باشد. همین امر باعث می‌شود که امکان ادامه تحصیل و برخورداری از خدمات بهداشتی مناسب و... را نداشته باشند و دایره فرایتر می‌گردد.

۲- اشتغال در بخش صنعت

همانطور که در جدول شماره ۱۸ پیوست مشاهده می‌شود، فعالیت در زمینه صنعت در کریشان (۲۵/۵ درصد) در بین محلات و در روستای قلعه چنان (۲۹/۳ درصد) بیش از سایر محلات و روستاها است. در ملاحیه و شیلنگ آباد (۳/۷ درصد) کمترین اشتغال در بخش صنعت را شاهد هستیم. در مجموع در تمام محلات و روستاها مشاهده می‌شود که فعالیت در این زمینه کمتر از ۲۰ درصد می‌باشد. بجز (قلعه چنان و کریشان) میانگین اشتغال در این بخش ۱۰/۲۷ درصد در محلات و ۱۴/۶ درصد در روستاهاست. از جمله دلایل عمده درصد پایین اشتغال در این بخش می‌توان به کمبود صنایع پایین دستی در شهر اهواز اشاره نمود. بیشترین صنایع استان، صنایع سنگین و مادر می‌باشند از این رو بیشتر به نیروهای متخصص نیاز دارند و کمتر قادر به جذب افراد کم سواد و فاقد تخصص می‌باشند. ساکنان محلات هدف همانگونه که قبلاً ذکر شد در این دسته جای می‌گیرند.

۳- اشتغال در بخش کشاورزی

بخش کشاورزی یکی از کم جاذبه ترین بخش هاست. بطوریکه میانگین اشتغال در یان بخش در محلات هدف ۸/۲٪ و در روستاها ۵/۱۵٪ می باشد. شاغلان فعال در زمینه کشاورزی همانگونه که در جدول شماره ۱۸ پیوست مشاهده می شود در گلدشت و گلبهار ۲۵٪ بیشترین درصد را داشته، در کوی طاهر، منبع آب و آل صافی صفر درصد دارای کمترین درصد اشتغال در این بخش می باشند.

گلدشت و گلبهار به دلیل واقع شدن در حاشیه شهر، بیشتر جنبه کشاورزی رونق داشته و در زمین های اطراف به این امر مشغولند. در حالیکه بعضی محلات به دلیل واقع شدن در داخل شهر این امکان کمتر وجود دارد. هر چند که کثر مهاجرین ساکن در اینگونه محلات قبلاً کشاورز بوده اند که اساساً شغل خود را رها کرده و کارهای ساده خدماتی روی آورده اند و دیگر تمایلی به این کار ندارند. متأسفانه در روستای مورد بررسی نیز اکثر شاغلین در بخش خدمات فعالیت دارند و در بخش کشاورزی فعالیت چندانی صورت نمی گیرد و اکثر شاغلین در شهر اهواز مشغول به فعالیت هستند.

۴- بازنشستگان

درصدی از ساکنین خود را بازنشسته معرفی نموده و یا از اعلام شغل خود خودداری کرده اند. اما چون شخصاً درآمدی داشته در دسته شاغلن گنجانده شده اند. هرچند که اشتغال ایشان غیرمولد می باشد.

*ضمناً در کوی طاهر ۹۱٪ شاغلین، شغل خود را آزاد اعلام کرده اند که این خود، قابل توجه می باشد.

ه- دلایل عدم رشد مشاغل صنعتی و کشاورزی

یکی از دلایل مهاجرت در تمامی دنیا بروز جنگ است. استان خوزستان به واسطه جنگ تحمیلی بیش از ۸ سال مستقیماً درگیر جنگ بوده ست. تمام نوار غربی این استان در مجاور کشور عراق است که در دوران جنگ بخشهای عمده ای از آن به اشغال متجاوزین درآمده بود. اشغال این نواحی توسط دشمن موجب از دست رفتن زندگی روستاییان و مهاجرت آنان به شهرها شد. بخشی از این مهاجرین به شهر اهواز کوچ نموده و در این شهر ساکن شدند. سالها پس از جنگ نیز، به دلیل وجود مواد منفجره، عملاً امکان استفاده از زمین های کشاورزی مناطق جنگی نبوده و لذا ساکنان روستاهای این مناطق قادر به بازگشت به محل زندگی خود نبودند. پس از گذشت ۱۲ الی ۱۵ سال از جنگ، مهاجران برای خود در شهرهایی که سکونت داشتند، زندگی فراهم آورده و علاقه ای به بازگشت به روستاها نداشتند. مهاجران در شهرها در نواحی فقیر نشین و حاشیه ای ساکن شدند. روستاییان مهاجر که از تخصص و سواد بالایی برخوردار نبودند، مجبور به فعالیت در مشاغل خدماتی شده و دچار فقر مضاعف گردیدند. از سوی دیگر، شهر اهواز نیز خود مستقیماً درگیر جنگ بوده و زیر آتش مستقیم دشمن قرار داشت. حضور نیروهای رزمنده و یگان های نظامی در آن عملاً امکان فعالیت در زمینه های توسعه ای را مانع می شد. نیروهای جنگی به واسطه لزوم دسترسی سریع به مناطق عملیاتی، اکثراً در ناحیه غربی شهر مستقر بودند و از این رو قابلیت برنامه ریزی از مسئولان محلی سلب

شده بود. بعد از پایان جنگ عملاً بازسازی در الویت قرار گرفت. اما بازسازی هم نتوانست امکانات کالبدی، رفاهی، خدماتی و عمومی را به سطح قبل از جنگ برساند. توسعه زمینه های اشتغال یکی از مواردی است که عملاً در دوران بازسازی به آن پرداخته نشد و این موضوع مخصوصاً در نواحی فقیر نشین به معضلی جدی تبدیل شد. ضمن این که این نواحی تا چندی پس از جنگ حتی جز شهر محسوب نشده و خدمات شهری دریافت نمی کردند و برخی از این نواحی به تازگی به شهر اهواز ضمیمه شده اند. لذا به نظر می رسد یکی از دلایل عدم رشد شاغل در بخش صنعت و کشاورزی همین امر بوده است.^{۸۴}

ن- موقعیت کسب و پیشه در محلات مورد مطالعه

طبق (جدول ب-۱۹) پیوست، بیشترین فعالیت مبتنی بر کسب و پیشه در کوت عبدالله، شیلنگ آباد- سیاحی و حصیرآباد به ترتیب با ۷۴۰، ۳۸۵ و ۳۷۰ واحد و در روستاها در قلعه چنان با ۱۵۱ واحد صورت می پذیرد. واحدهایی که در کنار صورت، فعالیت کسبی نیز دارند در کوت عبدالله با تعداد ۱۰۸۳ مورد بیشترین و در کوی طاهر و کریشان با ۶ و ۸ مورد کمترین تعداد را به خود اختصاص داده اند. به طور کلی کریشان و گلدشت و گلپهار با ۱۲ و ۱۴ واحد فعال دارای کمترین تعداد فعالیت در زمینه کسب و پیشه هستند.

بیشترین وابستگی درآمد خانوار به فعالیت کسب و پیشه در کوی طاهر با ۱۰/۶ و در روستای جنگیه با ۸/۶ خانوار می باشد. این مقدار از نظر کمی پایین است اما به ما می گوید که به

---

^{۸۴} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۴۱-۴۵

ازای هر ۱۱ خانوار در کوی طاهر و یا ۹ خانوار در روستای جنگیه، یک واحد فعالیت کسب و پیشه در ناحیه وجود دارد. در گلدشت و گلپهار، به ازای هر ۳۲ خانوار، یک واحد کسب و پیشه وجود دارد.^{۸۵}

س- نرخ بیکاری

جدول ۲-۱۷ میزان بیکاری در محلات و روستاهای تحت مطالعه را نشان می دهد. براساس این جدول، آل صافی با ۶۱٪ بالاترین نرخ بیکاری را به خود اختصاص داده است و کانتکس با ۱۳٪ کمترین میزان بیکاری را داراست. میانگین نرخ بیکاری در محلات ۳۱/۳ درصد و در روستاها ۴۷/۸ درصد است که نسبت به نرخ بیکاری استان خوزستان که در حدود ۲۰٪ است، بسیار بالاتر می باشد.^{۸۶}

ع- موقعیت فعالیت های صنعتی در محلات مورد مطالعه

یکی از موارد تاثیر گذار بر اشتغال و اشتغال زایی و نهایتاً اقتصاد خانوار وضعیت صنعتی موجود در محلات مختلف است. (جدول ب-۲۱) پیوست نشاندهنده تعداد کارخانجات، کارگاه ها و انبارهای موجود در محلات مورد مطالعه است. بر اساس این جدول، شیلنگ آباد- سیاحی دارای بیشترین آمار کارخانه، کارگاه و انبار به تعداد ۱۶۲ واحد است. در محلات کانتکس، آل صافی و منبع آب هیچ کارخانه یا کارگاه و انباری وجود ندارد. وجود صنایع پایین

^{۸۵} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۴۶-۴۷

^{۸۶} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۴۷

دستی در محلات مختلف می تواند میزان اشتغال را افزایش دهد. اما همانگونه که پیداست اینگونه فعالیتها در محلات مورد مطالعه بسیار ضعیف می باشد. همین موضوع یکی از دلایل پایین بودن اشتغال در بخش صنعت است. لذا به نظر می رسد یکی از زمینه های ایجاد و اشتغال در نواحی می تواند توسعه واحدهای صنعتی پایین دستی باشد.^{۸۷}

ف- میزان برخورداری از امکانات و خدمات رفاهی

براساس اطلاعات استعلام شده از سازمان های ذیربط (شرکت آبفا، گاز، برق و مخابرات) در محلات مختلف به جز مبحث گاز و فاضلاب بقیه امکانات در حد ۹۰ تا ۱۰۰ درصد فراهم گردیده است.^{۸۸} (جدول ب-۲۲) پیوست اطلاعاتی در این خصوص ارائه کرده است. (جدول ب-۲۳) پیوست نیز اطلاعاتی در خصوص تعداد واحدهای بهداشتی، آموزشی، فرهنگی و تفریحی در سکونتگاه های مورد مطالعه ارائه می کند.

ص- بررسی وضعیت شکاف رفاهی در سکونتگاه ها

بررسی نسبت گرانتترین به ارزاتترین قیمت ملک در سکونتگاه ها می تواند به نوعی بیانگر شکاف اقتصادی موجود در سکونتگاه ها باشد. (جدول ب-۲۴) پیوست، این نسبت را نشان می دهد. قرارگیری در محدوده شهری، مساحت و حتی قومیت ساکن، از جمله دلایل تفاوت بین حداقل و حداکثر قیمت ملک می باشد.

---

^{۸۷} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۴۹-۵۰

^{۸۸} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۵۶

سکونتگاه های ملاحیه، شیلنگ آباد- سیاحی، حصیر آباد، کوت عبدالله، کریشان و زرگان به ترتیب بیشترین شکاف اقتصادی را دارند^{۸۹}.

ق- بافت محلات

منظم بودن بافت هر ناحیه، نشان دهنده با برنامه بودن ساخت و سازهای اولیه و با طرح و برنامه بودن آن است. در صورتی که اغلب نواحی مورد مطالعه با طرح و برنامه قبلی طراحی نشده اند. وجود بلوک های نامنظم، خیابان ها و کوچه های پیچ در پیچ، بافت آشفته را نمایش می دهد.

در بعضی از محلات، شهرداری طرح ساماندهی را انجام داده که این بلوک ها کاملاً جدیدالحداث می باشند.

■ شیلنگ آباد/ سیاحی و روستای عین دو

بافت این نواحی به صورت منظم می باشد و بلوک ها تا حدی از نظم هندسی برخوردارند.

■ شهرک رزمندگان

در شهرک رزمندگان، بلوک بندی منظم و هندسی است. شبکه راه ها شطرنجی است و راه ها در زاویه ۶۰ درجه با جاده ی اصلی قرار دارند. بافت کالبدی محله، منسجم و منظم است به

---

^{۸۹} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۵۹-۶۰

جز در غرب و جنوب غربی محله که بلوک‌ها نیمه ساخته‌اند و ساختمان‌ها در فاصله زیادی نسبت به هم قرار دارند.

■ گلدشت و گلبهار

در گلدشت و گلبهار کاربری عمده مسکونی است. مساکن با سرعت بالا و دقت ناکافی ساخته شده‌اند. این مساکن گاهی به صورت متراکم و گاه پراکنده ایجاد می‌شوند، بدون این که از طرح خاصی پیروی کنند. در این دو محله، خیابان‌ها عریض هستند ولی از نظم خاصی پیروی نمی‌کنند و به صورت ارگانیک به وجود آمده‌اند. در شمال و جنوب گلبهار و غرب گلدشت ساختمان‌ها پراکنده ساخته شده و شبکه معابر مشخصی وجود ندارد. زمین‌های خالی زیاد، فضای بین مساکن را پر کرده‌اند.

■ کریشان

ساختار فضایی و کالبدی کریشان به صورت متراکم است اما در بین این بخش متراکم، زمین‌های خالی زیادی وجود دارد که خانه‌ها را از هم جدا کرده است. از لحاظ بلوک بندی، این محله دارای بلوک‌های نامنظم است که توسط کوچه‌ها و معابر باریک و پیچ در پیچ از هم جدا می‌شوند. به گونه‌ای که در شرق و مرکز محله، بلوک‌های هر ردیف به صورت تپ می‌باشند در صورتی که بلوک‌های غرب، با آنکه دارای شکل هندسی منظمند، از طرح بلوک‌های دیگر پیروی نکرده و دارای شکل دیگری هستند. در قسمت شرقی محله، خیابان‌ها دارای

دوربرگردان هستند و شبکه معابر شطرنجی است در حالیکه در نیمه غربی تنها در دو خیابان دوربرگردان وجود دارد و بقیه خیابان ها آزاد هستند.

■ ملاشیه

دارای بافت نامنظم و ارگانیک است. بلوک های غیر هندسی با اشکال مختلف، تفکیک بوک های بی برنامه و نامنظم، معابر پیچ در پیچ و بن بست در تمامی بافت ناحیه ملاشیه به چشم می خورد.

■ چنیه

بافت مسکونی چنیه، یکنواخت است و واحدهای مسکونی در تمام محله پراکنده اند. تفکیک بلوک ها در سه بلوک مرکزی محله نامنظم است و حدود قطعات تفکیکی در مواردی غیر هندسی است در صورتی که در سایر بلوک ها، پلاکها به صورت منظم تفکیک شده اند. کاربری عمده این محله نیز مسکونی است.

■ روستای جنگیه

به طور کلی از لحاظ بلوک بندی، روستای جنگیه دارای شکل نامنظم و غیر هندسی است و بلوک های محدوده مرکزی روستا، اغلب دارای طول زیادی می باشد که این امر دسترسی ها را با مشکل مواجه می سازد. همچنین بلوک های جنوب غربی روستا موازی با دیگر بلوک ها نمی باشند. بافت کالبدی جنگیه، آشفته و خیابان ها پیچ در پیچ می باشد و هیچ یک از اصول

طراحی بافت در این روستا رعایت نشده است. طرح هادی روستای جنگیه در سال ۷۲ تهیه شده و طرح ادی جدید در دست تهیه بوده و در نیمه دوم سال ۸۶ به پایان می رسد.

■ کوت عبدالله

منطقه کوت عبدالله را می توان به سه هسته کالبدی تقسیم کرد. هسته شرقی با بلوک های منظم و مستطیل شکل و شبکه معابر شطرنجی که دارای بافت منسجم و همگن است، هسته غربی که در شمال و جنوب این هسته بلوک ها منظم و مستطیل شکل و شبکه معابر بسیارند. بلوک ها دارای حدود غیر هندسی و نامنظم هستند. هسته جنوبی دارای بلوک های منظم و مستطیل شکل و همچنین معابر منظم و شطرنجی است. در غرب این هسته بافت نامنظم و ارگانیک نیز مشاهده می شود که دارای بلوک های بسیار نامنظم و غیر هندسی است. شبکه معابر در قسمت هسته جنوبی پر پیچو خم و بی منظم است و بن بست های بیشماری در این بافت دیده می شود.

■ کانتکس

کانتکس را می توان به سه هسته کالبدی تقسیم کرد و هر کدام را جداگانه بررسی نمود. شکل کلی هسته شمالی و L شکل و دارای بلوک های منظم هندسی است. در نتیجه کنار هم قرار گرفتن این بلوک های مستطیل شکل، شبکه معابر منظم و شطرنجی در این قسمت بوجود آمده است. هسته مرکزی مستطیل شکل با چهار ردیف بلوک مستطیل شکل بصورت منظم کنار هم قرار گرفته و معابر در این قسمت، نامنظم و شطرنجی هستند و با زاویه ۹۰ درجه یکدیگر را

قطع می کنند. اما در شمال هسته جنوبی، بلوک های نامنظم فراوانی مشاهده می شود و می توان گفت شبکه معابر تقریباً از طرح شطرنجی پیروی می کنند و یک خیابان اصلی بصورت مورب، جنوب هسته جنوبی را طی می کند. در جنوب این هسته در بیشتر خیابان ها دوربرگردان وجود دارد و تا حدی تقاطع های بیش از حد. در نگاه کلی می توان گفت کالبد محله منظم و شبکه معابر شطرنجی است.

■ روستای قلعه چنان

روستای قلعه چنان در جنوب شرقی اهواز قرار دارد. در نیمه غربی این روستا بلوک ها منظم و به شکل متوازی الاضلاعند. معابر با خیابان اصلی تحت زاویه ۶۰ درجه تلاقی دارند. در نیمه شرقی روستا، ساختمان ها بصورت پراکنده ساخته شده اند و شبکه معابر در این قسمت بصورت مشخصی وجود ندارد.

شکل کلی روستا نیز بشکل متوازی الاضلاع است. آخرین طرح هادی روستای قلعه چنان در سال ۷۶ تهیه شده است و طرح هادی جدید این روستا در نیمه دوم سال ۱۳۸۶ به پایان می رسد.

■ کوی طاهر

در نیمه شمالی و شرق کوی طاهر فضایی کالبدی بلوک ها دارای نظم هندسی می باشد و طول زیادی دارند ولی در نیمه جنوب و مرکز محله بلوک ها اغلب نامنظم و بدون شکل

هندسی هستند. در قسمت مرکزی محله، بلوک‌ها در زمین‌های خالی بصورت پراکنده ساخته شده‌اند و اغلب دارای شکل متوازی الاضلاع هستند.

■ منبع آب، حصیرآباد و آل صافی

در این نواحی دو گونه بافت به چشم می‌خورد که سبب جدایی کامل بافت هر ناحیه به دو هسته کالبدی می‌شود. در حصیرآباد، بافت شمال و شمال شرق ناحیه و در آل صافی، جنوب شرق آن، نامنظم و ارگانیک می‌باشند. بلوک‌ها و تفکیک پلاک‌ها در این قسمت ناحیه غیرهندسی و معابر نامنظم هستند اما در دیگر قسمت‌های بافت، بلوکها، قطعات تفکیکی و معابر منظم می‌باشند.^{۹۰}

(۱) اشتغال زایی، job creation

الف) فرایند تولید مشاغل جدید بخصوص برای کسانی که دارای شغل نیستند.^{۹۱}

ب) اقدامی است که توسط دولت و یا کارآفرینان در جهت تولید اشتغال در کشور برای شهروندان آن کشور صورت می‌گیرد.

ج) برنامه‌های اشتغال‌زا برنامه‌های و یا پروژه‌های هستند که منظور کمک به اعضای بیکار جامعه در جستجوی کار توسط دولت. خواه در سیاست‌های کلان به منظور افزایش عرضه

---

^{۹۰} مطالعات اسکان غیر رسمی و توانمندسازی محلات شهر اهواز، جلد سوم، صفحه ۸۱-۸۳

^{۹۱} Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Third Edition, 2008, page 775

شغل برای متقاضیان شغل و بیکاران و یا به معنی اشتغال زایی توسط کار آفرینان با حمایت نهاد های دولتی.

د) مدیران کلان شهرها باید با توجه به نیاز ساکنین قدیمی و مهاجرین جدید به اشتغال رسمی، با رویکرد توسعه زیرساخت های اقتصادی موجود و همچنین جذب داخلی و خارجی سرمایه گذاری، که لازمه ایجاد شغل می باشد، فرصت های جدید اشتغال را برای ساکنین خود فراهم سازند. در مورد ساکنین غیر رسمی کلان شهرها به دلیل اشتغال اکثریت ایشان به مشاغل غیر رسمی، کاذب و با درآمد های بسیار کم، بهره وری کم، امنیت شغلی ضعیف و فقر ناشی از کار نامناسب و در پی آن پیامد های ناشی از فقر شهری، تسریع اقدامات لازم برای حمایت از این بخش از ساکنین در زمینه اشتغال، ضرورتی انکار ناپذیر است. به منظور تسهیل در جابجایی اشتغال ساکنین غیر رسمی از مشاغل غیر رسمی به مشاغل رسمی، مقام های محلی و دولتی باید قوانین و مقرراتی در جهت افزایش اشتغال رسمی تنظیم نمایند. همچنین با کمک به شرکت های کوچک به ارتقاء و افزایش بهره وری این شرکت ها کمک کنند. و همچنین با توسعه رویکرد برنامه های اشتغال زا در روستا ها و شهر های کوچک از جمله بنگاه های زود بازده و آموزش و تجهیز کشاورزان به فناوری های جدید باعث رونق اقتصاد در این مکان ها شوند تا زمینه مهاجرت به کلان شهرها به حداقل ممکن برسد.

۲) لازم به ذکر است "مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهر اهواز" به عنوان یک مفهوم یکپارچه مطرح می شود. به نظر میرسد نقطه مشترک اکثر ساکنین غیر رسمی کلان شهرها عدم دستیابی به شغل و درآمد مناسب باشد، از این رو محقق در صدد پیدا کردن رابطه ای

میان ایجاد اشتغال مناسب (اشتغال زایی) و نحوه مدیریت "بحران اسکان های غیر رسمی" در کلان شهرها از جمله کلان شهر اهواز می باشد.

۳) ایجاد طرح های اقتصادی اشتغال زا، برای ساکنین مناطق حاشیه نشین و غیر رسمی کلان شهر اهواز، به منظور کنترل بحران اسکان غیر رسمی در کلان شهر اهواز، بصورت کیفی (کاهش جرم و جنایت، بزهکاری، افزایش توان اقتصادی ساکنین غیر رسمی و ....)

بدلیل جابجایی و تحرک زیاد مهاجران تنوع فرهنگی و فقدان نظارتهای اجتماعی محلات حاشیه نشین در معرض آسیبهای اجتماعی بیشتری قرار دارند. از جمله تحقیقاتی که زمینه اثر حاشیه نشینی بر میزان جرم و جنایت انجام گرفته می توان به تحقیقات مکتب شیکاگو بویژه مدل «دوایر متحدالمرکز ارنست برگس» در دهه سی قرن بیستم اشاره کرد. برگس در مدل «دوایر متحدالمرکز خود شهر شیکاگو راه به ۵ دایره تقسیم کرد که هر کدام کارکرد خاصی داشتند برگس از دایره دوم بعنوان «منطقه در حال تحول» یاد می کرد که مشخصه اصلی آن «جرم و جنایت زیاد» این دایره در اطراف بازار و بافت قدیم شهر شیکاگو قرار داشت که محل تجمع مهاجران بود. در بررسی علل وقوع جرم و جنایت در منطقه در حال تحول، که در حقیقت حاشیه نشین محسوب می شوند سی شاو و هنری مکی در تحقیقات میدانی خود به این نتیجه رسیده اند که مشکلات اجتماعی شهر شیکاگو به علت الگوهای کنترل نشده مهاجرت و ایجاد مناطق حاشیه نشین است که اهالی این منطقه از فرهنگ کلی جامعه جدا افتاده اند. ساکنان این مناطق به اجبار در کنار هم قرار گرفته اند و دارای همزیستی بیمارگونه هستند. این مناطق در واقع از سایر نقاط شهر جدا افتاده، حاشیه نشینها معیارهای رفتار و

هنجارهای دیگری در آن شکل گرفته است که با فرهنگ مسلط دیگر مناطق شهر در تضاد است. در این مناطق گرایشهای فرهنگی خاصی استقرار یافته است بطوریکه افراد مرتباً در معرض یادگیریهای الگوهای موافق قانون شکنی هستند^{۹۲}. بنابر این تمرکز جنایت در این مناطق ناشی از بی سازمانی اجتماعی که نشانگر عدم هماهنگی میان فرهنگ و ساخت اجتماعی است^{۹۳}.

اگر در جامعه ای تقسیم کار عادلانه باشد. یعنی همه افراد در شرایط مساوی بتوانند استعدادهای خود را پرورش دهند و شغلی متناسب با آن به دست آورند ارقام کج رفتاریها کاهش می یابد^{۹۴}. از طرف دیگر طبقه کارگر و مهاجران تازه واردی که در حلبی آبادها زندگی می کنند و هیچگونه درآمد ثابتی ندارند و پیوندهای فرهنگی سنتی و میزان پایداری آنها در هم شکسته است به نظر خیلی ها (فراتر از فانون) این قبیل افراد جزء آماده ترین و تندروترین نیروهای انقلابی به شمار می روند^{۹۵}.

از جمله مواردی که می توان در بکار گیری ساکنین غیر رسمی در اشتغال رسمی کلان شهر اهواز مورد توجه قرار گیرد، آموزش نیروی انسانی برای اشتغال در بخش رسمی، عدم تبعیض در بکار گیری ساکنین غیر رسمی با دیگر ساکنین، آموزش ساکنین غیر رسمی برای نیل اشتغال

---

^{۹۲}ممتاز، ۱۳۸۱، صفحه ۸۷

^{۹۳}ممتاز، ۱۳۸۱، صفحه ۹۶

^{۹۴}ممتاز، ۱۳۸۱، صفحه ۵۹

^{۹۵}دراکاکس، ۱۳۷۷، صفحه ۶۹

تولیدی و خود اشتغالی، اعطای وام های بلند مدت و کم بهره در جهت تولید فرصت های شغلی کسب و کار و ... می باشد^{۹۶}.

۴) ایجاد طرح های اقتصادی اشتغال زا (نظیر بنگاه های زود بازده و صنایع کوچک) برای ساکنین شهرستان های پیرامون کلان شهر اهواز، به منظور کاستن از روند مهاجرت ایشان به کلان شهر اهواز و کنترل کمی بحران اسکان غیر رسمی در کلان شهر اهواز.

ارزیابی کلی گزینه های موجود برای ایجاد فرصتهای اشتغال در شهر های کوچک

الف) توسعه بخش صنعت: عقلانی ترین راه برای ایجاد فرصتهای نوین اشتغال، گسترش اشتغالیهای صنعتی است.

ب) توسعه بخش خدمات: ارزانه ترین و باصرفه ترین راه برای گسترش فرصتهای اشتغال در کشور استفاده از ظرفیتهای موجود در بخش خدمات است.

ج) توسعه بخش کشاورزی: مناسبترین و عمل گرایانه ترین راه برای گسترش فرصتهای اشتغال دست کم

در کوتاه مدت و به مثابه یک ساز و کار موقتی در شرایط دوران گذار بهره گیری از ظرفیتهای استفاده نشده یا کمتر استفاده شده بخش کشاورزی است^{۹۷}.

---

^{۹۶} مطالعات اسکان های غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد چهارم، صفحه ۴۶

^{۹۷} اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال دوازدهم، شماره ۴۵، بهار ۱۳۸۳، دکتر محمدجواد زاهدی مازندرانی

۵) ایجاد طرح های اقتصادی اشتغال زا (نظیر توسعه دامپروری و کشاورزی) برای ساکنین روستا های کلان شهر اهواز و دیگر روستا های استان خوزستان، به منظور کاستن از روند مهاجرت ایشان به کلان شهر اهواز و کنترل کمی بحران اسکان غیر رسمی در کلان شهر اهواز.

ارزیابی کلی گزینه های موجود برای ایجاد فرصتهای اشتغال در روستا ها:

تفاوتهای میان شهر و مناطق روستایی اگر مدنظر قرار گرفته شود پی می بریم که "اگر قرار است که توسعه ای انجام گیرد و خود مستمر باشد باید به طور اعم از مناطق روستایی و بطور اخص از بخش کشاورزی آغاز شود" زیرا مسائل اساسی فقر گسترده، چه در شهر و چه در روستا، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و بیکاری فزاینده تماماً ریشه در عدم توسعه و اغلب سیرقهقرایی زندگی اجتماعی در مناطق روستایی دارد.

اشتغال در روستا را به سه بخش تقسیم می شود.

الف- بخش کشاورزی

ب- بخش صنعت

ج- بخش خدمات

فعالیت های انجام شده در بخش کشاورزی شامل زراعت، باغداری، دامپروری، پرورش آبزیان و منابع طبیعی می باشد. در بخش کشاورزی با توجه به گسترش تکنولوژی سهم شاغلان تا حدی کاهش یافته و در مقابل بر سهم شاغلان دو بخش صنعت و خدمات افزوده شده است.

با توجه به کاهش اشتغال در بخش کشاورزی اخیراً مشاغل در بخش صنعت و خدمات ایجاد شده که البته مشاغل جدید بیشتر جنبه خدماتی دارند. از مشاغل موجود در بخش خدمات م‌ بتوان به موارد زیر اشاره نمود: مغازه داری، سلمانی، رستوران، بنایی، خیاطی و فروشندگی، گردشگری بطور کلی افزایش شاغلان بخش خدمات بیشتر در بخش‌های حمل و نقل و ارتباطات فعال هستند.^{۹۸}

۶) مدیریت بحران اسکان‌های غیر رسمی کلان‌شهر اهواز، بصورت کیفی

در بیشتر جوامع طبقاتی بیشتر مجرمین متعلق به نواحی پست و غیر رسمی است، تا نواحی رسمی و همینطور بیشتر مراکز فحشاء در این نقاط دایر می‌باشند تا شمال یا مرکز شهر. در نظام طبقاتی افراد فقیر در مقابل ثروتمند قرار می‌گیرند و این تفاوت فاحش باعث می‌شود که برخی از افراد کم درآمد برای اینکه بتوانند مانند افراد ثروتمند از زندگی خوبی برخوردار شوند دست به جرم و جنایت می‌زنند، در مواردی هم که دیده شده که جرایم بزرگی مثل قتل عمد به خاطر به دست آوردن مال باشد که این به دست آوردن مال ناشی از فقر اقتصادی است. بنا به گفته افلاطون این همان حسد است که در فرد تشدید شده و مرتکب چنین عملی می‌شود. البته در مواردی هم شخص با آنکه دچار فقر نیست و از طبقات کم درآمد هم محسوب نمی‌شود باز هم برای به دست آوردن مال مرتکب جرم و جنایت می‌شود که این امر هم خود مبحثی جدا می‌طلبد. شاید بتوان گفت که در چنین مواردی حرص زیاده خواهی افراد است که آنان را وادار می‌کند تا مرتکب جرم شوند نه فقر آنان.

---

^{۹۸}آشنایی با روشهای اشتغال زایی روستایی، نصرت اله بدری دانالو- احمد پور، صفحه ۹

اختلاف طبقاتی که بین افراد یک جامعه وجود دارد و تفاوتی که بین فقیر و غنی است خود از عمده عواملی است که اشخاص طبقه پایین را برمی انگیزد تا مرتکب جرم شوند و در ادامه فقر اقتصادی هم یکی از عواملی است که ممکن است باعث بزهکاری در افراد شود و ممکن است حتی افراد را به سوی بزهکاری سوق دهد. ولی هیچگاه نمی شود گفت افرادی که فقیر هستند حتماً بزهکار هم هستند. ممکن است در بزهکاری برخی مجرمان اوضاع خاص، اوضاع و احوال اقتصادی و اجتماعی، زمان و مکان مؤثر بوده و به واسطه همین عوامل دچار بزه شده باشند و باعث ارتکاب افراد به جرم و بزه شوند و برای اینکه افراد چیزی که می خواهند نمی توانند از راه قانونی به دست آورند با توسل به زور یا راههای غیرقانونی آن را می خواهند صاحب شوند در نتیجه به سوی بزهکاری روی آورده و مرتکب جرم و جنایت در زمینه رابطه فقر و بحران اقتصادی و بیکاری می شوند.^{۹۹}

۷) مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهر اهواز، بصورت کمی: که منظور از همه اقدامات مؤثر در مبداء های مهاجرت به کلان شهر اهواز می باشد که بنا به عنوان پژوهش از منظر اشتغال زایی برای ساکنین شهر های کوچکتر و روستا های استان خوزستان میباشد.

بیکاری در مبداء های مهاجرت به شهر اهواز، یکی از عوامل مهم مهاجرت ساکنین شهرستان ها و روستا ها مجاور شهر اهواز بحساب می آید. ایجاد اشتغال در این مناطق ممکن است از روند مهاجرت افسار گسیخته به شهر اهواز بکاهد.^{۱۰۰}

---

^{۹۹} نشریه اصلاح مدیریت، سیدمحمد ابراهیمی-علی مسگریان، شماره ۷۸، مهر ۱۳۷۸

^{۱۰۰} مطالعات اسکان های غیر رسمی و توانمند سازی محلات شهر اهواز، جلد چهارم، صفحه ۱۵

جمع بندی: شهر اهواز از ابتدای تاسیس (اوایل قرن چهاردهم ه. ش) تا دوران معاصر همواره دارای نقش و عملکرد مشخصی داشته است اما جایگاه ویژه آن با کشف نفت در استان خوزستان گره خورده و جایگاهی فرا محلی به آن بخشیده است. از سوی دیگر با وقوع جنگ تحمیلی شرایط ویژه ای برای این استان با توجه به در خط مقدم بودن آن و اشغال بخش عمده ای از خاک خوزستان به وجود آمد که بسیاری از معضلات کنونی این شهر نشأت گرفته از این مساله می باشد.

نتیجه گیری: با توجه به مطالب بالا می توان گفت با نگاهی به مولفه های وجودی شهر اهواز و الاالخصوص پتانسیل های حال حاضر این شهر می توان نه تنها بسیاری از مشکلات آن را برطرف نمود بلکه موقعیت ویژه ای در سطح کشور و حتی برای آن قایل بود که البته این امر مستلزم نگاه ویژه مسولین رده بالای کشوری میباشد.

فصل چهارم

دیدگاه های مبانی نظری تحقیق

مدیریت شهری

در کشورهای مختلف و در تمدن های گذشته تنوع زیادی از پدیده کار و فرهنگ آن مشاهده می شود. در میان رومیان باستان کار فقط کار یدی تعریف می شود و آن هم تنها برای بردگان مناسب بود. سپس در عصر فئودالی با تغییر در برداشت از مفهوم کار انگیزه ها منوط به تعهد و سوگندی شد که نسبت به ارباب ارائه می شد. در واقع برای اولین بار نیروی کار با صاحب کار براساس یک ارزش تعریف شد.

مفهوم کار در مدیریت شهری

در کشورهای مختلف و در تمدن های گذشته تنوع زیادی از پدیده کار و فرهنگ آن مشاهده می شود. در میان رومیان باستان کار فقط کار یدی تعریف می شود و آن هم تنها برای بردگان مناسب بود. سپس در عصر فئودالی با تغییر در برداشت از مفهوم کار انگیزه ها منوط به تعهد و سوگندی شد که نسبت به ارباب ارائه می شد. در واقع برای اولین بار نیروی کار با صاحب کار براساس یک ارزش تعریف شد. سپس در عصر بورژوازی و با جایگزینی تدریجی انرژی های دیگر به جای کار یدی انسان، در مفهوم کار تغییرات وسیعی پدید آمد. ابتدا با به وجود آمدن نوع بدوی اتوماسیون، کار اجتماعی به صورت بدوی پدید آمد و دولت تجلیگاه و مرکز نظم جامع نیروی کار شد، اما در عصر حاضر با توسعه تکنولوژی و تقابل تحول و نوآوری آن با ثبات و تمرکز شدید دولت نشان داد که نیروی کار نمی تواند به ساخت های بیش از اندازه متمرکز برای رشد خود اعتماد کند، زیرا عواملی نظیر انگیزه، تکنولوژی و توزیع نظم همراه و همسو حرکت نمی کنند. آنچه در فرآیند سنتی تعریف مفهوم کار به چشم می خورد این است که محاسبه ارزش اطلاعات

متبلور شده در کار نادیده گرفته شده، زیرا کار را نیرویی می دانند که در یک دامنه تغییر (X) عمل می کند. « $W=F.X$ » در این فرمول نمی توان ارزش اطلاعات متبلور شده را در تحول حاصل از کار و در خود کار به دست آورد. در حالی که از نگاه جدید، کار عبارت است از انرژی هدفداری که موجب تغییر از حالت A به B می شود که هر سیستم سه جزئی (جرم، انرژی و اطلاعات) از جمله سیستم مدیریت شهری برای مقابله هژمونی آنتروپی فزاینده درونی و خارجی خود به آن نیازمند است تا بتواند به بقا و تکامل خود ادامه دهد. در این تعریف عامل اطلاعات به مفهوم جدید کار وارد شده است. به بیان دیگر X یعنی شاخص تغییر مکان تابعی از تاثیر اطلاعات مصرف شده در جریان کار است. براساس این تعریف به هر مقدار که انرژی اطلاعاتی به کمترین مقدار خود می رسد مقدار انرژی فیزیکی به کار گرفته شده بیشتر می شود و در این شرایط هرچه بیشتر کار انجام دهیم نتیجه معکوس می گیریم؛ چیزی که متاسفانه در طول تاریخ مدیریت شهری ما کم و بیش حاکم بوده است. در واقع مدیر شهری یا شهردار موفق کسی است که ساعات بیشتری در دفتر کارش حضور دارد و شب و روز نمی شناسد و کار فیزیکی و یدی بیشتر انجام می دهد. چنین است که یک مدیر شهری موفق یا یک شهردار منطقه موفق کسی است که همیشه گوش به بی سیم و یا برق اتاق کارش شبانه روز روشن باشد. در حالی که مفهوم جدید کار در حوزه مدیریت شهری امروزی عبارت است از تعادل میان انرژی و اطلاعات، به تعبیری کار را می توان کاربرد اطلاعات در انرژی (هدف در انرژی) تعبیر کرد که در سه دسته کار سخت افزاری (با اطلاعات کم)، کار سخت افزار - نرم افزاری (با اطلاعات متوسط) و کار نرم افزاری (با اطلاعات زیاد) متبلور می شوند. موضوع نوع اول کار افزایش تولید و سود، موضوع کار از نوع دوم فزونی نظم و

قدرت و موضوع نوع سوم کار افزایش دانش و علم است که البته در حوزه مدیران شهری ما بیشتر بر نوع اول کار تمرکز شده است و دو نوع دیگر کمتر مورد نظر قرار می گیرد. اگر بخواهیم تعریف جامع تری از کار ارائه دهیم می توان گفت که کار، سیاست و فرهنگ همگی از یک مقوله هستند، تنها اشکال آنها متفاوت است زیرا کار، مکانیسمی از آرایش محدود انرژی و اطلاعات در محدوده ای خاص است که هدف محدود و مشخصی ندارد. سیاست نیز از همین آرایش بهره می برد با این تفاوت که شکلی عام تر دارد و وابسته به قدرت متمرکز است و سرانجام نوع بسیار عام و جالب ترکیب انرژی و اطلاعات را فرهنگ می نامند که نظم خودجوش و پذیرفته شده اجتماعی است. به زبانی دیگر کار تجلی سیاست و سیاست تجلی فرهنگ است، البته در بهینه ترین و بهترین شرایط اجتماعی، بنابراین کار انرژی هدفداری است که کالا تولید می کند. سیاست انرژی هدفداری است که نظام محدودی در یک حوزه جغرافیا به وجود می آورد. فرهنگ انرژی هدفداری است که نظام اجتماعی را به مقوله آگاهی اجتماعی متصل کرد و خالق هنر است. لذا محدوده کار یک کارگاه و حوزه مدیریت آن، محدوده فعالیت سیاسی یک دولت و نظم اجتماعی و محدوده فرهنگ به قلمرو تکامل تمامیت اجتماع و پویای آن مربوط است. بنابراین در یک سیستم مدیریت شهری موفق و مولد کار تولیدی، کار سیاسی و کار فرهنگی در یک جهت قرار می گیرند، گرچه پیچیدگی خاص خود را دارد، اما هم راستا هستند. در مدیریت شهری ما حلقه گمشده کار معطوف به پژوهش، اطلاعات و دانایی است. اهمیت این حلقه از آن جهت است که کار معطوف به پژوهش دائما در حال تغییر آرایش انگیزه های خود از دانی به عالی است. فرمول کار یدی + کار فکری به عنوان نیروهای انسانی طراح و ماشین ساز ضرورت

توسعه منابع انسانی مدیریت شهری است، زیرا این نیروها امکان تحقق عملی یک اندیشه را فراهم کرده و با جذب اندیشه های مختلف نوین، قدیم و آرایش آنها به صورت طراحی جدید و اجرای آنها برای اولین بار اندیشه یا اندیشه های نوین حاصل از پژوهش را به عمل آورده و تجربیات جدیدی را به مدیریت شهری می بخشند. در واقع کارآفرینان خلاق یک جامعه شهری این دسته از نیروها هستند. یک کارآفرین متکی به منابع اقتصادی را تاجر، یک کارآفرین متکی به منابع سیاسی را سیاستمدار و یک کارآفرین متکی به منابع عملی را طراح و ماشین ساز می نامیم. معمولاً یک کارآفرین کمپلکس قدرت استفاده از همه منابع فوق را برای گسترش محیط کار خود دارد.

مدیریت شهری در اروپا

سه عامل مدیریت برنامه ریزی، اجرای برنامه های مدیریت شهری، نظارت و ارتقای برنامه های مدیریت شهری مهمترین اصول الگوی مدیریت شهرهای کشورهای اروپایی است. توسعه برنامه های مدیریت شهری در گرو تلاش و ممارست شهرها در جهت پیشرفت و رفاه منابع انسانی میسر می شود که از نظر کارشناسان آسیایی مدیریت شهری، این اقدامات شامل جذب مشارکت های دولتی، بهره وری اقتصادی، حفظ تساوی و عدالت اجتماعی، کاهش فقر و بهبود شرایط زیست محیطی است که در سایه استفاده بهینه و توزیع عادلانه منابع امکان پذیر خواهد بود. مدیریت شهری طی سه مرحله از آغاز سال ۱۹۸۶ میلادی تاکنون دستخوش یک سری تغییرات بنیانی شده به طوری که در مرحله اول برنامه مدیریت شهری در سال های (۱۹۸۶-۱۹۹۱) شکل گرفته است. این برنامه ها بر روی تحقیقات کاربردی بر روی چهار موضوع مدیریت اراضی، امور مالی و مدیریت شهری، زیرساخت ها و محیط زیست شهری با هدف توسعه راهبردهای عملی و ابزارهای

کاربردی مدیریت شهری در سطح جهانی متمرکز شده بود. اهداف این مرحله در خصوص چگونگی استفاده از این راهبردها و ابزارها در جهت ارتقای کارآیی و سطح تولیدات، ابتدا به صورت منطقه ای و سپس بسط آن به تمام کشورهای جهان بوده است. در مرحله دوم مکانیزم اساسی به سطح کارآیی و تولیدات از قبیل تشکیل هیات کارشناسان منطقه و تاسیس کارگاه ها و همایش های مشاوره ای در سطح کشوری می پرداخته که به منظور معرفی این خط مشی ها و ابزارهای کاربرد به کل کشور، معطوف می شده به صورتی که ساختار این برنامه ها تمرکززدایی و واگذاری مسوولیت انجام این فعالیت ها به ادارات منطقه بوده است. در مرحله بعدی مدیریت شهری به منظور ایجاد و تحکیم کارآیی دولت، بانک ها و مراکز تامین اعتبار در جهت مرتفع ساختن معضلات شهری اختصاص یافته است و در مرحله آخر (۲۰۰۱-۲۰۰۴)، در ادامه مرحله سوم پیش از پیش بر فعالیت ها و اقدامات دولتی که شرایط زندگی قشر مستمند و کم درآمد جامعه شهری را متاثر می ساخت، متمرکز شده بود. هم اکنون این برنامه ها به زمینه هایی خاص مانند کاهش سطح فقر در شهرها، مدیریت محیط زیست شهری، جذب مشارکت های دولتی و حل معضل ایدز و اعتیاد در جامعه شهری می پردازد به طوری که هم اکنون این برنامه ها در ۲۱ شهر در آسیا در حال اجرا شدن است.

اصول مدیریت شهری

در الگوی مدیریتی در اروپا سه عامل مدیریتی برنامه ریزی، اجرای برنامه های مدیریت شهری، نظارت و ارتقای برنامه های مدیریت شهری ذکر می شود و ویژگی های خاصی برای یک مدیریت مطلوب شهری نیاز است که این ویژگی ها شامل داشتن اطلاعات لازم در زمینه سیستم

شهری، سازمان های مربوطه و روند فعالیت ها را شامل می شود. همچنین باید توجه داشت که بخش خصوصی، گروه های فشار و عامه مردم می توانند در بهبود مدیریت شهری سهیم باشند و با استفاده از این مشارکت ها می توانند به بودجه لازم جهت ارتقای وضعیت اقتصادی دست یابند به طوری که این عملکرد ها می توانند شهروانان، محیط زیست شهری و ظرفیت کارآیی و تولیدات شهر را تحت تاثیر قرار دهند. در اروپا تاکید بر این است که سیستم های شهر به طور کامل مورد ارزیابی قرار گیرد. نوع مدیریت شهری که در اروپا مورد استفاده قرار می گیرد می بایست با چرخه زندگی شهرنشینی، که افزایش و کاهش رشد محیط زیست نشانگر آن است، سازگار باشد. شهرهایی که به لحاظ فیزیکی و اقتصادی توسعه یافته هستند نیاز به شیوه مدیریت شهری متفاوت نسبت به شهرهای عقب مانده و دچار نقصان هستند. به عنوان مثال بسیاری از شهرها نتوانسته اند به توازن عرضه و تقاضا در تولیدات و خدمات شهری برسند. در این موارد شهرهای اروپایی وضعیت بازارهای شهری مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهند. با این روش تقاضا برای تولیدات خدمات شهری و عرضه مایحتاج شهروندان به توازن می رسد. از موارد دیگری که در مدیریت شهری اروپا مدنظر قرار می گیرد می توان به وضعیت حمل و نقل شهری، مدیریت اراضی، اقتصاد شهری و منطقه ای، سازمان دهی کارآیی و حجم تولیدات در کلان شهرها اشاره کرد.

مدیریت شهری یا مدیریت پروژه

در ابتدا بهتر است به تعریفی از مدیریت شهری بپردازیم. مدیریت شهری یعنی کار کردن با افراد و گروهها برای رسیدن به مقاصد سازمان، این مقاصد شامل وظایفی که عبارتند از برنامه ریزی و

سازماندهی، نظارت و انگیزش می باشد در این راستا مدیریت شهری به بیان ساده باید برای شهر برنامه ریزی نماید. فعالیتهای شهر را سازمان و سامان و بر نحوه انجام خدمات شهری نظارت نماید و حتی برای انجام بهینه امور انگیزش لازم را در سازمان مدیریت شهری و سایر سازمانها و شهروندان ایجاد کند. معمولاً مدیریت شهری به عنوان زیر مجموعه ای از حکومت محلی تعریف شده و شهرداری خوانده می شود. مدیریت شهری به مثابه نظامی است که دارای ورودیها و خروجیهای مشخصی است که کنترل کننده آن شخصی بنام شهردار می باشد، که مسئول اجرای بهینه خدمات شهری با بهره گیری از کلیه امکانات و منابع مالی و انسانی است.

به نظر می رسد هر مدیر شهری در کلان شهر اهواز بدون در نظر گرفتن و چاره جویی برای برخی معضلات و نگاه های نادرست به معقوله اداره شهر که بصورت سنتی و ریشه ای این شهر با آنها درگیر است نمد تواند انتظار ایجاد تغییری محسوس در نظام شهری اهواز را در بازه های زمانی مختلف داشته باشد از این رو بستر سازی و ایجاد استانداردهای نوین شهری نیازمند گذر از این مرحله می باشد . که در اینجا به برخی از این نمونه ها به صورت پرسش اشاره می شود.

– آیا باز هم تعبیر خواب اعضای شورای شهرویا شهردار منجر به تدابیر هوشمندانه شهری می شود؟

– آیا مدیریت شهری (شهردار) آینده نیز سعی در اجرای بهینه خدمات شهری دارد یا باز هم ابقای خود در جلسات استیضاح را به هر ارزش و بهایی می خواهد؟

- آیا شهردار می خواهد به تشکیلات سازمانی شهرداری سروسامان بخشد و هزاران نفر نیروی اضافی در شهرداری را تعدیل و از پرداخت اضافه کاری های تمام وقت (غیر واقعی) و تعطیل کاری های صوری به نیروی باقی مانده جلوگیری نماید؟

- آیا می توان دید که دیگر کارگران با بیلها و کلنگها در کوچه ها و خیابانها نباشند؟

- آیا می توان هماهنگی لازم بین ادارات را جهت نصب و کانال گذاری انشعابات آب و فاضلاب و برق و تلفن و اخیرا گاز را تنها با یک نامه بعمل آورد؟

- آیا بودجه مالی جهت انجام آسفالت آنها از نوع مرغوب که فناوری تولید آن در مراحل صادرات است تامین اعتبار گردیده است؟

- آیا مشکل ترافیک شهری با هماهنگی یا عدم هماهنگی راهنمایی و رانندگی و دوراندیشی در نحوه و مکانهای عبور و مرور کما فی سابق حل می گردد؟

- آیا با سازمان گردشگری یا همان ایرانگردی و جهانگردی در مورد نحوه ورود و جذب و بازدید گردشگران داخلی و خارجی از چاله اسکندرون های کوچه و خیابانها هماهنگی صورت پذیرفته است؟

- آیا جداول و تیرهای بتنی در اشکال و طرحهای مختلف جهت سد معبر و بروز تصادفات درون شهری به تعداد و در اندازه های مختلف وجود دارد؟

- آیا برای تعریض خیابانهای پرتردد شهر باز هم به ارائه طرح عقب نشینی بدون جلب رضایت

ساکنانش می اندیشید؟

- آیا برای جمع آوری آبهای سطحی شهر اهواز که پس از حداقل بارندگی اکثر مناطق اهواز پر

از آب می گردد و مشکلاتی را برای شهروندان اهوازی به همراه دارد فکر و برنامه ای دارد؟

- آیا برای ایجاد یک سیما و منظر شهری مناسب برای مناطق مرکزی اهواز از قبیل: سی

متری، ۲۴متری، باغ شیخ، باغ معین و غیره که روزانه هزاران نفر از خیابان ها و کوچه های این

مناطق عبور می نمایند و بر این سیما و منظر فرسوده که بیشتر به یک ویرانه آن هم از نوع ویرانه

های شام می ماند تا به یک مرکز کلان شهر، افسوس می خورند و دچار سر خوردگی و پشیمانی

از زندگی در این شهر می شوند فکری دارد؟

- آیا برای انتقال پادگان نظامی در مرکز شهر و محدوده ی شهر اهواز که با برج و باروها و سیم

خاردارها و دیوارهای بلند شهر را شبیه به زندان شاهان مستبد و ظالم گذشته نموده فکری دارد؟

- آیا برای انتقال کارخانجات آلوده کننده ی صنعتی شبیه لوله سازی خوزستان ، لوله سازی

اهواز (شرکت نفت) ، مخزن ساز ، کربن بلک ، فولاد خوزستان، گروه ملی، نورد لوله و ... که بیشتر

مشکلات شهر اهواز ناشی از وجود همین کارخانجات است و آسفالت معابر شهر آماج بارهای

تناژ بالای کامیونها و تریلرهای حامل بار این کارخانجات گردیده و فضای شهر پر از دوده و

صدای ناهنجار این کارخانجات فکری دارد؟

– آیا شهردار برای جمع آوری دست فروشان که تمامی پیاده روهای خیابانهای مرکزی

شهر از قبیل سلمان فارسی (نادری) ، امام خمینی ره ، شریعتی (سی متری) و.... اشغال

نموده اند و شهروندان برای تردد ناچارند که از قسمت سواررو عبور نمایند یا با تنه و شانه زدن بهم

از مقدار کمی از پیاده روهای باقی مانده تردد نمایند، فکری اندیشیده اند؟

– آیا مدیران شهری برای بافت فرسوده شهری که بیش از ۱۲۰۰ هکتار میباشد و مناطقی

را دربرمیگیرد که از حداقل امکانات رفاهی برای زندگی شهروندان اهوازی نیز برخوردار نیست

برنامه ای دارند؟

– آیا مدیران شهرداری برای تعریض برخی از معابر سطح شهر مانند ۲۴ متری و خیابان نهج البلاغه

که سالها است بصورت نیمه تمام مانده و ساختمان های این مناطق بصورت یکی در میان تخریب و

مخروبه های آن هنوز بجا مانده و بر سیما و منظر شهری را بشدت صدمه زده است و چهره ی

زشتی به آن داده ، برنامه ای دارند؟

– آیا شهروندان اهوازی حق ندارند که از نظر داشتن بیماری های عصبی آمار بسیار بالایی داشته

باشند به طوریکه دیگر تحمل صبری در حد ۵ ثانیه پشت چراغ قرمز را نداشته باشند؟

بی شک مدیران و برنامه ریزان شهری ما حداقل در طول این ۱۰ سال عمر شوراها که مدیریت

شهری به آنان واگذار شده از باب قاعده ی تسبیب مسئولیت این همه نابسامانی و مشکلات در شهر

اهواز را بر عهده دارند و باید جوابگوی شهروندان اهوازی باشند.

ای کاش همه شهروندان ایرانی همانند شهروندان اهوازی کم توقع و صبور و محجوب باشند و آنگونه نباشد که با کوچکترین بی برنامه گی در خدمات شهری معترض گردند؟ شاید مدیریت شهری از جایگاه شهروندی مطلع نیست و برنامه های اتخاذی شاید در تخصص مدیریت شهری نباشد؟! شاید هم تخصص دوستان در احداث سدها و بندهای انحرافی است و به اشتباه در امور شهری وارد شده اند و مسئولین خبره سد سازی کشور باید بیایند و از تجارب این دوستان استفاده نمایند! و یا مدیران شهری و اعضای شورای شهر سایر استانها باید بیایند و دوره های آموزشی آن هم بصورت فشرده و با عناوینی همچون (تعیین خیابانهای پرتراфик جهت ایجاد بندها و سدهای انحرافی با هدف افزایش تصادفات شهری و جلوگیری از عبور تانک در شهر - نحوه تعیین نوع رنگ جداول خیابانی و مکان یابی و نصب تیرهای بتنی - نحوه عملکرد و چگونگی تغییر کاربری اراضی شهری - بررسی روشها و مفاد استیضاح و عزل شهردار - نحوه شناسایی و مرمت چاله اسکندرونهاى شهری) را بگذرانند! جهت دوری از تمام مواردی که شهر را دچار بازی می نماید می توان پیشنهاد نمود شهردار آینده از افکار خلاق و جوان و اساتید و کارشناسان مجرب و کارآمد در زمینه مدیریت و توسعه و معماری شهری بهره گیرد و بداند ننگاشت این گفته ها و نوشته ها که دیدگاه دلسوزانه و منتقدانه دارد سعی در ارائه راهکارهای مناسب در شروع یک تصمیم گیری علمی و پرهیز از فعالیتهای ناسودمند و روزمره و تکراری داشته و بیانگر نقش و مشارکت تمامی اقشار این جامعه در ترسیم نمایی شهری از این برره است!

در پایان با احترام به شخصیتهای اعضای شورای شهر امید است دیدگاه مدیران شهری هماهنگ تر و علمی تر شده و اندیشیدن در تصمیم گیری را مقدم بر مصلحت اندیشی نمایند .

و در صورت لزوم موارد و مشکلات شهری را در گزارشات هفتگی از رسانه و یا سیما به اطلاع

مردم و مدیران ارشد استان برسانند

رویکرد اجتماعی و فرهنگی به مدیریت شهری

هر پدیده ای در جامعه ، یک وجه اجتماعی و فرهنگی دارد. چون هر جا انسان ها کنار هم قرار می گیرند و اجتماعی را شکل می دهند، در اثر کنش و تعاملات متقابل، وجوه مختلف اجتماعی و فرهنگی خود را نشان می دهند.

در میان اجتماعات انسانی، شهر را می توان با توجه به تراکم جمعیت، سرعت و پویایی فعالیت ها، تخصص گرایی و تقسیم کار اجتماعی متمایز دانست. ساختار ارگانیکی شهر به گونه ای است که سطح مراودات اجتماعی بسیار پر حجم اما سطحی، گذرا، ناپایدار و نسبتا رسمی است و بیشتر از آن که هنجارهای سنتی شکل روابط بین شهرنشینان را تعیین کند این قانون و هنجارهای رسمی است که بر روابط اجتماعی سنگینی می کند. چنین فضایی موجب می شود تا روابط بین مردم ساکن در شهر (در مقایسه با جوامع کوچک روستایی) از عمق و کیفیت کافی برخوردار نباشد. در نتیجه خلاء های عاطفی و ضعف در هویت جویی افزایش می یابد و نیاز به تعلق اجتماعی کمتر تامین می شود. در چنین شرایطی انسان شهرنشین در تکاپوی رفع نیاز به تعلق اجتماعی و هویت یابی، توسعه روابط اجتماعی را دنبال می کند. اما آن چه تلاش او را می تواند تا حد زیادی خشی کند بافت و ساختار و کالبد و شکل انجام فعالیت در شهر است که سطح ارتباطات و تعاملات اجتماعی شهرنشینان را محدود می کند. حال اگر در برنامه ریزی شهری و مدیریت شهری بتوان به گونه ای این بافت و ساختار و فعالیت ها را تنظیم کرد که به توسعه تعاملات و

ارتباطات عمیق و کیفی کمک کند، طبعا بیشترین کمک به ارتقاء حس تعلق اجتماعی، هویت یابی و تامین نیازهای عاطفی شهروندان شده است.

از آن جا که نگاه انسانی به شهر و شهروندان می طلبد که آسایش و تامین نیازهای روحی و اجتماعی شهرنشینان مورد توجه باشد، ضروری است که برنامه ریزی و مدیریت شهری با رویکردی فرهنگی و اجتماعی مترصد توسعه سطح روابط و مناسبات انسانی در شهر باشد.

برخی از موانع ساختاری شهر که مانع از توسعه سطح روابط و تعاملات اجتماعی عمیق می شوند عبارتند از:

- بافت و معماری غلط بناها، میادین، خیابان ها، و بازار

- طراحی غلط و استقرار ناصحیح بخش های مختلف مسکونی، تجاری، اداری و فرهنگی

- آشفتگی ظاهری در منظر و مرآی شهر به نحوی که این آشفتگی بصری در روح و روان شهروندان تاثیر منفی به جای می گذارد.

از جمله راه هایی که می توان این وضعیت را اصلاح کرد، پیوند زدن بین جنبه های زیباشناختی، فرهنگی و هنری با وجوه مختلف زندگی جمعی است مثلا تبدیل گذرگاه های پیاده به باغ راه ها، ارائه جلوه های بصری بدیع و چشم نواز بر دیوارها و بناهای شهر، توسعه فضای سبز، ایجاد فرصت های جمعی برای گذران اوقات فراغت از جمله سالم سازی و مناسب سازی بوستان ها و پارک ها برای حضور خانواده ها، اصلاح شکل استقرار واحدهای مسکونی، تجاری، اداری به گونه ای که شهر را در دسترس و دریافت خدمات را آسان سازد.

باید در نظر داشته باشیم که سازه های شهری و نیز فعالیت های اجتماعی در شهر، باید به گونه ای با مقتضیات فرهنگی و اجتماعی پیوند داشته باشند که آرامش درونی و ذهنی شهروندان را دچار آشفتگی نسازند.

با این مقدمه بد نیست نگاهی داشته باشیم به دو رویکرد در مدیریت شهر: رویکردی که شهرداری را صرفاً سازمانی خدماتی می داند و رویکردی که از شهرداری به عنوان نهادی اجتماعی انتظاری بالاتر دارد و علاوه بر ارائه خدمات شهری توقع دارد شهرداری بین کالبدشهر، فعالیت های شهری و شهروندان ارتباطی منطقی و متناسب، با نگاهی فرهنگی و اجتماعی داشته باشد. به طور مثال اگر از زاویه فرهنگی و اجتماعی به احداث یک میدان نگاه نکنیم، کاربری میدان را محدود به کارکرد ترافیکی آن خواهیم کرد و درباره آثاری که این میدان در شکل گیری اجتماعات مردمی در میان و اطراف آن خواهد داشت برنامه ریزی نمی کنیم و بعداً باید به فکر رفع و رجوع تبعات اجتماعی آن از جمله شکل گیری مزاحمت ها و ناهنجاری باشیم. همین مثال در مورد احداث پل ها و بزرگ راه ها و سایر بناهای شهری مصداق پیدا می کند.

حال آن که رویکرد اجتماعی و فرهنگی از ما می خواهد که کالبد و ساختار شهر را اساساً با در نظر گرفتن کارکردهای فرهنگی و اجتماعی توسعه دهیم. یعنی از ابتدا اندیشه کنیم که چگونه می توان به موازات تامین نیازهای خدماتی شهروندان، نیاز آنها به رابطه اجتماعی، کمال و تعالی، آرامش روحی و روانی و معنوی را هم تامین نمود.

اگر برخی از کلان شهرهای جهان امروزه با تراکم معضلات اجتماعی، بزهکاری، تشویش، خشونت، پرخاشگری، و آلودگی شناخته می شوند دلیل آن چیزی نیست جز غفلت از ابعاد و جنبه های فرهنگی و اجتماعی در فضای زیست شهری. و به همین خاطر تاکید می شود که در برنامه ریزی و مدیریت شهری بایستی در باره سازگار نمودن تغییرات تکنولوژیک با تغییرات اجتماعی و فرهنگی دغدغه دائمی داشت. به همین خاطر است در رویکرد اجتماعی و فرهنگی به مدیریت شهر تاکید می شود که هیچ توسعه و رشد کالبدی در شهر پذیرفته نیست مگر این که از قبل درباره ابعاد و آثار فرهنگی و اجتماعی آن فکر شده باشد.

شهرداری و نقش آن در مدیریت شهری

کشور ایران به عنوان یکی از کشورهای پرجمعیت جهان طی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۰ جمعیتش ۳/۶ برابر افزایش یافته در حالی که این رشد، برای جمعیت جهان کمتر از ۲/۳ برابر بوده است. رشد جمعیت شهری کشور طی همین مدت (۴۵ سال) بیش از هفت برابر بوده است، امروزه با افزایش جمعیت در شهرها شاهد بروز مشکلات عدیده ای هستیم که از جمله این مشکلات می توان به آلودگیهای صوتی، هوا و آب مشکلات حمل و نقل درون شهری، زاغه نشینی و ... اشاره کرد و اگر چاره ای اساسی اندیشیده نشود این مشکلات در زمینه زندگی شهری به صورت مسایلی حاد جلوه گری می کند. همچنین جمعیت پذیری شهرها به همراه مسایل اجتماعی - اقتصادی آنها، شکل کاملاً تازه ای از شهر، شهرنشینی و شهرگرایی بوجود آورده است که با آنچه در نیمه اول قرن بیستم در شهرها دیده می شد تفاوت بسیاری دارد. در حال حاضر با توجه به اینکه بخش عمده جمعیت کشور در شهرها ساکن هستند لزوم بکارگیری تدابیری موثر از سوی سازمانها و ارگانهای

که در مدیریت شهری نقش تعریف شده ای دارند احساس می شود، یکی از این نهادها که نقشی محوری در جهت بالا بردن کیفیت زندگی در محیط های شهری، فراهم نمودن امکانات، ارائه خدمات و ... را ایفا می کند شهرداری است و همانطوری که از تعریف شهرداری مشخص است (نهادی است غیردولتی که از محل عوارض و مالیات مردم اداره می شود) و یا اینکه شهرداری موسسه مستقل و عمومی است که به منظور اداره امور محلی از قبیل عمران و آبادی، بهداشت شهر، تامین رفاه و آسایش اهالی شهر و ... به عنوان زیستگاهی مطلوب تاسیس شده است. امروزه در کشورهای پیشرفته جهان وظایف شهرداری ها روز به روز گسترده ترمی شود و شهرداری ها به عنوان نهادی مدنی، محلی، عمومی و غیر انتفاعی وظایف بیشتری را بر عهده می گیرند وظایفی که بر دوش دولتها قرار گرفته به این نهادهای محلی واگذار می شود، این وظایف از حفاظت محیط زیست و میراث فرهنگی گرفته تا آموزش دفاع غیر نظامی و اداره تحصیلات غیر دانشگاهی را شامل می شود. گستردگی وظایف شهرداری ها در کشورهای توسعه یافته ناشی از نگرش نوینی است که به شهرداریها به عنوان سازمانهای مسئول در مدیریت شهری وجود دارد. در این مقاله سعی شد و می شود که چالشها، ضرورتها و مشکلات شهر اهواز در ارتباط با مسایل شهری و مرتبط با شهرداری (وضعیت پیاده روها، معابر شهری، کوچه ها و خیابانها، وضعیت حفاریهای صورت گرفته در سطح شهر و ...) تا حد امکان مورد بررسی قرار گیرد. یکی از مسایل مهم شهری وضعیت پیاده روهای سطح شهر می باشد، که طبق تبصره شش ماده ۹۶ قانون شهرداریها، معابر عمومی، میدانها و پیاده روها... در مالکیت شهرداری است و استفاده غیرمجاز از این اماکن تحت هر عنوانی ممنوع می باشد، همچنین با توجه به تبصره یک ماده ۵۵ همان قانون، شهرداری موظف

است توسط نیروی انتظامی از استفاده های غیرمجاز از این اماکن جلوگیری کند، اصلاح معابر و پیاده روهای شهر از اولویت های مهم شهرداری برای پاسخگویی به نیاز شهروندان می باشد. بیشتر کارشناسان شهری معتقدند که یک پیاده روی مناسب آن است که دارای حداقل عرض مفید ۱۲۰ سانتیمتر، حداکثر شیب دو درصدی از کناره دیوار خیابان و حداکثر شیب طولی ۸ درصد و حداکثر شیب اتصال پیاده روهایی که اختلاف سطح دارند باید ۳ درصد باشد. با این توضیح ما سه نمونه از پیاده روهای شهر اهواز را که در هسته مرکزی شهر واقع هستند را مورد بررسی قرار می دهیم. پیاده روهای شهر اهواز هیچ یک از مولفه های تعریف شده در نظام شهری را دارا نمی باشند به طور مثال خیابان های سلمان فارسی (نادری) و خیابان امام خمینی ره و خیابان طالقانی و بعنوان مرکز شهر وضعیت تاسف باری دارند، سوالاتی که ما در پاسخ دادن به آنها عاجزیم و امید آن داریم که مجموعه شهرداری و شهردار محترم شهرمان بصورت منطقی به آن پاسخ دهند این است که آقای شهردار در چه ساعتی از روز می توان از پیاده روهای دو طرف خیابان های نامبرده در بالا که در اشغال و تصرف دست فروشان قرار دارند استفاده کرد؟ مجموعه شهرداری جهت پاکسازی افرادی که بعضاً با استفاده از وسایل نقلیه ضمن ایجاد ترافیک و آلودگی صوتی، با عرضه مواد غذایی به صورت فله ای و غیربهداشتی باعث شیوع بیماریهای عفونی می شوند تاکنون چه اقداماتی انجام داده است؟ آیا جمع آوری افرادی که با قیافه های حق به جانب (این افراد از دادن مالیات، اجاره مغازه ها، عوارض شهرداری و اتحادیه های صنفی، هزینه های آب و برق ... معاف هستند) بعضاً مشکلات اجتماعی را برای شهروندان ایجاد می کنند مشکل تر از تخریب ساختمانهای اقشار آسیب پذیر در حومه شهر است؟ علت سکوت ماموران شهرداری در مواجهه با

این افراد چیست آیا شهرداری این قسمت از پیاده روهای شهر را اجاره داده است؟ با توجه به وجود مراکز خدماتی و مرکزیت این نقطه از شهر (بار ترافیکی و تردد زیاد) آیا نصب میله ها جهت حرکت وسایل نقلیه عمومی، تنها چاره اساسی و برنامه اصولی است؟ آیا هزینه ترمیم پیاده روهای مرکزی (کمتر از چهار تا پنج کیلومتر که با چند عدد سیمان و چند متر کفپوش یا موزاییک قابل حل می باشد) بیشتر از جابجایی دور میدانی است که هر چند وقت یکبار مکان آن تغییر می کند؟ آقای شهردار با توجه به اینکه ما در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران جانبازان زیادی را تحویل کشورمان داده ایم کدام یک از پیاده روهای سطح شهر شرایط لازم برای تردد این عزیزان را دارا می باشند؟

امروزه ما در سطح شهر با پیاده روهایی برخورد می کنیم که علاوه بر اینکه چهره شهر را زشت و نازیبا نموده اند برای همشهریان مشکلات عدیده ای را بوجود می آورند توجه شهرداری به پیاده روهای شهر می تواند مردم را به مشارکت بیشتر ترغیب کند، اما وضعیت نامناسب پیاده روها نشانگر بی توجهی به حقوق شهروندان است. آقای شهردار تشدید ترافیک در چهار راه نادری و سی متری و خیابان طالقانی و.... ناشی از وضعیت نامناسب پیاده روهاست چرا که مردم به این دلیل مرتب به محدوده سواره روها تجاوز می کنند. به نظرمی رسد شهرداری شهر اهواز از اهمیت و نقش مهم پیاده روها در مسایل شهری بنا به دلایلی غافل شده است. از مسایل و مشکلات دیگری که ما با آن روبرو هستیم وضعیت خیابانها و کوچه های سطح شهر بعد از انجام عملیات متعدد حفاری توسط ادارات و سازمانهای دولتی و یا شرکتهای پیمانکاری می باشد، از جمله این مشکلات وضعیت تاسف بار روکش آسفالت توسط شهرداری است (حداقل عمر آسفالت ۱۰ تا

۱۵ سال می باشد که متأسفانه در شهرمان این عدد بین ۵/۱ تا ۲ سال می باشد که این موضوع به علت استاندارد نبودن آسفالت، بی تجربگی آسفالت کاران و بعضاً استفاده از آسفالت کاران پشت بامی است) که علاوه بر هزینه های گزاف بازسازی مشکلات جانی و مالی برای مردم و وسایل نقلیه آنها به دنبال دارد. شهرداری می بایست به وضعیت کوچه ها و خیابانهایی که در اثر حفاری و کندن کانالهای متعدد، ناهمواریها و چاله هایی را بوجود آورده است سر و سامان بدهد، چرا که ادامه این وضعیت ناخرسندی و عدم رضایت مردم این مناطق را به دنبال دارد (در فصل بارندگی به علت جمع شدن آب در این چاله ها مشکلاتی از قبیل پرورش میکروب و انواع آلودگیها قابل مشاهده است) همچنین شهرداری باید هماهنگی و تعامل بیشتری با ادارات داشته باشد. بطور مثال ما شاهد این وضعیت هستیم که در یک خیابانی از طرف شرکت آب و فاضلاب جهت انجام خدمات، حفاری هایی صورت می گیرد، شهرداری نیز بنا بر وظیفه و خواست عمومی اقدام به ترمیم خیابان مورد نظر می کند (البته بعد از گذشت چند روز شاهد نشست خیابان و چاله های زیاد در نقاط ترمیمی هستیم) اما ارگانها و ادارات دیگری اقدام به انجام عملیات حفاری (لوله کشی گاز و ...) در فاصله کمتر از یک هفته در همان خیابان می کنند، این عدم هماهنگی بین سازمانها و شرکتها جهت ارائه خدمات باعث بروز مشکلات برای شهروندان شده است، با این وضعیت کمتر خیابانی در سطح شهر می توان پیدا کرد که عاری از دست انداز باشد. یکی دیگر از نیازهای اساسی در هر جامعه بحث سرویسهای بهداشتی جهت استفاده همشهریان، مسافران شهرهای همجوار و یا روستاییانی است که جهت انجام کارهای اداری و ... به شهر می آیند شهر اهواز با جمعیتی در حدود یک میلیون نفر دارای یک سرویس بهداشتی در خیابان سی متری آن هم به

شکل بسیار قدیمی و غیر بهداشتی می باشد (سرویسهای بهداشتی پارک ها از لحاظ شهری جزء لاینفک پارکها می باشند) باید پذیرفت که تنها سرویس بهداشتی سطح شهر از لحاظ طراحی و مکان یابی در مجموعه فضای شهری دارای ایراداتی اساسی است. آیا شهردار محترم شهر اهواز جهت نحوه نگهداری و رفع بوی بد و مشمئز کننده این سرویسها چاره ای اندیشیده است؟ به فرموده دکتر اسماعیل شیعه رییس دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران ضروری است سرویس های بهداشتی به گونه ای تعبیه شوند که دست کم در زیر زمین ساخته و یا تنها با یک فلش جهت آن نشان داده شود تا مواردی همچون سیما، چهره، نما، تیپولوژی بناها و پیشگیری از آلودگیهای محیطی رعایت شود، همچنین اکثر کارشناسان و برنامه ریزان شهری در مورد بناهای شهری اعتقاد دارند چون سرویس های بهداشتی را (شرمگاه شهری) می دانند ضروری است در جای پوشیده باشند و ضمن اینکه نیازی را مرتفع می کنند از شرم و حیای معماری ایرانی برخوردار باشند آیا با توجه به الگوهای مناسب در توسعه و طراحی فضاهای شهری بهتر نیست ورودی این سرویسها قسمت جنوبی آن باشد (با توجه به قرار گرفتن این سرویس در خیابان اصلی شهر بیشتر افراد از خیر رفع نیاز خود می گذرند). آیا با توجه به مبالغی که جهت استفاده از این مکان عمومی از مردم دریافت می شود و مسئولان همیشه شعار شهر ما خانه ما را تبلیغ می کنند خریدن چند بسته دستمال کاغذی و چند عدد صابون و تمیز نگه داشتن آنها، درخواستی غیر معقول می باشد؟

با توجه به اینکه سرویسهای بهداشتی در طرحهای ثابت، پیش ساخته، موقت و قابل حمل و ... وجود دارد و یکی از نیازهای اساسی در هر جامعه شهری طراحی و تعبیه سرویس های بهداشتی

در سطح شهر می باشد شهرداری شهر اهواز تاکنون چه اقداماتی انجام داده است؟ البته اگر همواره قفل نباشند و بتوان از آنها استفاده کرد؟ آقای شهردار مردم حق نظارت و مطالبه از شهرداری (از این جهت که تامین کننده بودجه آن هستند) را دارا می باشند، شهروندان معمولاً عملکرد شهرداری را ارزیابی می کنند و اگر این ارزیابی مثبت باشد اعتبار نظام شهری افزایش می یابد برنامه هایی که توسط شهرداری اجرا می شود می بایست در تعامل و همخوانی با نیازهای جامعه باشد، چرا که خارج از انتظارات بحق شهروندان، مردم در برخورد با مجموعه شهرداری برخوردی منفعل و ناامید کننده ... خواهند داشت. در پایان انتظار می رود اعضاء محترم شورای شهر به عنوان نمایندگان و منتخبان مردم ضمن پرهیز از سیاست بازی و کارهای فرعی، مسئولیت خود در حیطه امور شهری را کم اهمیت قلمداد نکرده (طبق اصل ۱۰۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی، استانداران، فرمانداران و سایر مقامات کشوری که از طرف دولت تعیین می شوند در حدود و اختیارات شوراها ملزم به رعایت تصمیمات آنها هستند) و در ارائه راهکارهای مناسب، ابلاغ و پیگیری آنها بعنوان مرجع و ناظر بر فعالیتهای شهرداری نقش برجسته تری ایفا نمایند، همچنین وعده ها و قولهایی را که در زمان انتخابات به مردم داده اند را فراموش نکرده و با توجه به نزدیک بودن آنها به اقشار جامعه در جهت رفع نیازها و مشکلات آنها و پاسخگو بودن به مردم جهت جلب اعتماد عمومی نهایت سعی خود را به کار گیرند.

جایگاه مدیریت کیفیت در مدیریت شهری

آیا وقتی سخن از شهر و مدیریت شهری می گوئیم به تمام آنچه که شهر را می سازند و مفاهیمی که کیفیت مدیریت شهری را تبیین می کنند می اندیشیم یا مقصودمان از شهر همان خانه ای است

که در آن زندگی می‌کنیم یا پیاده رویی که از آن عبور می‌کنیم؟ بی‌تردید وقتی سخن از شهر به میان می‌آید و بحث از کیفیت مدیریت شهری می‌شود مقصود همه آنچیزی که شهر را می‌سازد و همه آن ابزاری است که مدیریت شهری را شکل می‌دهد. در این راستا خالی از لطف نیست که نظر صاحب‌نظران کیفیت مدیریت شهری را مورد بررسی و مطالعه قرار دهیم.

تابلوها و علائم، این معلمان بی‌زبان که صبح تا شب برای ما به صورت رایگان آموزش می‌دهند، کلاس می‌گذارند تا به ما بفهمانند که راه راست کدام است. معلمانی که برخی از مواقع مورد اصابت شاگردان بی‌فرهنگ نیز قرار می‌گیرند و گاهی هم برخی از سارقان که به کاهدان می‌زنند، اقدام به سرقت آنها می‌کنند.

استفاده از تابلوها، علائم و نشانگرها در دنیای پیشرفته ارتباطات و کاهش عامل نیروی انسانی در راهنمایی مردم در اماکن مختلف مانند خیابانها، متروها، فروشگاه‌ها کاربرد وسیع‌تری یافته و حتی یکی از عوامل موفقیت مدیریت شهری به شمار می‌آید.

در دنیای با فرهنگ و متمدن امروزی برای هر سوالی نیازی نیست که وقت کسی گرفته شود، تمامی تابلوها و علائم همواره راهنما و معلم قشر عظیمی از کسانی هستند که سوالات متعددی دارند.

عبور از یک خیابان یکطرفه، دور زدن ممنوع، به سمت پمپ بنزین، تابلوهای نشانگر محدودیت سرعت همه و همه برای راحتی در زندگی شهری امروزه طراحی شده است، اما سوال این است آیا

این علائم و نشانگرها دقت و صحت کافی دارند تا بتوانند نیازها را پاسخ داده و راهنمای اشتباهی برای دیگران نباشند.

با نگاهی کارشناسی و فراگیر و مدیریت کیفیت در بکارگیری این تابلوها متوجه این نکته می شویم که بین این علائم باید تعاملاتی برقرار باشد تا بتوانند به نحو ساده و راحت جوابگوی افراد مختلف باشد، تابلوها باید با یکدیگر حرف بزنند، همدیگر را پشتیبانی نمایند، برخلاف هم صحبت نکنند، علیه هم اقدام نکنند، در سطح یک شهر، یک فرودگاه، یک سازمان خدماتی که روزانه تعداد کثیری از مردم به آن مراجعه می کنند، بکارگیری تابلوها و علائم و هدایت صحیح یک مشتری از اهمیت ویژه ای برخوردار است، در یک فرودگاه تابلوهای نشان دهنده صحیح هدایت کننده مسافر برای دریافت کارت پرواز و انتقال به سالن ترانزیت، یا تابلوها نشان دهنده محل نمازخانه یا سرویس های بهداشتی و طرز نصب آنها می تواند از نارضایتی تعداد کثیری از مردم جلوگیری کند. نصب اشتباه یک تابلو ممکن است مسافرین را اشتباهی به مسیرهای ناخواسته هدایت کند.

در یک بیمارستان بکارگیری خطوط رنگی و هدایتگر می تواند به راحتی بیماران و همراهان آنها را به بخش های مورد نظر هدایت نماید، برخی از بیمارستان ها برای این کار از خطوط رنگی در کف سالن ها یا در کناره دیوار استفاده می کنند و تنها کافی است بیمار با نگاه بر آنها مسیر خود را پیدا کند، حال سوال این است که اگر فردی نابینا باشد، چه کار می توان انجام داد و بیمار را چگونه می توان به بخش مورد نظر هدایت کرد؟ در ژاپن برای این منظور از سرامیک های برجسته استفاده می شود و فرد نابینا کافی است برای پیمودن یک مسیر با پای خود کف سالن را لمس

کند، البته این موضوع در اکثر اماکن عمومی ژاپن کاربرد دارد، از خیابانهای شهر، چهارراهها و متروها می توان نمونه ای از این معابر برای افراد نابینا نام برد.

همچنین بکارگیری صدای سوت در چهارراه ها برای اعلام قرمزبودن چراغ برای عابرین را می توان نمونه ای از علائم و اصوات نام برد که برای راحتی مردم طراحی می شود. در اکثر تقاطع ها و در کنار خطوط عابر پیاده در کشورهای توسعه یافته شاهد صدای نواختن زنگ ملایم در هنگام سبز شدن چراغ هستیم، با شنیدن صدای این زنگ ها عابرینی که نابینا هستند براحتی می توانند این مسیر را پیمایند، حال در نظر بگیرید که برخی از عابرین بینای ما این اصل را رعایت نمی کنند!

از سوی دیگر می توان حدس زد که امکان خطا در نواختن اشتباهی این زنگ ها چه ضربه سنگینی را می تواند برای جامعه داشته باشد.

در یک شهر نیز علائم راهنمایی و رانندگی و طرز بکارگیری صحیح آنها نیز نقش موثری در کاهش حجم ترافیک دارند، محل نصب تابلوها از نکته های مهمی است که در برخی از موارد ضروری است. مسئولان محترم راهنمایی و رانندگی نسبت به این موضوع دقت بیشتری بخرج دهند، اکثر تابلوها در سرپیچ ها نصب شده اند آن هم بعد از پیچ، این موضوع منجر به ایجاد ترافیک در تقاطع ها و همچنین تصادف و در خیلی موارد عبور اشتباه از یک مسیر داشته و راننده برای ادامه مسیر خود مجبور به حرکت دنده عقب و برگشت به سمت تقاطع می کند. این موضوع برای خروجی های اتوبان همت به سمت مدرس شمال و جنوب بیشتر به چشم می خورد، در خروجی اتوبان همت و خروجی مدرس، زیر پل های فجر شاهد نصب تابلو مدرس شمال و جنوب

هستیم، اگر راننده ای خطای چشم داشته باشد که نباید باشد و یا پشت سر یک اتوبوس قرار گرفته باشد، قادر نخواهد بود مسیر را تشخیص دهد و ناخواسته ممکن است مسیر را اشتباه برود، همچنین

در برخی از خروجی ها شاهد نصب تابلوهای نشاندهنده COWON Media Center - jetAudio.Ink

زیادی هستیم که وقتی راننده به تقاطع نزدیک می شود باید در یک نگاه کوتاه و سریع تمامی تابلوها را مطالعه نماید. حال در نظر بگیرید در کنار این تابلوها، تابلوهای متعدد تبلیغاتی نیز وجود داشته باشد، در این صورت امکان تصادف را می توان پیش بینی کرد. این امر بویژه در فصول بارانی و برفی یا هوای مه آلود که دامنه دید کاهش پیدا می کند حادثر خواهد شد.

باید این واقعیت را در نظر داشت که پیچ ها و در محیط پرتردد و ترافیک امکان مطالعه این شعارهای پسندیده نخواهد بود و توصیه می شود در مسیرهایی از این شعارها استفاده شود که فاصله تابلو و راننده کافی بوده و فضای مناسبی وجود داشته باشد.

یکی دیگر از موارد مهم نام گذاری مراکز و اماکن عمومی است که می تواند نقش مناسبی در هدایت مردم داشته باشد اتوبان، بزرگراه، آزادراه و بکارگیری تابلوهای مناسب هر کدام و استفاده صحیح نام مناسب با فرهنگ ایرانی از مواردی است که باید بدان توجه کرد، با نگاهی به تابلوهای زردرنگ که نشان دهنده مترو است متوجه این نکته خواهیم شد که برآستی این تابلو نشانگر مترو است، قطار زیرزمینی، قطار شهری یا کدامیک از اینها است، جالب است که بدانیم از زمانی که مترو در تهران راه اندازی شده است و تابلوهای نشانگر متروها نصب شده است هیچ گونه اسمی برای این مراکز انتخاب نشده است، روی تابلوها نوشته شده است ((به طرف ایستگاه متروی

میرداماد)) یا به طرف ایستگاه حقانی و مانند اینها ولی گفته نشده است، به طرف ایستگاه میرداماد یا متروی حقانی، اگر هنوز بعد از گذشت چندین سال کلمه مترو انتخاب نشده است پس بهتر است این کار را بکنیم.

در اکثر کشورها از حرف بزرگ M برای نشان دادن ایستگاه مترو استفاده می شود در حالی که در شهر تهران از آرم شرکت متروی ایران استفاده شده است و البته بیشتر شبیه لیفتراک است تا قطار. باید این واقعیت را قبول کرد که سازمانها در قبال مردم مسوولیت دارند و به این دلیل است که استانداردهای مخصوص سازمان های مدنی در اکثر کشورها بکار گرفته می شود.

مسوولیت اجتماعی یک سازمان امروزه یکی از مهمترین استانداردهای مدیریتی است که سازمان های مرتبط با جامعه از آنها استفاده می کنند، البته ناگفته نماند که طرح تکریم ارباب رجوع چندسالی است توسط سازمان مدیریت و برنامه ریزی به دستگاه های دولتی ابلاغ شده است و برخی از سازمان ها در این زمینه قدم های مثبتی را برداشته اند. سخن آخر این که نگاه مدیریت کیفیت به تمامی عوامل ایجادکننده رضایتمندی مردم به عنوان مشتریان و بهبود مستمر آن نگاهی است که همه مدیران و کارشناسان سازمان ها می توانند با استفاده از آن به بهبود وضع شهری و مدیریتی جامعه خود پردازند. امید است این رویکرد در کشور ما همه روزه با عمق بیشتر در سازمان های عمومی بتواند رضایتمندی جامعه را به همراه داشته باشد.

معضلات شهرنشینی در ایران حاصل مدیریت شهری اقتدارگرا

معضلات شهرنشینی حاصل مدیریت شهری اقتدارگرا در سراسر کشور است .

به طور سنتی طرح های شهری در ایران شامل طرح های جامع و تفصیلی است که معمولاً به طور کمی، نیازهای آینده شهر را تامین می کند.

این طرح ها به دلیل سیر نزولی و اقتدارگرا بودن، کمی و ایستایی و خشک بودن، کیفیت لازم را ایجاد نمی کنند.

قانون گریزی و خراب کاری محیطی از جمله عکس العمل شهروندان در مقابل مدیریت اقتدارگرای حاکم بر جامعه است.

روابط ساکنین شهر، براساس آئین شهروندی شکل می گیرد و آئین شهروندی مثبت متاثر از خصوصیات مشترک و تجربیات مشترک اجتماعی و کالبدی است.

زمانی که معنای فضا در میان ساکنین یک شهر مشترک است، آئین شهروندی شکل می گیرد و ارتباط مثبت با فضا برقرار کردن، پیش نیاز زندگی مطلوب در شهر است.

استفاده از نقش ارشادی دولت، نظارت بر قیمت زمین و مسکن، تخصصی شدن مدیریت شهری، اعتدال بخشی به برنامه های ساختاری شهرها، گسترش فعالیت های شوراهای شهری و محلی و جلوگیری از زاغه نشینی و فقر شهروندان از جمله تحولات مدیریت شهری در جهان بوده است.

پیدایش بافت های فرسوده، یک دست ساخته شدن چهره شهرهای سراسر کشور و گسترش محله هایی که بی سامان و بدون تخصص شکل گرفته اند نیز از دیگر چالش های مدیریت شهری در ایران است.

زیباسازی که نمادی از هویت شهرهاست در سطح شهرها اجرا نمی شود .

مدیریت شهری در جهان با نظارت بر ساخت و سازها ، مسکن ، فاضلاب ، عدم زاغه نشینی و حفظ انسجام اجتماعی و ... مشکلات را کاهش داده اند .

شهر و شهروندی که پشتوانه تمدنی ندارد ، فقط روزمرگی می کند .

شهرسازی و شهرنشینی و شهرداری (اداره شهر) یک هنر است که متاسفانه همیشه در ایران به مباحث مذکور از دیدگاه علمی نگریسته شده است .

مدیریت شهری که باید با مردم باشد در ایران حذف شده است .

متاسفانه در ایران برنامه های شهری توسط سیاست مداران اجرا می شود .

چون در ایران خودروها و خیابان ها بر شهروندان ترجیح داده شده است ، هویت محلات از بین رفته است .

دوره های مدیریت شهری در ایران

در ایران، ۳ دوره مشخص در عرصه مدیریت شهری وجود داشته است.

«دوره اول از آغاز دوران شهرنشینی تا انقلاب مشروطه بود که مدیران شهری از سوی دولت ها تعیین می شدند و شهردارها با عناوینی همچون کلانتر و داروغه فعالیت می کردند. دوره دوم با

انقلاب مشروطه آغاز می شود. در این دوره حرکت هایی به سوی حاکمیت شهری شکل گرفت و حکومت شهری به دست فراموشی سپرده شد.»

«دوره سوم با شروع انقلاب اسلامی آغاز شد. در دهه اول به علت رشد مهاجرت های اجباری و مسائلی همچون جنگ تحمیلی، الگوی خاصی در مدیریت شهری وجود نداشت. اما بعد از جنگ، سیاست های اقتصادی به سمت خصوصی سازی و آزادسازی حرکت کرد و در برنامه اول توسعه، دولت به شهرداری ها اجازه داد، خودشان تولید درآمد کنند و نخستین شهری که این حرکت را آغاز کرد، تهران بود.

در حال حاضر نیز بیشترین درآمد شهرداری های کشور ما از محل فروش تراکم ساختمانی و نیز عوارضی است که بابت ساخت و ساز و تخلقات ساختمانی دریافت می شود.»

«البته هر چقدر شهرها کوچک تر باشند، نیاز بیشتری به کمک دولت دارند. در حقیقت، دولت در شهرهای بزرگ، خرج و هزینه کمتری صرف می کند.»

«مدیریت شهری ما به وحدت رویه ای نرسیده است که برنامه ها براساس آن طرح ریزی شود.»
«با وجود ده ها میلیارد هزینه برای طرح جامع شهر تهران، شهرداری حاضر به اجرای آن نشده است و شهر تهران در حال حاضر، هیچ برنامه مدونی برای اجرا ندارد و دچار اداره روزمرگی شده است. هیچ طرح درازمدتی برای اداره تهران وجود دارد.»

«در تمام دنیا، کیفیت ساخت وسازها تحت مدیریت شهری است و نماسازی، قواعد خاص خود را دارد و از یک قانون مشخص پیروی می کند. در حالی که در تهران، هیچ گونه ضوابطی برای نماسازی شهری وجود ندارد و هر کسی ساختمان خود را تغییر می دهد.»

«شاید در برخی محورها به آنها نزدیک شده باشیم ولی طبق شاخص ها و گزارش های سازمان ملل هنوز با کشورهای دیگر فاصله داریم.»

الگوهای مدیریت شهری

الگوهای مدیریت شهری در جوامع توسعه یافته و در حال توسعه متفاوت است و هر کدام از این جوامع، با توجه به نوع حکومت سیاسی حاکم بر خود، نوعی از شیوه های مدیریت شهری را در دستور کار دارند.

«الگوی مدیریتی متمرکز، مختص کشورهای در حال توسعه و شیوه مدیریت غیرمتمرکز ویژه جوامع توسعه یافته است. این دسته بندی با توجه به میزان اختیارات مدیران محلی و میزان وظایف آنها در نظر گرفته شده است. در هر کدام از این الگوها، شهروندان دارای نقش های متفاوتی هستند.»

مدیریت شهری متمرکز

«در این الگو، دولت های مرکزی مستقیماً در اداره شهر دخالت دارند و وظایفی را که جنبه محلی دارد و از جنس تصدی گری است، خود دولت ها انجام می دهند.»

«این الگو مبتنی بر دیوان سالاری است و معمولاً دولت‌هایی از آن تبعیت می‌کنند که به طور وسیع به تلاش و کار مردم وابسته نیستند و هزینه‌های خود را از طریق منابع درآمدی ملی تأمین می‌کنند.»

«در الگوی مدیریت شهری متمرکز، مردم جایگاهی ندارند و نقش مردم در اداره شهرها کم‌رنگ است و نظر آنها در مسائل اساسی مثل سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کمتر لحاظ می‌شود.»

«این الگو در حال حاضر از کشورهای اروپایی حذف شده است و جایگاهی در جوامع توسعه یافته ندارد.»

مهم‌ترین نقش مردم در الگوی مدیریت شهری، انتخاب اعضای شورای شهر است.

«مردم در این الگو نمی‌توانند، شهردار را به طور مستقیم انتخاب کنند. بلکه این شورای شهر است که شهردار را برمی‌گزیند.»

«به طور کلی، سه نوع شیوه انتخاب شهردار در دنیا وجود دارد. اول این که مردم به طور مستقیم و با رأی خود، شهردار را تعیین می‌کنند؛ مانند کشورهای فرانسه، بلژیک و برخی ایالت‌های آمریکا. در این شیوه، شهردار است که به انتخاب اعضای شورای شهر می‌پردازد. دوم این که شهردارها انتصابی هستند و زیر نظر وزارتخانه‌هایی همچون وزارت کشور فعالیت می‌کنند. این شیوه در برخی از کشورهای در حال توسعه رایج است و تا قبل از سال ۱۳۷۷ نیز در ایران اجرا می‌شد؛ به این صورت که شهرداری‌ها زیر نظر دفاتر فنی استانداری به کار خود ادامه می‌دادند.»

سومین شیوه انتخاب شهردار نیز این است که مردم با انتخاب اعضای شورای شهر، به آنها وکالت می دهند که شهردار را تعیین کنند.»

مدیریت شهری غیرمتمرکز

در الگوی مدیریتی غیرمتمرکز، دولت به جز سیاستگذاری و برنامه ریزی و اموری همچون دفاع از سرزمین و تأمین امنیت مردم، وظیفه ای در قبال محله ها و شهرهای کشور ندارد.

«دولت فقط وظایفی را که جنبه حاکمیتی دارد، عهده دار است و بقیه وظایف را به شهرداری ها، بخش خصوصی و یا NGO ها واگذار می کند.»

«در این الگو، شهرداری ها به طور عمده وظایف محلی را برعهده دارند و حتی امور مربوط به گردشگری، توریسم، طرح های توسعه شهری، ساخت کتابخانه، ازدواج و طلاق به عهده آنهاست و هزینه های خود را از طریق عوارض و یا مالیات محلی تأمین می کنند البته دولت نیز تا حدی مسائل هزینه بر را تقبل می کند.»

مردم در الگوهای مدیریت شهری غیرمتمرکز چه جایگاهی دارند

«این الگو مبتنی بر آرای مستقیم مردم است و مردم بر کار اعضای شورای شهر که در سطوح مختلف تصمیم گیری می کنند، نظارت دارند.» وی می افزاید: «مدیریت شهری به عنوان الگویی برای مدیریت و توسعه سکونتگاه های شهری اعم از شهرهای کوچک، بزرگ و مادر شهرها مطرح می شود. هسته فعالیت های بین المللی مدیریت شهری، برنامه مدیریت شهری است که به وسیله برنامه توسعه سازمان ملل بنیان نهاده شده است. این برنامه از سوی برخی دولت ها حمایت

می شود و از سوی مرکز سکونتگاه های بشری که وابسته به سازمان ملل است، و نیز بانک جهانی با هدف کمک به شهرهای بزرگ و کوچک کشورهای در حال توسعه، در بحث رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی و از بین بردن فقر به رسمیت شناخته شده است.»

رہیافت جوہری بہ نظریہ های سازمانی

الگوی نظام اداری ایران تا کنون بوروکراسی غربی بوده است. دولت های ایران تلاش کرده اند که سازمان های اداری ایران را بر اساس این الگو تاسیس، اداره و اصلاح نمایند. در دانشگاه های ایران رشته های تحصیلی: علوم اداری، سازمان و مدیریت، مدیریت دولتی و امثال اینها راه اندازی و در شهرهای مختلف به تربیت متخصص علوم اداری و مدیریت پرداخته شده و می شود. مراکز آموزش مدیریت دولتی وابسته سازمان متولی اصلاحات اداری به آموزش مدیران و کارکنان دولت طی سالیان متمادی پرداخته اند و هم اینک نیز شدیداً به این کار اشتغال دارند. مدل بوروکراسی غربی تا چه حد با شرایط تاریخی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی ایران متناسب بوده و کارایی داشته است؟

سید مهدی الوانی، صاحب نظر برجسته دانشگاهی کشورمان در این زمینه نوشته است:

“با نگاهی کاوشگر به نظریه های سازمانی در می یابیم که این نظریه ها بر منطقی استوار شده اند که سود بخشی، عملی و مفید بودن از ارکان اساسی آنها به شمار می رود و شاخص اعتبار شان محسوب می شود. بدین ترتیب، نظریه های سازمانی با تکیه بر تعقل ابزاری (instrumental rationality)، که از خصوصیات بارز علوم اجتماعی در باختر زمین است، توصیفی محدود و

نارسا از پدیده‌ها به دست می‌دهند و تنها هدف کاربردی بودن و مفید واقع شدن را دنبال می‌کنند. نکته جالب آن است که این نارسایی‌ها و نقص و این نگرش یک بعدی تا کنون موجب بسیاری از موفقیت‌های عملی و کاربردی نظریه‌های سازمانی بوده است. علی‌رغم این توفیقات ظاهری، دید ژرفا نگر بخوبی تشخیص می‌دهد که نظریه‌های مذکور ناقص و نارسا هستند و به همین جهت، آثار مخربی را بر زندگی اجتماعی بشر و سازمان‌های اجتماعی بر جای گذارده‌اند. به طور خلاصه اتکای نظریه‌های سازمانی بر تعقل ابزاری که از ویژگی‌های نظام تولید و بازار در کشورهای پیشرفته صنعتی است، موجبات شکست آنها را در بلندمدت فراهم خواهد ساخت و بر صاحب‌نظران این رشته فرض است که تعقل جوهری (substantive rationality) - تعقل ارزشی (value rationality) - را اساس نظریه‌های سازمانی قرار دهند و بکوشند تا بر این پایه نظریه‌های مستحکمی را ارائه کنند." (الوانی، ۳۹۷)

چهره ماندگار در رشته مدیریت - در زمینه رهیافت جوهری به نظریه‌های سازمانی از جمله در موارد پنجگانه ذیل تامل ورزیده است:

سازمان‌های اقتصادی و صنعتی جزئی از سازمان‌های کلی در جامعه هستند و نباید آنها را با کل بافت جامعه یکسان دانست. بدین ترتیب، در نظریه‌های سازمانی باید مرز بندی‌های این سازمان‌ها مشخص شود و زندگی فردی از آسیب‌های آنان محافظت گردد.

عمل انسان در سازمان‌های اقتصادی و صنعتی امروز تابع قیود رسمی و تعقل ابزاری شده است و در چنین شرایطی از کلیه ظرفیت‌های بالقوه آدمی استفاده نمی‌شود. در نظریه‌های جوهری

سازمانی باید در قید و بند های رسمی تجدید نظر شود و این ضوابط به گونه ای طراحی شوند که امکان استفاده از نیرو های بالقوه افراد از روی تمایل، نه اجبار، فراهم آید. در نظریه های جوهری سازمانی باید قیودی که برای فعالیت های آدمی در نظر گرفته شده ولی ضرورتی به وجود آنها نیست؛ حذف شود.

سازمان ها باید جایگاهی برای تحقق استعداد های مختلف انسان در دوران زندگی اش باشند. بنابراین، در طراحی سازمان باید به خواسته ها و گرایش های انسانی توجه شود و ساختار سازمانی با تمایلات آدمی هماهنگ گردد. انسان نیاز های متفاوتی دارد و برای رفع آنها به زمینه های متنوع و مختلفی در سازمان نیاز است. این زمینه ها را باید به طور عملی مشخص کرد و در طراحی سازمان گنجانید. در حال حاضر، نظام بازار نیاز های محدودی از انسان را مجاز دانسته و رفع می کند؛ انسان به عنوان نیروی کار باید مطابق ضوابط رسمی عمل کند، و سایر نیاز های او امکان فعال شدن و ارضاء را ندارد.

جایگاه سازمان باید در کل بافت جامعه مشخص شود و با سایر اجزای آن ارتباط داشته باشد، پیوند و ارتباط متقابل و سازنده سازمان و جامعه، محور اصلی رهیافت جوهری به نظریه سازمان است.

روابط رسمی و قرار دادی سازمان های امروزی باید به روابط طبیعی و انسانی نمادین تبدیل شوند. روابط رسمی از شناخت مکانیکی نسبت به انسان ناشی می شود؛ در حالی که در شناخت واقعی از انسان، روابط طبیعی حاکمیت پیدا می کنند. مناسبات طبیعی و نمادین بر این اصل استوارند که برای آگاه شدن و ایجاد ارتباط، طرق مختلفی وجود دارد که علم یکی از آن طرق است.

مذهب، هنر، اسطوره و تاریخ هر کدام راهی برای آگاهی و برقرار ساختن ارتباط است. ارتباطات نمادین که واقعیت های اجتماعی در زندگی انسان آنها را ایجاد می کنند مستقل از قیود رسمی برای افراد قابل درک و محمل مسائل غیر رسمی چون دوستی و محبت و صمیمیت، خیر خواهی و همدردی و... هستند. بدین ترتیب در سازمانها مسائلی که غیر رسمی خوانده می شوند باید جزئی از سازمان به شمار آید و به عنوان بخشی در تضاد و تقابل با سازمان در نظر گرفته نشود.

(الوانی، ۴۱۱)

با گذشت حدود صد سال از انتخاب الگوی بوروکراسی برای سازماندهی نظام اداری ایران به دلایل زیادی که در ادامه مورد بحث قرار می گیرد؛ سازمان های اداری ایران نتوانسته اند بر مبنای تعقل ابزاری سامان یابند! در نظام اداری ایران برقراری روابط غیر رسمی، شخصی و طبیعی در حد افراطی آن وجود دارد. این وضعیت مسلماً بر تعقل جوهری نیز مبتنی نیست. چنانچه صاحب نظران دارای رهیافت جوهری به نظریه سازمان بتوانند بر مبنای این رهیافت مناسب با وضعیت تاریخی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی ایران، برای ساماندهی به نظام اداری کشور چاره ای بیندیشید؛ چنین ویژگی و تهدید ساختاری در نظام اداری ایران تبدیل به یک فرصت خواهد شد! چنین نظریه پردازی هایی مستلزم مطالعات و کسب شناخت عمیق از وضعیت اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نظام اداری ایران و محیط در بر گیرنده آن است. متأسفانه اهالی علوم اداری و اجتماعی ایران کمتر به این مهم پرداخته و نتایج مطالعات اندکی هم که در این عرصه توسط برخی از صاحب نظران داخلی و یا خارجی با کیفیت های بسیار متفاوت انجام شده بین اهالی این علوم مبادله

نشده و مورد بحث قرار نگرفته است. لذا نظرات بیشتر تبدیل به ایده های شخصی شده و نه به گفتمان علمی، از این بابت باید خون گریست.

الگوهای که برای شهر اهواز می توان در نظر گرفت

ویژگیهای مطلوب

مباحث مسکن، زمینه نظری لازم برای تعیین شرایط و ویژگیهای مطلوب و ضروری برای موفقیت و کارآیی سیستم مدیریت شهری و به عبارت دیگر (بایدهای) لازم برای این موضوع را فراهم ساخته اند؛ این بایدها را می توان در زمینه ویژگیهای روش شناختی و ویژگیهای سازمانی و شرایط محیطی مناسب، طبقه بندی و ارائه کرد.

به لحاظ روش شناختی موفقیت و کارایی سیستم مدیریت شهری در گرو برخورداری آن از ویژگیها و شرایط زیر است:

اتخاذ رویکرد سیستمی: مهمترین شرط روش شناسانه و موفقیت سیستم، اتخاذ رویکرد سیستمی و کل نگر نسبت به مولفه های توسعه شهر و برقراری انسجام نظام یافته در هر دو زمینه جغرافیایی و عملکردی است. تحقق چنین شرطی در قالب یک رویکرد استراتژیک به مدیریت شهری قابل حصول است.

در طراحی چارچوب سازمانی و تشکیلاتی سیستم مدیریت شهری می باید اصول زیر مورد توجه قرار گیرد:

در لزوم پوشش کامل همه امور شهری توسط چارچوب سازمانی مدیریت شهری باید به نحوی طراحی شود که تمام امور در هر دو زمینه جغرافیایی و عملکردی، را تحت پوشش قرار دهد. در چنین شرایطی هماهنگیها و روابط بین سازمانی از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است به گونه‌ای که تمام سازمانها و ادارات موثر و مسئول امور شهری باید در قالب یک سیستم هدفمند و هماهنگ عمل کرده و به ایفای مسئولیت‌هایشان پردازند؛

شمول مدیریت شهری بر برنامه‌ریزی شهری: مطابق با اصول علمی مدیریت، برنامه‌ریزی شهری جزو وظایف و عناصر اصلی سیستم مدیریت شهری محسوب می‌شود. بر این اساس برنامه‌ریزی فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی برای یک شهر، تحت نظارت و هدایت سیستم مذکور انجام می‌گیرد.

قابلیت انطباق چارچوب سازمانی با ماهیت چند عملکردی مدیریت شهری: چارچوب سازمانی باید به نحوی طراحی شود که تمام عناصر و وظایف سیستم از امور اجرایی روزمره و بسیار جزئی تا برنامه‌ریزیها و سیاستگذاری‌های درازمدت و کلان مورد توجه قرار گرفته و از جایگاه متناسب در الگوی طراحی شده برخوردار باشند.

لزوم طراحی چارچوب سازمانی و تشکیلاتی چندسطحی و چندلایه‌ای برای سیستم مدیریت شهری و ماهیت متنوع و چند عملکردی مدیریت شهری ایجاب می‌کند که سیستم مدیریتی مربوط به آن به صورت چندسطحی طراحی و اجرا شود به گونه‌ای که هر سطح بتواند پاسخگوی

ملاحظات و نیازهای ناشی از هر یک از گونه‌های عملکردی سیستم باشد. بر همین اساس، سیستم

مدیریت شهری را می‌توان متشکل از دو سطح مدیریت دانست:^{۱۱}

الف: مدیریت سیاسی - اجتماعی و نهادی، که مستلزم افزایش قدرت سیاسی شهروندان و یا نمایندگان انتصابی است؛

ب: مدیریت سازمانی که مستلزم انتقال مسئولیت برای برنامه‌ریزی، مدیریت و مالکیت و تخصیص منابع از حکومت مرکزی به سازمان زیربخشی یا سطوح مدیریت شهری است؛^{۱۲}

جمع‌بندی: اصول و قوانین مدیریت شهری یکسری برنامه‌های یکپارچه و هدفمند می‌باشد که عمل به آنها مستلزم رعایت نکاتی است که مهمترین آنها شناخت صحیح از کیس مورد مطالعه و در مرحله ثانویه انتخاب الگوی مناسب برای آن می‌باشد که طبیعتاً روند اجرایی و نظارتی نیز در آن نقش بسزایی ایفا می‌نماید. اما در این الگو آنچه از همه این عوامل پررنگ‌تر به نظر می‌رسد رعایت روند سلسله وار بودن و تقدم و تاخر مراحل این فرایند می‌باشد.

نتیجه‌گیری: با توجه به موارد مطرح شده فوق می‌توان به این نکته اشاره کرد که هر تحولی در مدیریت و ساختار شهری نیازمند طراحی و شناخت الگوی منطبق با ویژگی‌ها و نقاط ضعف و قوت آن شهر است که صد البته مساله مدیریت یکپارچه و مبتنی بر برنامه‌های میان مدت و بلند مدت نقش مهمی در اجرای موفق آن ایفا می‌نماید.

---

^{۱۱}- رضویان، محمد تقی <تمرکززدایی در کشورهای در حال توسعه و ایران> انتشارات شروین، چاپ اول، ۱۳۷۴ ص ۱۶.

^{۱۲}- کاظمیان پیشین صص ۶۲-۶۱.

فصل پنجم

روش و مراحل انجام پژوهش

مقدمه

سوم به بررسی و بیان روش اجرای تحقیق می پردازد، در این فصل ابتدا در مورد روش تحقیق مورد استفاده در پژوهش توضیح داده شده سپس به بیان جامعه آماری، تعیین حجم نمونه و روش نمونه گیری پرداخته شده است. در ادامه روش جمع آوری داده ها، سنجش روایی و پایایی ابزار جمع آوری داده ها و روش آمار توصیفی و استنباطی بیان شده است.

نوع و روش پژوهش

در این تحقیق از روش توصیفی - پیمایشی استفاده گردیده است که برای بررسی توزیع ویژگی های یک جامعه آماری بکار می رود. در این روش بخشی از جامعه مشخص شده به کمک روش نمونه گیری از قبل تعیین شده مورد بررسی قرار می گیرد در انتها نتایج به کل جامعه تعمیم داده می شود.

با توجه به تعاریف ارائه شده و به دلیل اینکه این تحقیق به توصیف شرایط موجود از دیدگاه گروهی از کارشناسان درباره نقش اشتغال زایی در مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهرها می پردازد، از این روش تحقیق استفاده شده است.

جامعه ی آماری

جامعه آماری این پژوهش کلیه کارشناسانی هستند که در استانداری خوزستان، فرمانداری شهرستان اهواز، شهرداری اهواز و کلیه نهاد ها و سازمان های که به نوعی با مدیریت شهری و مدیریت بحران در کلان شهر اهواز در ارتباط می باشند، تعریف شده اند.

از آنجایی که پاسخ دادن به سوالات پرسشنامه نیاز به اطلاعات مناسبی دارد جامعه آماری، کارکنان رسمی و پیمانی که دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر از دیپلم می باشند در نظر گرفته شده اند که از نظر تحصیلی به سه سطح تقسیم بندی شده اند:

۱- دارای تحصیلات دیپلم و فوق دیپلم

۲- دارای مدرک تحصیلی لیسانس

۳- دارای مدرک تحصیلی بالاتر از لیسانس.

با توجه به آمار موجود نیروی انسانی در زمان گرد آوری اطلاعات، جامعه آماری، برابر ۵۰۰ نفر برآورد می گردد.

برآورد حجم نمونه

در جریان این تحقیق می بایستی تعداد افرادی که مورد بررسی قرار می گیرند مشخص و به صورتی باشند که بتوان با اطمینان خاطر نتایج حاصله از اعمال متغیرها بر روی نمونه ی انتخابی را به کل جامعه تعمیم داد.

برای برآورد حجم نمونه ابتدا با انجام پیش آزمون (Pre test) پرسش نامه های تهیه شده را به صورت تصادفی بین ۲۷ نفر از اعضای جامعه توزیع کرده و با استفاده از نرم افزار spss انحراف معیار شاخص اشتغال زایی مطابق جدول زیر برابر ۰.۳ به دست آمده است.

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
اشتغال زایی	27	3	5	3.96	.307
Valid N (listwise)	27				

حال با جایگذاری مقادیر (z=1.96) و خطای نمونه گیری برابر (d=0.06) در فرمول زیر حجم نمونه برابر ۸۱ نفر به دست آمده است.

$$n = \frac{NZ^2 \alpha / 2 s^2}{d^2 (N-1) + Z^2 \alpha / 2 s^2} \quad \text{فرمول ۱-۳}$$

که در آن S، انحراف معیار نمونه مقدماتی و d، حداکثر خطای قابل قبول است.

روش نمونه گیری

در این پژوهش از روش نمونه گیری تصادفی ساده استفاده شده است در این روش هر یک از افراد جامعه آماری دارای شانس یکسان جهت انتخاب شدن می باشند. با مراجعه به نهاد های مربوطه با استفاده از اعداد تصادفی، تعدادی از کارکنان سازمان های مربوطه انتخاب شده اند. در اینجا چارچوب آماری طرح، لیست کارکنان هر سازمان تعریف شده است.

ابزار پژوهش

به منظور جمع آوری اطلاعات و نظرات پاسخگویان از ابزار پرسشنامه استفاده شده است که در پرسشنامه مذکور سوالات به صورت طیف ۵ گزینه ای طراحی شده اند.

روایی و پایایی پرسشنامه

به منظور سنجش میزان روایی **Validity** و پایایی **Reliability** پرسشنامه و رفع نواقص احتمالی و در صورت نیاز اصلاح ابزار سنجش از پیش آزمون به حجم ۲۷ استفاده گردید. بدین منظور، ابتدا پرسشنامه طراحی و با نظر سنجی از صاحب نظران، اعتبار صوری **face validity** آن سنجیده شد. سپس، با انجام ۲۷ پرسشنامه (با کارشناسان سازمان های مربوطه)، پیش آزمون انجام گردید. به منظور سنجش میزان پایایی سوالات طراحی شده جهت سنجش متغیرها، از آزمون آلفای کرونباخ (**Cronbach Alpha**) استفاده شد. مقدار این پارامتر برای مجموعه سوالاتی که به منظور سنجش یک شاخص در این مطالعه طراحی گردیدند، به شرح زیر بود:

به منظور محاسبه از نرم افزار **SPSS** استفاده شده است.

جدول ۲-۲ میزان پایایی شاخص های تحقیق با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ

شاخص	گویه های مرتبط	ضریب آلفای کرونباخ
اشتغالزایی برای حاشیه نشینان	گویه های ۱ تا ۹	۰.۷۳
اشتغالزایی در شهرهای پیرامون	گویه های ۱۰ تا ۱۲	۰.۶۷
اشتغالزایی در روستاهای استان	گویه های ۱۳ تا ۱۵	۰.۶۱

روش گردآوری داده ها

پیش از آنکه به روش های گردآوری اطلاعات در این تحقیق پردازیم لازم به ذکر است که منابع داده های کتابخانه ای و داده های میدانی را بررسی کنیم. منابع داده های کتابخانه ای عبارتند از:

- منابع علمی (مقالات، مجلات، کتابها)

- آمارهای رسمی و غیر رسمی

هر کدام از ابزارهای جمع آوری داده ها در تحقیق این امکان را فراهم می آورند که داده های مختلفی را از آزمودنی ها و پیرامون آنها جمع آوری نمود. مطالب موجود در این تحقیق با

استفاده از کتاب ها، مقالات و مجلات علمی موجود در این زمینه و همچنین آمارهای رسمی و اسناد موجود در استان خوزستان گردآوری شده است.

برای بررسی متغیرهای موجود در فرضیات این تحقیق از مصاحبه و همچنین از پرسشنامه ی محقق ساخته بر اساس مدل های موجود استفاده شده است.

در این تحقیق نوع سوال های موجود در پرسشنامه به صورت بسته و با استفاده از طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) تنظیم شده است. که ارزش این پنج گزینه به ترتیب از یک تا پنج می باشد و به بررسی نقش متغیر مستقل یعنی اشتغالزایی در مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی در کلان شهرها می پردازد. سوالات پرسشنامه بر اساس نقش سه شاخص اشتغالزایی حاشیه نشینان، اشتغالزایی در شهرهای پیرامون و اشتغالزایی در روستاهای اطراف کلان شهر در مدیریت بحران تنظیم شده است.

روش آماری توصیف یافته ها

هنگامی که توده ای از اطلاعات برای تحقیق گرد آوری می شود، ابتدا سازمان بندی و خلاصه کردن آنها به طریقی که به صورت معنی داری قابل درک و ارتباط باشند، ضروری است. روشهای آمار توصیفی (Descriptive Statistics) به همین منظور بکار برده می شوند. غالباً مفیدترین و در عین حال اولین قدم در سازمان داده ها مرتب کردن داده ها بر اساس یک ملاک منطقی است و سپس استخراج شاخص های مرکزی و پراکندگی و در صورت لزوم

محاسبه همبستگی میان دو دسته اطلاعات و استفاده از تحلیل‌های پیشرفته تر نظیر رگرسیون می باشد.

با استفاده مناسب از روشهای آمار توصیفی می توان دقیقا ویژگیهای یک دسته از اطلاعات را بیان کرد. آمار توصیفی همیشه برای تعیین و بیان ویژگیهای اطلاعات پژوهش‌ها بکار برده می شوند. در این بخش با استفاده از جداول توزیع فراوانی و نمودارهای متناسب اطلاعات مورد توصیف قرار گرفته است.

تحلیل استنباطی یافته ها

برای استنباط و نتیجه گیری از داده‌ها از دو روش آماری استفاده شده است برای آزمون فرض‌ها که بررسی رابطه بین متغیرها می باشد از روش آزمون خی دو استفاده شده است که این آزمون استقلال بین سطر و ستون را در جداول توافقی بررسی می کند. برای مقایسه میانگین شاخص‌های مختلف نیز از آزمون t استفاده شده است. آزمون فرضیه‌ها در سطح اطمینان ۹۵٪ انجام گردیده است.

کاوشگرانه بشر برای دستیابی به معلومات بیشتر را، عواملی نظیر نیاز فطری انسان به دانستن و نیز تامین نیازهای زندگی او تشکیل می دهند. بشر به دلیل کنجکاوی و آگاهی از رموز جهان، رفع احتیاجات زندگی باید هرچه بیشتر بداند و هرچه زیاده‌تر اطلاعات خود را گسترش دهد تقریبا همه انسان‌ها برای یافتن پاسخ سوالات و حل مشکلات خود مشغول به پژوهش هستند که پژوهش را می توان هر نوع فعالیت جستجو گرانه و کاوشگرانه‌ای که توسط افراد برای

پاسخگویی به مساله ای یا کشف مجهولی انجام می شود به کار گرفت و برای رسیدن به اهداف پژوهش و دستاورد های قابل قبول علمی باید از یک روش پژوهش علمی استفاده کرد.

نمونه پرسشنامه:

بسمه تعالی

همشهری عزیز:

جهت ارتقاء و بهبود ارائه خدمات مدیریت شهری در شهرمان دست به گردآوری پژوهشی تحت همین عنوان زده ایم و از شما خواستاریم تا جهت بهبود این مشکل با کمال دقت و صداقت به سؤالات زیر پاسخ دهید.

۱- وحدت و یکپارچگی عملکردی و فضایی در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۲- سیاست گذاری یکپارچه در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۳- ساختار و تشکیلات شهری یکپارچه در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۴- یکپارچگی برنامه ریزی و اجرا در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۵- قوانین و مقررات پشتیبان در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۶- منابع و ساز و کار های مالی در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۷- مشارکت عمومی در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۸- عدم تمرکز یا تمرکز پایین در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۹- روابط افقی و بین سازمانی در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۰- روندها و گرایشات غالب در مباحث شهری در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۱- تداوم غلبه سرمایه های مالی و سوداگرانه در بخش تجارت زمین در شهر اهواز به چه

میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۲- رشد گروه های متوسط و قدرت نفوذ این طبقات در مدیریت شهری در شهر اهواز به چه

میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۳- گسترش و تعمیق خرده مالکی در حوزه های صنعت، خدمات و زمین در شهر اهواز به

چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۴- افزایش قدرت و نفوذ گروه های زی نفوذ در تخصیص و بهره برداری از اراضی شهری

در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۵- افت اقتدار و توان اعمال قدرت دولت مرکزی بویژه در امور شهری در شهر اهواز به چه

میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۶- افت توان و مشروعیت شهرداری ها در شهر اهواز به چه میزان است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

۱۷- تا چه میزان مدیریت شهری بر محیط زیست تأثیرگذار است؟

بسیار کم کم متوسط زیاد بسیار زیاد

جمع بندی : استفاده از روش آماری و پرسشنامه همواره دارای مزیت ها و معایب خاص خود می باشد که در مراحل مختلف کار باید آنها را مد نظر داشتند. گذشته از این نوع پرسشنامه و سوالات آن و همچنین مواردی چون روش تحلیل داده ها و سیستم به کار برده شده برای این تحلیل از دیگر مسایل اساسی تحقیق می باشد.

نتیجه گیری : از محاسن پرسشنامه به روز بودن اطلاعات و هدفمند بودن و در نتیجه کاربردی بودن این اطلاعات است اما با این وجود این روش همواره

دارای معایبی نیز می باشد و از آن جمله غیر کارشناسی و تخصصی بودن این اطلاعات از یک سو و از سوی دیگر وارد شدن اغراض شخصی و سیاسی _ اجتماعی و... در نتایج به دست آمده است از این رو در روند پروژه تحقیقاتی در نظر گرفتن این مساله از نکات اساسی تحقیق می باشد.

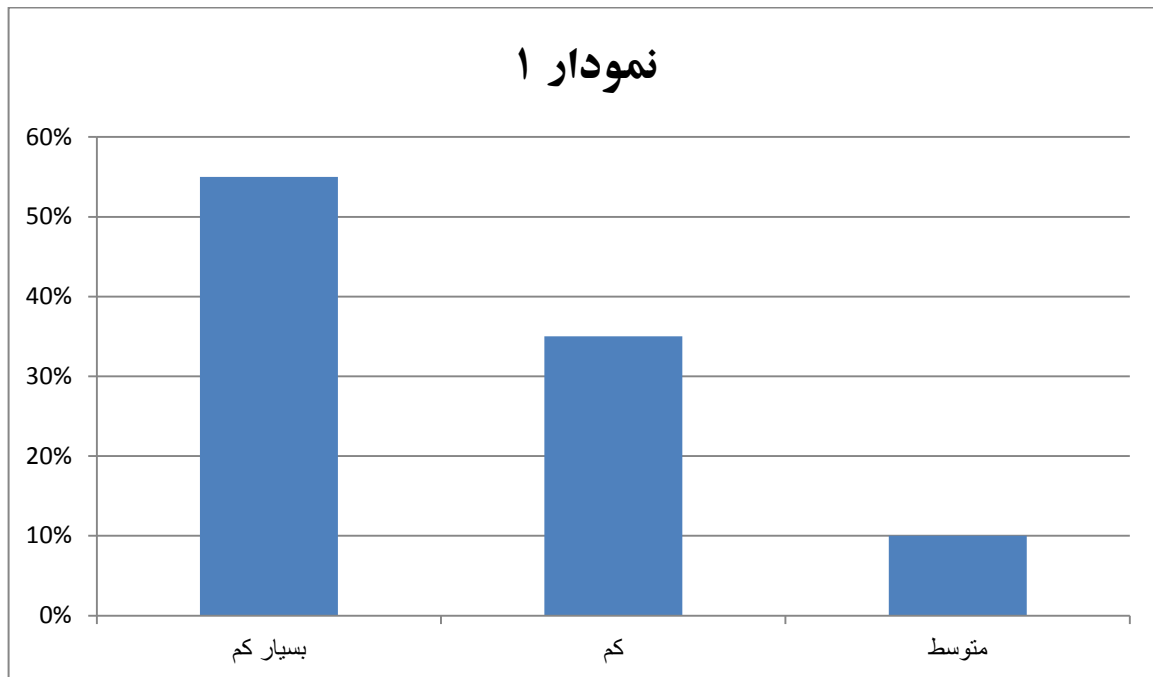
فصل ششم

تجزیه و تحلیل داده ها

بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	ردیف
		۱۰	۳۵	۵۵	۱
		۵	۴۵	۵۰	۲
		۱۷.۵	۳۵	۴۷.۵	۳
		۲.۵	۴۷.۵	۵۰	۴
		۱۷.۵	۵۲.۵	۳۰	۵
۱۰	۵	۲۷.۵	۱۷.۵	۴۰	۶
۱۰	۵	۲۷.۵	۳۷.۵	۲۰	۷
۵	۲۵	۲۷.۵	۲۷.۵	۱۵	۸
	۲.۵	۴۵	۳۷.۵	۱۵	۹
	۱۰	۴۵	۲۰	۲۵	۱۰
۳۲.۵	۲۷.۵	۱۷.۵	۷.۵	۷.۵	۱۱
۲۲.۵	۱۷.۵	۱۰	۳۷.۵	۱۲.۵	۱۲
۱۰	۱۷.۵	۳۵	۳۲.۵	۵	۱۳
۳۷.۵	۲۰	۲۵	۱۲.۵	۵	۱۴
۱۷.۵	۷.۵	۳۷.۵	۲۷.۵	۱۰	۱۵
۳۰	۳۵	۱۰	۱۲.۵	۱۲.۵	۱۶
۵۷.۵	۲۰	۲.۵	۱۲.۵	۷.۵	۱۷

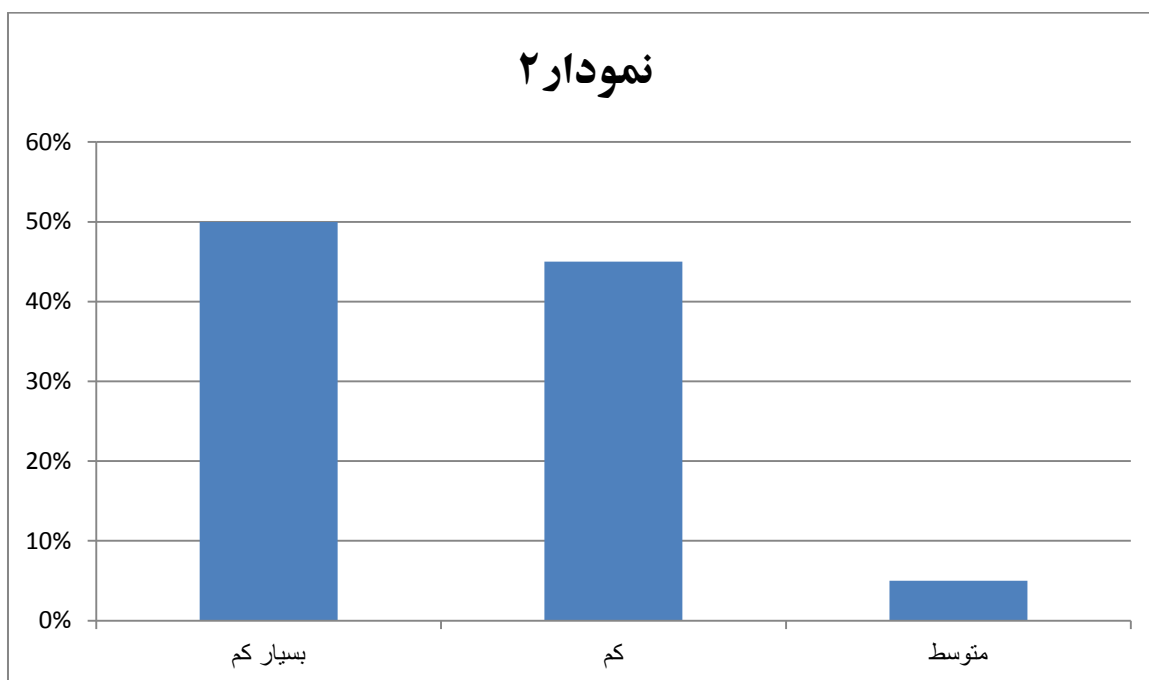
۱- وحدت و یکپارچگی عملکردی و فضایی در شهر اهواز به چه میزان است؟

همان گونه که در فصول گذشته اشاره شد همواره یکی از معضلات کلان شهرها در ایران نبود مدیریت یکپارچه شهری است که این مساله توسط این پرسش تبیین می شود.

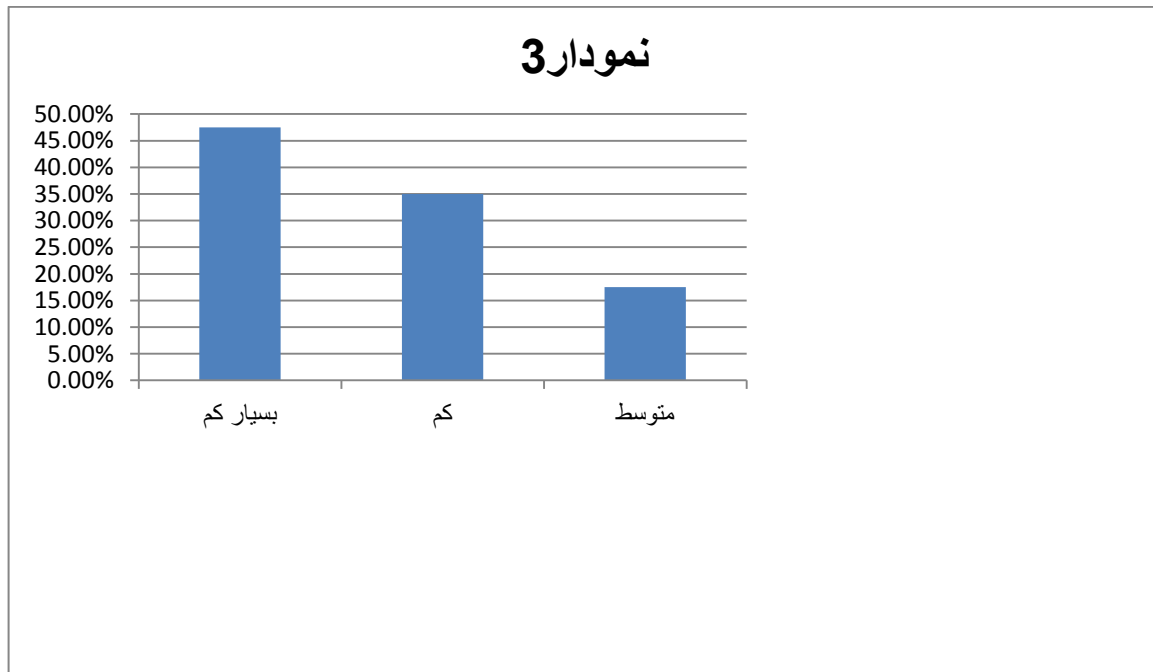
۲- سیاست گذاری یکپارچه در شهر اهواز به چه میزان است؟

به دلیل چندگانگی تصمیم گیران برای بهبود فضایی و کالبدی شهر اهواز در بسیاری از موارد حتی شاهد تضاد در برنامه های اساسی هستیم

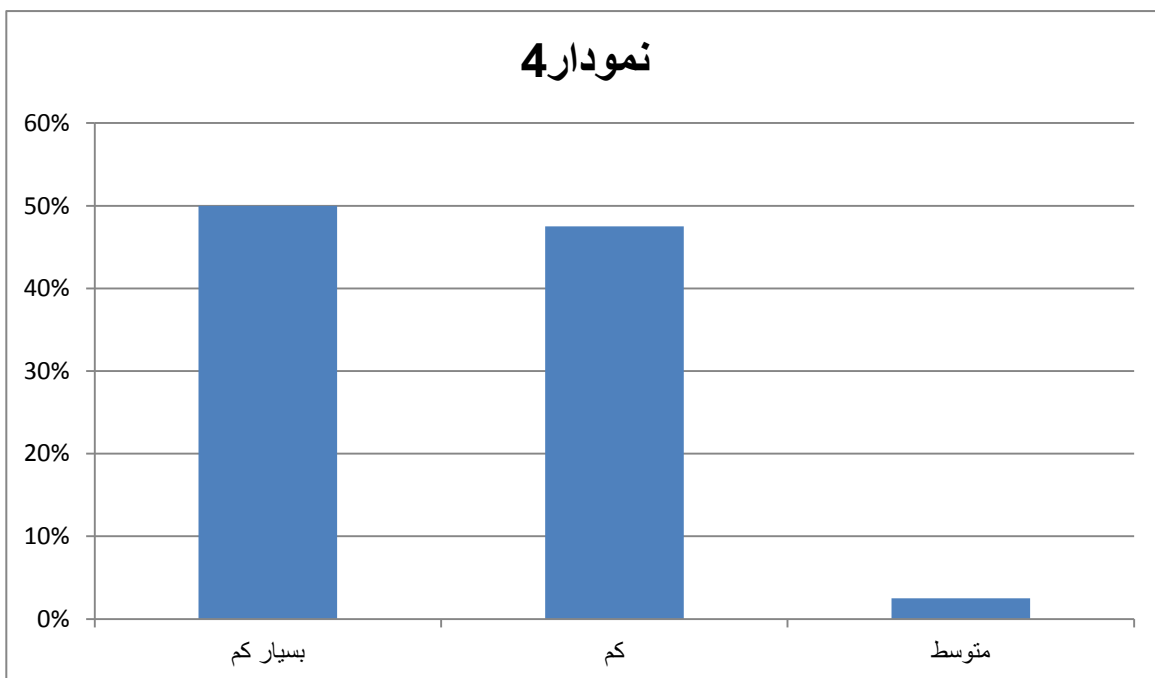
۳- ساختار و تشکیلات شهری یکپارچه در شهر اهواز به چه میزان است؟

به دلیل عواملی مانند وجود نیروی سرریز و فوق العاده زیاد در بدنه شهرداری اهواز
مجال برای نگاه اصلاح گرانه به ساختار و تشکیلات شهری اهواز نگذاشته است.

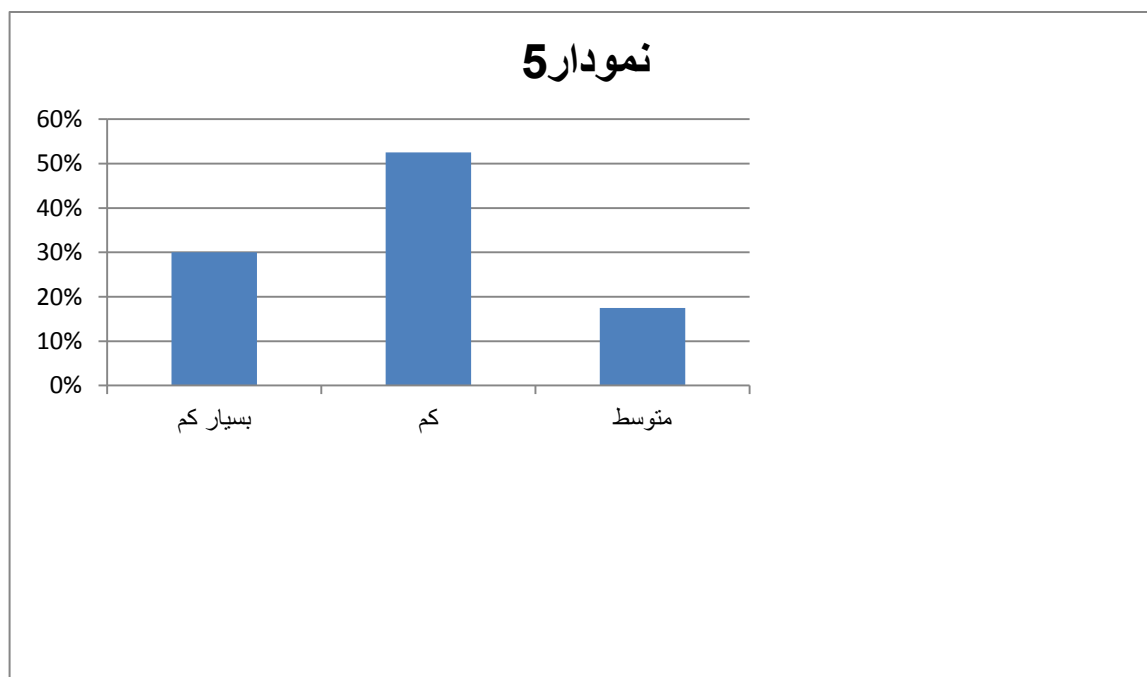
۴- یکپارچگی برنامه ریزی و اجرا در شهر اهواز به چه میزان است؟

ماحصل موارد ۱ و ۲ و ۳ این مساله را نیز تایید می کند.

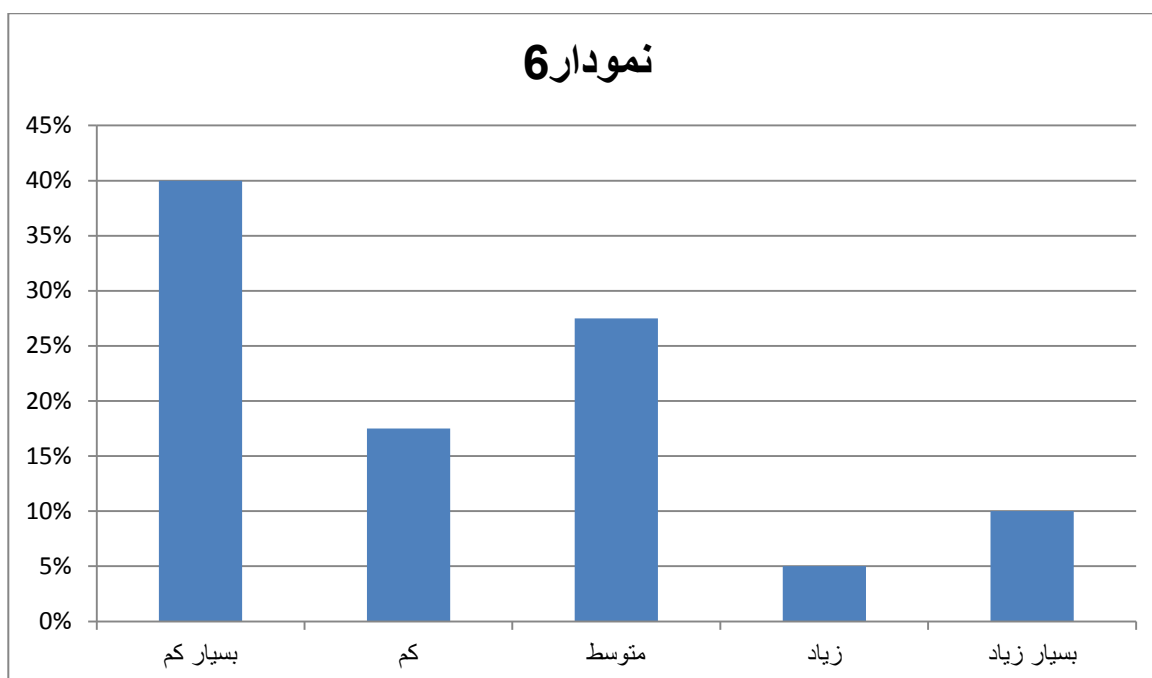
۵- قوانین و مقررات پشتیبان در شهر اهواز به چه میزان است؟

عدم تضمین و تداوم در اجرای مصوبات و پروژه های شهر اهواز مبین این مطلب است

۶- منابع و ساز و کار های مالی در شهر اهواز به چه میزان است؟

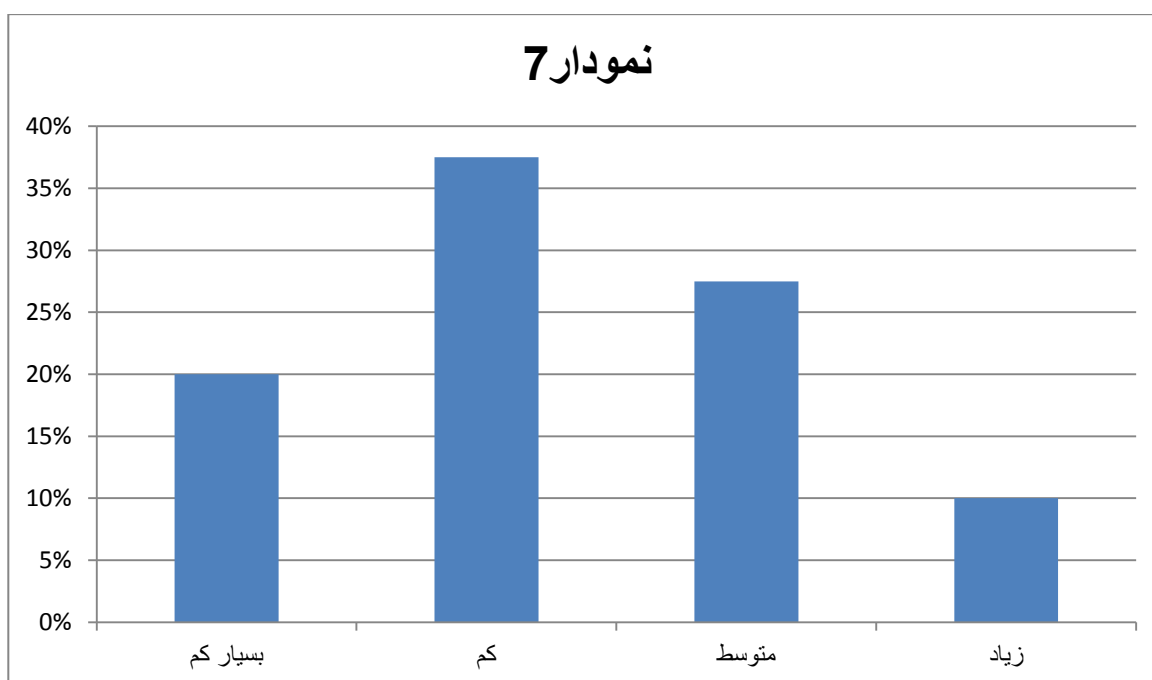
با وجود سهم عمده استان خوزستان به مرکزیت شهر اهواز در اقتصاد و تولید ناخالص ملی کشور و عوارض ناشی از جنگ تحمیلی به نظر می رسد سهم اختصاص یافته به این شهر بسیار ناچیز است.

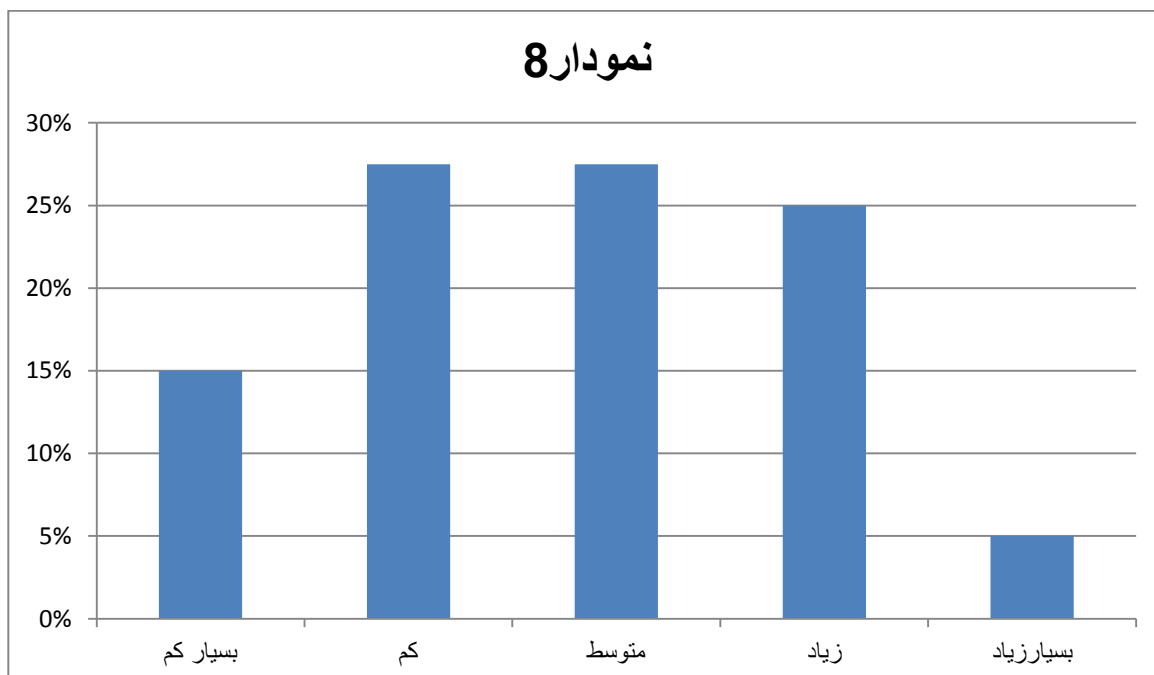
۷- مشارکت عمومی در شهر اهواز به چه میزان است؟

مسائل فرهنگی بصورت عام و دلزذگی ناشی از تداوم بی برنامهگی و نابسامانی و عدم اجرای وعده های مدیران شهری اهواز به صورت خاص موجبات این عامل را فراهم آورده است.

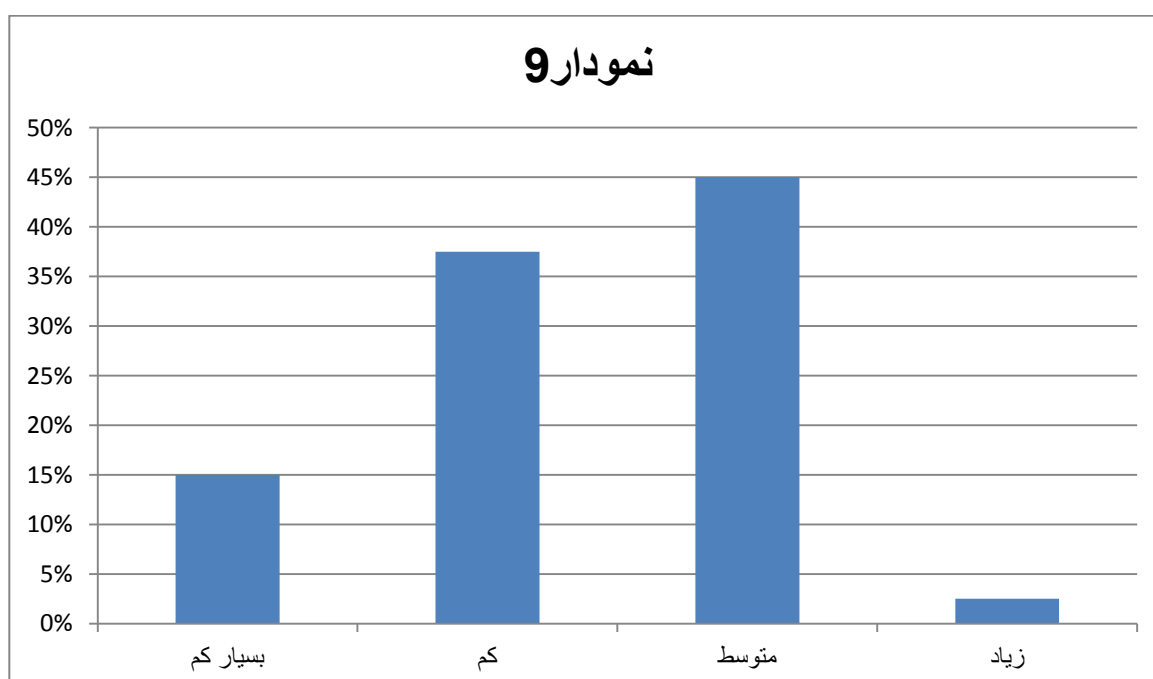
۸- عدم تمرکز یا تمرکز پایین در شهر اهواز به چه میزان است؟

به دلیل نزدیکی بودن شاخص های پاسخ گویی در این سوال نمی توان تحلیل مناسبی از آن
ارایه داد.

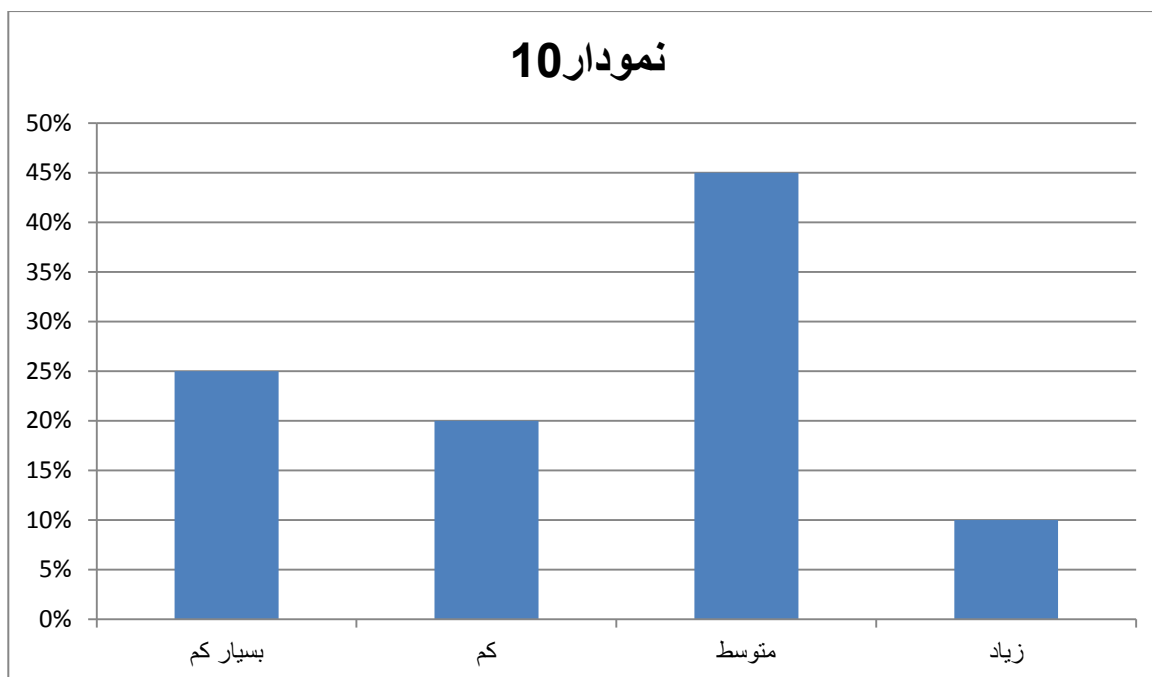
۹- روابط افقی و بین سازمانی در شهر اهواز به چه میزان است؟

رعایت روابط سازمانی در هر تشکیلاتی ضامن کارکرد صحیح آن است اما در شهر اهواز عواملی مانند روابط غیر سازمانی و تعریف نشده در کنار ساختار نادرست شهرداری مانع از این امر است.

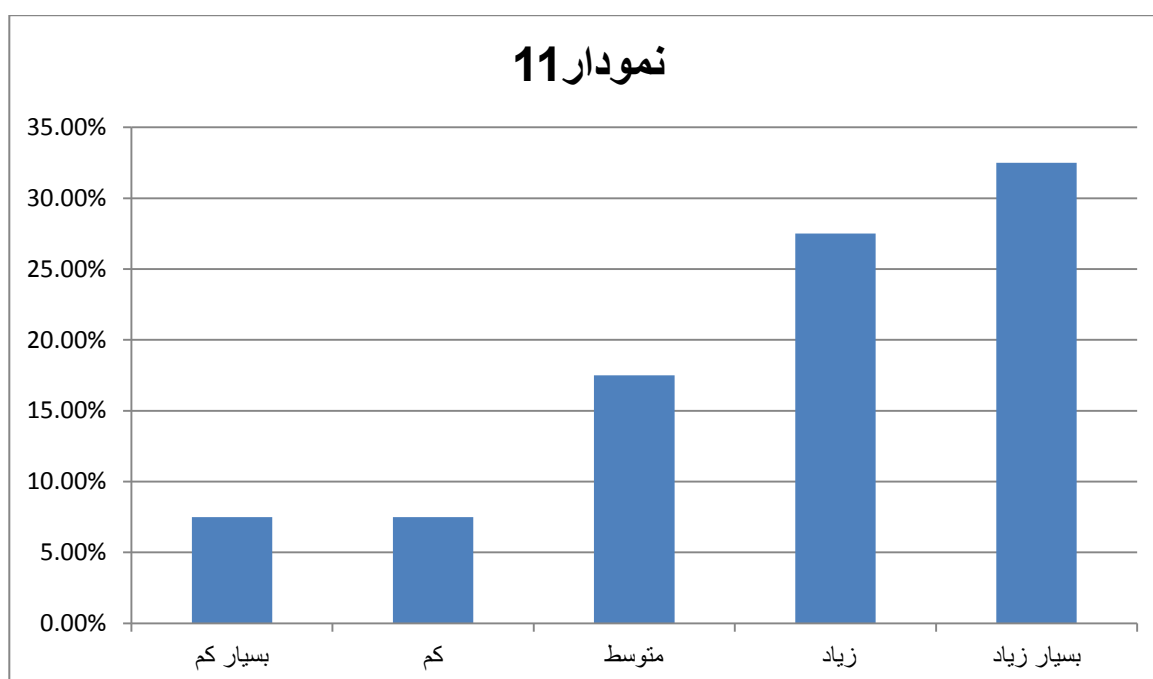
۱۰- روندها و گرایشات غالب در مباحث شهری در شهر اهواز به چه میزان است؟

همانند هر جای دیگر در کشور این عامل نیز بصورت معمول در تحولات شهری نقش آفرینی می کند.

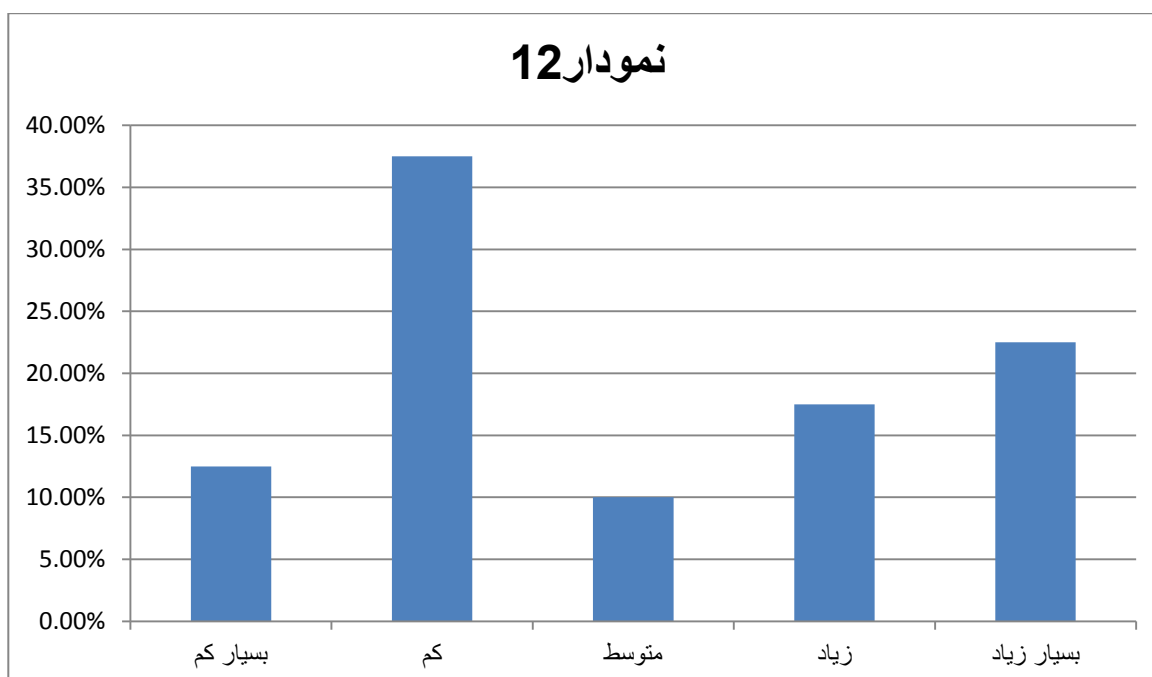
۱۱- تداوم غلبه سرمایه های مالی و سوداگرانه در بخش تجارت زمین در شهر اهواز
به چه میزان است.

این مساله نیز نشات گرفته از روند جاری و غالب این طرز تفکر در کل کشور و در میان صاحبان سرمایه است که البته با تدابیر در نظر گرفته شده در سالهای اخیر توسط دولت تا حدودی این نوع نگاه اصلاح و تحت تاثیر قرار گیرد.

۱۲- رشد گروه های متوسط و قدرت نفوذ این طبقات در مدیریت شهری در شهر اهواز به چه میزان است؟

به دلیل ساختار سنتی و قومی جمعیتی شهر اهواز نقش طبقه متوسط کمرنگ به نظر می رسد اما در سالهای اخیر به دلیل رشد کمی و کیفی قشر تحصیل کرده شهر اهواز و ورود گروه های جدید شهری ما شاهد تحولاتی در این زمینه خواهیم بود.

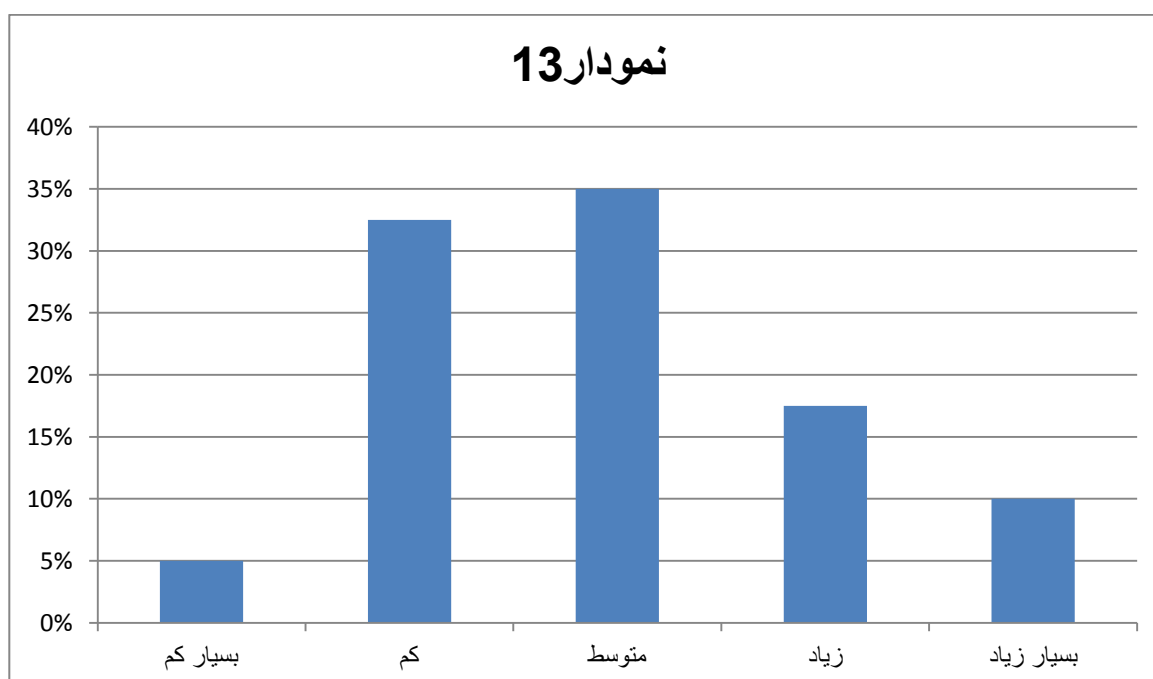
۱۳- گسترش و تعمیق خرده مالکی در حوزه های صنعت، خدمات و زمین در شهر اهواز به

چه میزان است؟

بسیاری از صنایع و مراکز تولیدی و خدماتی در استان خوزستان دارای ریشه و مدیریت دولتی می

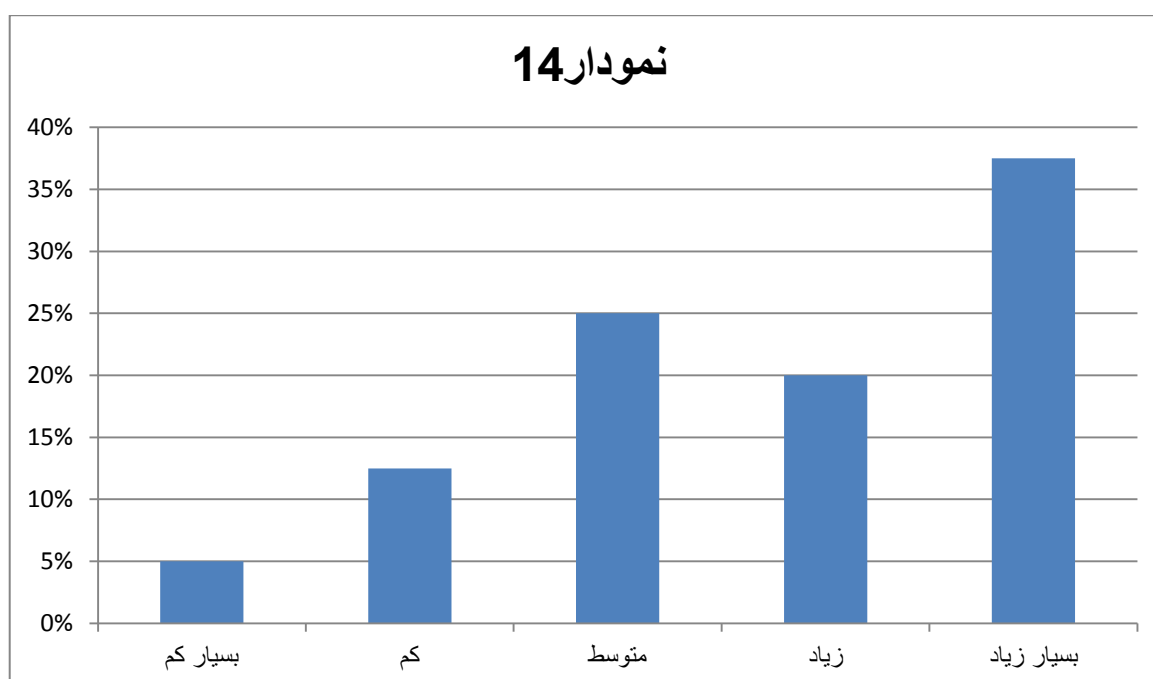
باشد اما با اجرای صحیح اصل ۴۴ قانون اساسی و فعال تر شدن بخش خصوصی این مورد روبه

بهبود می باشد.

۱۴- افزایش قدرت و نفوذ گروه های ذی نفوذ در تخصیص و بهره برداری از اراضی شهری در شهر اهواز به چه میزان است؟

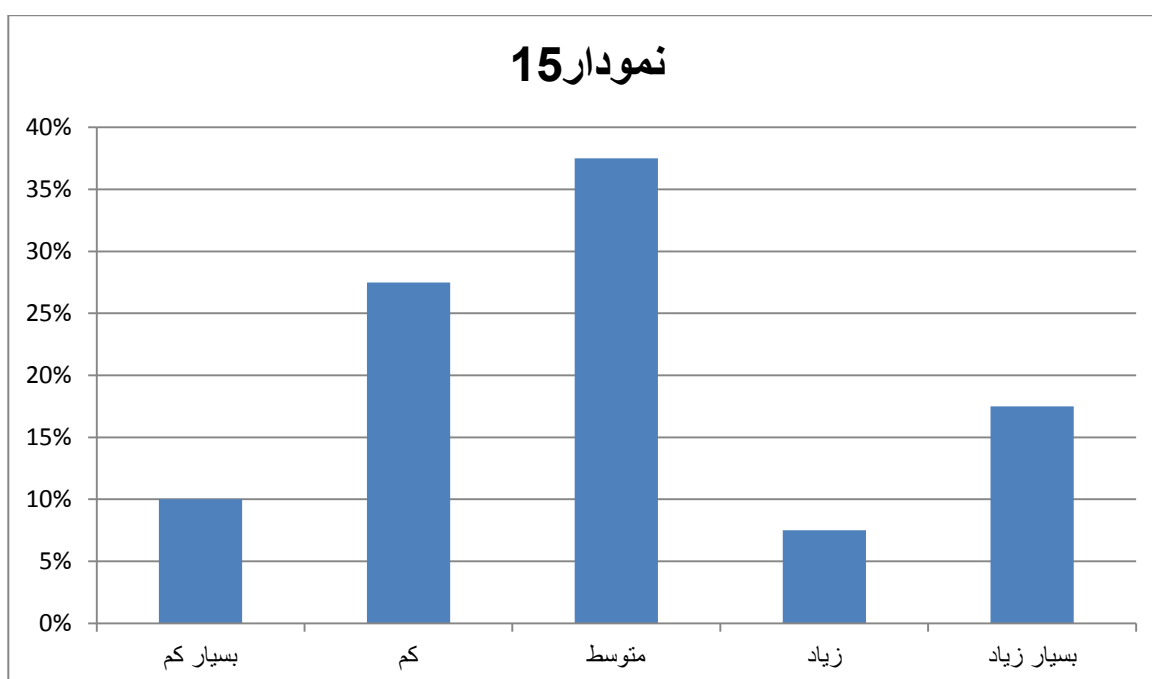
همانطور که در بالا هم اشار شد به جهت ساختار ویژه جمعیتی شهر اهواز بصورت سنتی و سیستماتیک افراد و گروه های ذی نفوذ از جایگاه تاثیر گزار خود جهت بهره برداری های مد نظر استفاده می کنند

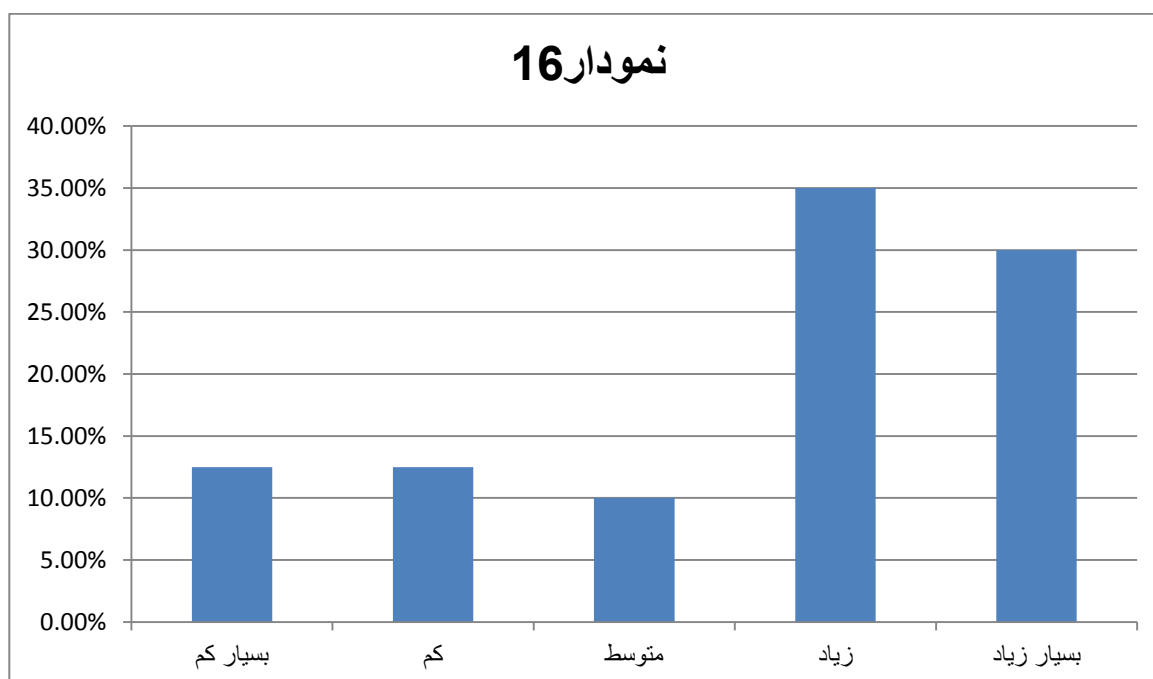
۱۵- افت اقتدار و توان اعمال قدرت دولت مرکزی بویژه در امور شهری در شهر اهواز به چه میزان است؟

تمرکزگرایی الالخصوص با توجه به جایگاه ویژه خوزستان و همچنین حضور پررنگ نهاد های ملی در استان مانند وزارت نفت و مراکز نظامی همواره از سوی مرکز بهانه ای جهت تاثیرگذاری در روند تحولات استان و شهر اهواز بوده است.

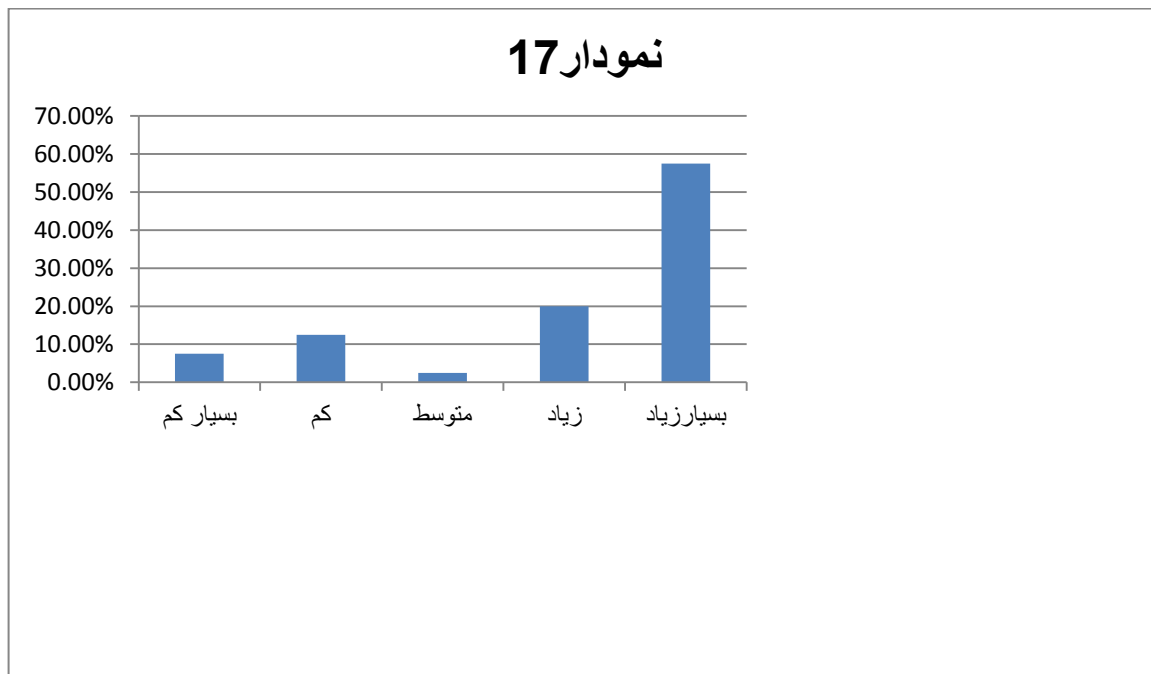
۱۶- افت توان و مشروعیت شهرداری ها در شهر اهواز به چه میزان است؟

به دلیل تداوم تصمیمات نادرست و عدم تحقق وعده ها از سوی مدیران شهری و عدم ایجاد تحولی اساسی در مسیر حل معضلات شهری میزان مشارکت شهری و تبع آن کاهش مشروعیت شهرداری را در پی داشته است.

۱۷- تا چه میزان مدیریت شهری بر محیط زیست تأثیرگذار است؟

این مطلب یک معقوله اثبات شده است که روند پایداری برنامه های توسعه ای در هر جایی از جمله در مورد تحقیق ما ارتباط مستقیمی بامسایل زیست محیطی دارد از این رو مدیران شهری بعنوان مجریان این مساله باید همواره نقش اساسی محیط زیست را در روند تحولات در نظر بگیرند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری : سوالات این پرسشنامه با توجه به موضوع پایان‌نامه طراحی شده است و نتایج به دست آمده تاثیر مستقیمی در روند تحقیق و روشن نمودن و تایید فرضیات و سوالات ارایه شده دارد و در کل در جمع‌بندی و ساماندهی مطالب دارد . از این رو از ابتدا این مساله که انتخاب افراد از میان جامعه آماری که ارتباط مستقیمی با موضوع تحقیق داشته باشد و اطلاعات و تجربه بیشتری در این زمینه دارند مد نظر بود تا بتوان خروجی دقیقی تری از این پرسشنامه‌ها داشته باشیم و در نتیجه دست آورد حاصل از تحقیق قابل اطمینان تر باشد.

فصل هفتم

پیشنهادات و نتیجه گیری

مقدمه

شهر اهواز جدید به عنوان مرکز استان خوزستان قریب به یکصد و سی سال است که بعنوان شهر جدید شکل گرفته و در ردیف شهرهای معاصر ایران قرار گرفت رودخانه پرآب کارون که قابلیت کشتیرانی را داشته است در استان خوزستان که شروع و سرچشمه آن از زرد کوه بختیاری می باشد و پس از عبور از زمین های دشت خوزستان به اهواز می رسد و از وسط شهر اهوازی می گذرد و شهر اهواز را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می کند. قبل از بوجود آمدن شهر اهواز جدید بندرگاه کوچکی بنام ناصریه وجود داشته است که بارانداز شهرهای شوشتر- دزفول و دیگر شهرهای قدیمی استان بوده است . هدف از این تحقیق پیدا کردن الگوی مناسب مدیریت شهری اهواز است که جزء کلان شهرهای کشور محسوب و بیش از یک میلیون نفر جمعیت را در دل خود دارد. شهری که مرکز استانی است که قطب اقتصادی کشور است و ۸۶٪ ذخایر نفتی مملکت، درصد قابل توجهی از معادن کشور و درصد زیادی از آبهای سطحی و آبهای زیرزمینی و درصد زیادی از زمینهای کشاورزی آبی و دیمی کشور را در دل خود دارد و استانی است با آب و هوای متنوع که اختلاف دمای بیش از ۲۰ درجه در بعضی از فصول بین شهرهای شمالی استان با جنوبی آن وجود دارد. عمده ترین معضلات کلان شهرها که در این پژوهش با عنوان "بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهرها" از آن یاد شده است، از نوع بحرانهای تدریجی یا انباشتی (CUMULATIVE CRISES) تلقی می شود. پژوهشگر به دنبال تبیین مدلی از منظر اشتغالزایی است. خواه برای ساکنین غیر رسمی کلان شهر اهواز در جهت ارتقا سطح زندگی ایشان و مدیریت کیفی این بحران، مشخصا کاهش

مواردی همچون بزهکاری، جرم، فساد و ... با هدف "مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهر اهواز، بصورت کیفی"، خواه به منظور کاهش مهاجرت به کلان شهر اهواز از مبداء های مهاجرت، از جمله: شهر های کوچکتر پیرامون و روستا های استان خوزستان با رویکرد اشتغالزایی برای مهاجرین بالقوه، در جهت نیل به "مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهر اهواز، بصورت کمی" می باشد. به نظر می رسد هر مدیر شهری در کلان شهر اهواز بدون در نظر گرفتن و چاره جویی برای برخی معضلات و نگاه های نادرست به معقوله اداره شهر اهواز که بصورت سنتی و ریشه ای این شهر با آنها درگیر است نمی تواند انتظار ایجاد تغییری محسوس در نظام شهری اهواز را در بازه های زمانی مختلف داشته باشد از این رو ایجاد استاندارد های نوین شهری نیازمند گذر از این مرحله می باشد. جامعه آماری این پژوهش کلیه کارشناسانی هستند که در استانداری خوزستان، فرمانداری شهرستان اهواز، شهرداری اهواز و کلیه نهاد ها و سازمان های که به نوعی با مدیریت شهری و مدیریت بحران در کلان شهر اهواز در ارتباط می باشند، تعریف شده اند. این تحقیق به توصیف شرایط موجود از دیدگاه گروهی از کارشناسان درباره نقش اشتغال زایی در مدیریت بحران اسکان های غیر رسمی کلان شهرها می پردازد. پس از آنکه داده های بدست آمده را مورد تحلیل قرار دادیم نوبت به مرحله ی بعدی یعنی بحث و نتیجه گیری می رسد. در این مرحله به بحث در ارتباط با یافته ها و ارائه راه حل هایی برای مدیریت شهر اهواز می پردازیم به گونه ای که در بهبود وضع شهر موثر باشد.

آزمون فرضیات

فرضیه اول:

با توجه به آنالیز نمودارها و پرسشنامهها میتوان به این نتیجه رسید که فرضیه اول این تحقیق مورد تایید می باشد و همانند بسیاری از شهرها والالخصوص کلان شهرهای کشور که نیاز مبرمی به مدیریت یکپارچه شهری برای سامان دهی و رفع مسایل مربوط به شهر دارند کلان شهر اهواز نیز در این زمینه دارای مشکل می باشد و از نبود مدیریت واحد شهری آسیب برده است.

فرضیه دوم:

با توجه به نمودارهای ۷-۱۲-۱۴ به نظر می رسد سطح مشارکت عمومی در شهر اهواز ضعیف می باشد و توزیع مناسبی به جهت سهم مشارکت بین همه طبقات و گروهها وجود ندارد و مشارکت افراد بر اساس بر اساس منابع قدرت و ثروت تعریف می شود در نتیجه فرضیه دوم ه مورد تایید است.

فرضیه سوم:

از ماحصل مطالب این تحقیق میتوان به این نتیجه رسید که فرضیه سوم نیز نزدیک به واقعیت است و اگر الگوی مناسبی جهت مدیریت شهری شهر اهواز وجود

داشت جواب فرضیه های اول و دوم و یا سوالات تحقیق منفی می بود که نتیجه

این مطلب را نشان نمی دهد.

نتیجه گیری

از نتایج حاصله می توان نتیجه گرفت که سوالهای اول، ششم، هشتم، نهم، سیزدهم، چهاردهم، پانزدهم، شانزدهم، هفدهم مثبت بوده و سوال های دوم، سوم، چهارم، پنجم، هفتم، دهم، یازدهم، دوازدهم سوال های منفی بوده پس می توان نتیجه گرفت که فرضیه اول و سوم مورد تأیید است.

این پژوهش به بررسی نقش اشتغال زایی در مدیریت بحران کلان شهرها، مطالعه موردی کلان شهر اهواز می پردازد. رسیدن به مدیریت بحران کلان شهر اهواز در سایه برقراری ارتباط و هماهنگی بین سه فاکتور اساسی و مهم اشتغال زایی برای شهر اهواز، اشتغال زایی برای ساکنین شهرستان های استان خوزستان و اشتغال زایی برای ساکنین روستا های استان خوزستان میسر خواهد بود. اگر در هر یک از این عوامل نقصانی بوجود بیاید در رسیدن به این مهم موفق نخواهیم بود. بنابراین مسئولان امر می بایستی تمامی تلاش خود را برای محقق کردن آن انجام دهند.

فرضیه های فرعی این تحقیق به صورت ذیل می باشند:

به نظر می رسد میزان انسجام در ارائه خدمات شهری به میزان نیاز می باشد.

سوالات شش تا هفدهم پرسشنامه دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش یکپارچگی

برنامه ریزی و مشارکت شهر اهواز را در کنترل بحران مدیریت مورد سنجش قرار می

دهد. از ترکیب سوالات شاخص مورد نظر ساخته می شود در جدول زیر نتایج ارائه شده

است

به نظر می رسد مدیریت شهری فعلی اهواز برنامه های لازم جهت جلوگیری از به وجود آمدن چالش ها را برنامه ریزی نموده است.

که با توجه به نتایج بدست آمده همگی آنها مورد تایید قرار نگرفتند و بیشتر فرضیه اول و سوم مورد تائید قرار گرفت

پژوهشگر معتقد است، برنامه ریزان منطقه ای کشور در قالب برنامه های بلند مدت و میان مدت، به منظور توسعه ی شهرستان های کوچک پیرامون کلان شهر ها و همچنین روستا ها، اقدام به تعریف طرح های صنعتی، خدماتی و کشاورزی کنند، که این امر باید با در نظر گرفتن توانایی های بالقوه هر منطقه و با مطالعات بنیادین و کارشناسی صورت پذیرد. برای توسعه اشتغال در شهرستان ها و روستا های پیرامون کلان شهر ها به نظر می رسد مدیران استانداری نیازمند هماهنگی دولت و مدیران کلان شهر ها می باشند، هر چند نگارنده این وظیفه را بیش از سایرین بر عهده ی مدیران استانداری می داند.

در مورد مدیریت بحران کلان شهر ها، هنگامیکه مراد از آن مدیریت درون شهری این بحران باشد، یکی از راهکار های آن ایجاد اشتغال رسمی برای ساکنین کلان شهرها می باشد.

به نظر می رسد، ایجاد طرح های اقتصادی اشتغال زا، برای ساکنین مناطق حاشیه نشین و شهر اهواز، بصورت کیفی منجر به کنترل بحران در کلان شهر اهواز می شود.

پژوهشگر معتقد است مدیران فرمانداری، شهرداری و شورای اسلامی کلان شهر اهواز با استفاده از دانش و تجربه کارشناسان و اساتید دانشگاه ها در زمینه مدیریت و برنامه ریزی شهری و هماهنگی با استانداری خوزستان در قالب برنامه های میان مدت و کوتاه مدت می توانند در کنترل این بحران کلان شهری اقدامات مقتضی انجام دهند.

پیشنهادات پژوهشگر

با توجه به نتایج این پژوهش اساسی بودن نقش تولید شغل رسمی برای ساکنین شهر ها در جهت بهبود توان اقتصادی ایشان و نیز تولید شغل در زمینه خدمات، صنعت و کشاورزی برای ساکنین شهرستان ها و روستا های پیرامون، از دیدگاه پژوهشگر روشن و حیاتی می باشد. این مهم تا حدودی در حیطه وظایف مدیران شهری و تا اندازه ای در حیطه برنامه ریزان منطقه ای و در سطح کشور می باشد.

فهرست منابع:

منابع فارسی

۱. احمدی پور، زهرا (1374)، (آلونک نشینی در بخش مرکزی کرج) در مجله رشد آموزش جغرافیا ۱۳۸۰، شماره ۳۸
۲. اطهاری، کمال (۱۳۸۱)، (عدالت در فضا) در مجله هفت شب، شماره ۹ و ۱۰، سازمان مسکن و شهرسازی.
۳. پاپلی، محمد حسین (۱۳۸۲)، نظریه های شهر و پیرامون، انتشارات سمت، تهران
۴. پاگ، سدریک (۱۳۸۳)، شهرهای پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه نشاط حداد تهرانی و ناصر محمدنژاد، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
۵. پیران، پرویز (۱۳۷۳)، (آلونک نشینی در ایران دیدگاه های نظری با نگاهی به شرایط ایران) در مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال نهم، شماره سوم و چهارم، آذر و دی، شماره ۸۷-۸۸
۶. حاتمی نژاد، حسین (۱۳۸۲). اسکان غیررسمی در کلان شهر مشهد، نمونه موردی: شهر غیررسمی ساختمان) در مجموع مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، تهران.
۷. حاج یوسفی، علی (۱۳۸۱)، (حاشیه نشینی شهری و فرایند تحول آن (قبل از انقلاب اسلامی)) در فصل نامه هفت شهر، شماره ۸ وزارت مسکن و شهرسازی.
۸. حاج یوسفی، علی (۱۳۸۲)، (پدیده حاشیه نشینی شهری قبل از انقلاب) در مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، تهران

۹. خلیلی شورینی (۱۳۸۳)، سیاوش. روشهای تحقیق در علوم انسانی، موسسه انتشارات یادواره
ی کتاب، چاپ سوم، تهران،
۱۰. داوودپور، زهره (۱۳۸۴)، کلانشهر تهران و سکونتگاه های خودروی، تهران مرکز مطالعاتی
و تحقیقاتی شهرسازی و معماری ایران
۱۱. زاهد زاهدانی، سید سعید (۱۳۸۰)، حاشیه نشینی، انتشارات دانشگاه شیراز
۱۲. شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۰)، (مشارکت شهروندی، حکم روایی شهری و مدیریت شهری)
در فصلنامه‌ی مدیریت شهری، شماره ۸
۱۳. شکویی، حسین (۱۳۸۲)، فلسفه های محیطی و مکتب های جغرافیایی، انتشارات
گیتاشناسی، تهران
۱۴. شکویی، حسین (۱۳۷۸)، اندیشه های نو در فلسفه ی جغرافیا، گیتاشناسی، تهران
۱۵. شیخی، محمد، (۱۳۸۲)، (سکونتگاه های خودرو، گذار از حاشیه نشینی به الگوی از
سکونتگاه پیرامون کلانشهرهای ایران) در مجموع مقالات حاشیه نشینی و اسکان
غیررسمی، تهران
۱۶. شیعه، اسماعیل (۱۳۸۶)، مقدمه ای بر مبنای برنامه ریزی شهری، انتشارات دانشگاه علوم و
صنعت ایران، چاپ هجدهم، تهران
۱۷. صرافی، مظفر (۱۳۸۱)، (به سوی تدوین راهبرد ملی ساماندهی اسکان غیررسمی) در فصلنامه
هفت شهر، شماره های ۹ و ۱۰ وزارت مسکن و شهرسازی

۱۸. صرافى، مظفر (۱۳۸۱)، (به سوي نظريه اى براى ساماندهى اسكان غيررسمى از حاشيه نشيني تا متن شهر نشيني) در فصلنامه هفت شهر، شماره ۸، وزارت مسكن و شهرسازى
۱۹. صرافى، مظفر (۱۳۸۲)، (بازنگرى ويژگى هاى اسكان خودانگيخته در ايران، در جستجوى راهكارهاى توانمندسازى در مجموع مقالات حاشيه نشيني و اسكان غير رسمى، تهران).
۲۰. عارفى، مهيار و نوين تولابى (۱۳۸۰)، (به سوي رويکرد دارايى - مبنا براى توسعه اجتماع محلى) در مجله ي هنرهاى زيبا شماره ۱۰، تهران
۲۱. قرخلو نره، مهدى و شريفى، عبدالنبي (۱۳۸۳)، (پيدائش، تكامل فيزيكى و وضعيت اجتماعى اقتصادى حاشيه نشيني (مطالعه موردى: محله عين دو اهواز)) در مجله پژوهش هاى اجتماعى سال ۳۶، شماره ۵۰.
۲۲. مطالعات اسكان غير رسمى و توانمندسازى محلات شهر اهواز، دانشگاه شهيد چمران، اهواز، جلد اول
۲۳. مطالعات اسكان غير رسمى و توانمندسازى محلات شهر اهواز، دانشگاه شهيد چمران، اهواز، جلد دوم
۲۴. مطالعات اسكان غير رسمى و توانمندسازى محلات شهر اهواز، دانشگاه شهيد چمران، اهواز، جلد سوم
۲۵. مطالعات اسكان غير رسمى و توانمندسازى محلات شهر اهواز، دانشگاه شهيد چمران، اهواز، جلد چهارم

۲۶. نقدی، اسداله و صادقی، رسول (۱۳۸۵) (حاشیه نشینی چالشی فراروی توسعه پایدار

شهری(با تاکید بر شهر همدان))در فصل نامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی- سال پنجم،

شماره ۲۰

۲۷. هادیزاده بزاز، مریم (۱۳۸۲)، حاشیه نشینی و راهکارهای ساماندهی آن در جهان، ناشر

شهرداری مشهد با همکاری نشر تیهو، مشهد

۲۸. هاگت، پیتر(۱۳۷۶)، درآمدی بر مبانی برنامه ریزی شهری، ترجمه محمد سلیمانی و احمد

رضا یکانی فرد، جهاد دانشگاهی واحد تربیت معلم، تهران

۲۹. اردشیری . مهیار(۱۳۷۹). مقاله مبانی نظری توسعه پایدار شهری . فصلنامه مدیریت

شهری (شماره ۳)

۳۰. اسکندری اورباطی . زهرا(۱۳۸۱) فقرای شهری و دردسر تیوری . نشریه رفاه (شماره ۶)

۳۱. رضوانی . سعید (۱۳۸۴) امکان سنجی واگذاری وظایف جدیدی به شهرداری ها . فصلنامه

مدیریت(شماره ۴۵)

۳۲. خراطها . سعید . محلات ناهنجار شهر تهران . مجموعه مقالات همایش حاشیه نشینی

ب. منابع لاتین

۳۳. Belcher, John R. 1992. Homelessness, Racial Exclusion, and inner-city

Isolation Sociol-ojy and social Welfare 19, 41-54

35. Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Third Edition, 2008, page 775

36. Glickman Norman j. and Lisa J. Servon.1998."More than Bricks and Sticks: five Components of Community Development Corporation Capacity. " Housing and Policy Debate.Bolume 9. Lssue 3:Fannie Mae Foundation.497-539.

37. Putnam, Robert,Robert Leonardi, and Rafaellea Y. Nanetti.1993.Making Democracy Work:Civic Traditions in Modern Italy.Princeton.Princeton UP

38. Squires , G.D.1989. Unequal Partnerships New Brunswick , NJ:Rutgers University Press.

39.Wallis, allan.1998.Social Capital and Community Building:Part one'Nationaql Civic Review Volume 87 no.3:253-271.

40. Wilson , William J.1987.the Truly Disadvantaged:The inner-city,the Underclass, and Public Policy. Chicago.University of Chicago Press.

ضمائم:

پیوست ب: جداول

(جدول ب-۱)

مهمترین استانهای دارای بافت های فرسوده و غیر رسمی در ایران

ردیف	مکان		کل شهر (مساحت به هکتار)	بخش فرسوده شهر (مساحت به هکتار)	محلات غیر رسمی شهر (مساحت به هکتار)
	استان	شهر			
۱	آذربایجان شرقی	تبریز	۲۳۱۳۴	۱۰۰	۴۰۰
۲	آذربایجان غربی	ارومیه	۷۵۳۶	۵۰	۱۰۰۰
۳	اردبیل	اردبیل	۴۹۰۰	۲۰	۸۰۰
۴	اصفهان	اصفهان	۲۱۵۰۰	۳۰۰	۱۰۰
۵	تهران	تهران	۷۰۰۰۰	۸۰۰	۱۲۰۰
۶	خراسان	مشهد	۳۰۰۰۰	۱۵۰	۱۰۰۰
۷	خوزستان	اهواز	۱۱۰۰۰	-	۲۰۰۰

۲۰۰۰	-	-	زاهدان	سیستان بلوچستان	۸
۷۰۰	۱۵۰	۱۴۶۲۰	شیراز	فارس	۹
۶۰۰	۳۰	۳۲۵۰	سنندج	کردستان	۱۰
۲۰۰	۱۰۰	۱۲۸۶۴	کرمان	کرمان	۱۱
۳۰۰	۵۰	۴۱۰۰	رشت	گیلان	۱۲
۵۰۰	۲۰	۲۴۶۸	اراک	مرکزی	۱۳
۲۰۰	۱۰۰	۵۳۴۰	همدان	همدان	۱۴
۱۹۰۰	-	۵۸۳۰	بندرعباس	هرمزگان	۱۵

مأخذ: وزارت کشور ، معاونت امور عمرانی، ۱۳۸۰

(جدول ب-۲)

مقایسه نرخ اشتغال جمعیت فعال در شهر اهواز بین سال های ۸۵-۱۳۳۵

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵
اشتغال جمعیت فعال	۹۳/۱۳	۸۳	۸۷/۳۶	۷۹	۸۵/۶	۸۵/۶

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خوزستان

(جدول ب-۳)

جمعیت شهر اهواز در فعالیت های اقتصادی مختلف

۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۳۵	
۸/۶	۱۲/۲	۱۴/۹	۲۵/۶	۳۹/۶	کشاورزی
۳۵/۴	۲۴/۳	۳۷/۱	۲۹/۶	۲۱/۴	صنعت
۵۵/۳	۵۹/۶	۴۶/۳	۴۱/۷	۳۰/۳	خدمات
۱/۷	۳/۹	۱/۴	۳/۱	۸/۷	غیر قابل طبقه بندی

(جدول ب-۴)

ویژگی های مسکن در مناطق شهر اهواز

منطقه	جمعیت	مساحت	سرانه m^2	تراکم مسکونی	خانوار در واحد مسکونی	نفر در واحد مسکونی	تعداد واحد مسکونی
یک	۱۵۹۴۶۹	۵۲۳/۶	۳۳	۳۰۵	۱	۴	۳۸۵۸۰
دو	۷۴۶۹۰	۳۸۴	۵۱	۱۹۴	۱/۲	۵	۱۵۰۴۲
سه	۱۴۸۴۷۹	۵۱۰/۳	۳۴	۲۹۰	۱	۴/۵	۳۳۳۱۸
چهار	۱۶۵۹۹۲	۵۲۸/۳	۳۲	۳۱۴	۱/۲	۵/۶	۲۹۱۹۶
پنج	۱۷۷۲۸۷	۲۹۳/۷	۱۶/۵	۶۰۴	۲/۳	۱۱	۱۶۰۴۵
شش	۲۰۳۷۸۳	۵۲۲/۲	۲۵/۵	۳۹۰	۱/۳	۶/۵	۳۱۱۱۰
هفت	۱۴۸۷۵۸	۳۱۴	۲۱	۴۷۴	۱/۳	۶	۲۴۵۵۱
هشت	۵۶۰۳۹	۲۰۳/۲	۳۶	۲۷۶۲۷۶	۱/۱	۵/۶	۱۰۰۴۴

(جدول ب-۵)

جمعیت، تعداد و بعد خانوار سکونتگاه های مورد مطالعه^{۱۳}

ردیف	سکونتگاه	جمعیت	تعداد کل خانوار	بعد خانوار
۱	شیلنگ آباد- کوی سیاحی	۵۸۶۲۱	۱۰۳۱۳	۵/۷
۲	شهرک رزندگان	۷۳۲۵	۱۳۳۶	۵/۴۸
۳	گلدشت و گلبهار	۲۰۰۰	۴۵۰	۴/۴
۴	کریشان	۲۴۰۵	۳۲۰	۷/۵
۵	روستای عین دو	۱۳۲۸۸	۲۴۵۱	۷/۵
۶	ملاشیه	۲۶۰۹۴	۵۰۶۰	۵/۱

^{۱۳} معاونت بهداشتی - درمانی دانشگاه جندی شاپور اهواز.

۳/۹	۳۴۰	۱۳۲۸	چنیه	۷
۵/۶	۷۷۱	۴۳۲۵	روستای جنگیه	۸
۴/۴۵	۲۵۰۰۶	۱۱۲۲۷	کوت عبدالله	۹
۴/۱۶	۱۷۲۰	۷۱۵۶	کانتکس	۱۰
۵	۲۲۰۰	۱۱۰۴۲	روستای قلعه چنان	۱۱
۵/۷۰	۳۵۰	۲۰۰۰	کوی طاهر	۱۲
۶	۱۳۲۰	۷۷۱۷	آل صافی	۱۳
۴/۸۳	۳۹۲۵	۱۸۹۴۴	منبع آب	۱۴
۴/۸	۵۷۲۴	۲۶۷۹۵	حصیرآباد	۱۵
۵/۲	۲۰۸۴	۱۰۷۸۴	زرگان	۱۶
۶/۴	۲۰۴۳	۱۳۰۲۴	زویه	۱۷

(جدول ب-۶)

میزان و درصد جمعیت و رده های سنی مختلف در سکونتگاه مورد مطالعه

سال	۰-۹	۱۰-۱۹	۲۰-۲۹	۳۰-۳۹	۴۰-۴۹	۵۰-۵۹	۶۰-۶۹	۷۰-۷۹	+۸۰
جنسیت									
درصد مردان	۲۰/۹	۲۷/۵	۲۰/۳	۱۴/۴	۸/۵	۴/۱	۲/۵	۱/۵	۰/۳۴
درصد زنان	۲۰/۵	۲۸/۴	۲۱/۵	۱۳/۶	۸	۴/۳	۲	۱	۰/۲۵

(جدول ب-۷)

سطح پوشش آب، برق، گاز و تلفن

ردیف	سکونتگاه	تعداد انشعاب / درصد		انشعاب			تعداد واحدهای مسکونی
		پوشش دهی	پوشش محله	آب	برق	گاز	
۱	شیلنگ آباد- سیاحی	تعداد	تعداد	۶۳۵۰	۷۴۲۹		۹۱۸۸
		پوشش	پوشش محله	%۱۰۰	%۹۰	%۹۵	%۴۰ شیلنگ آباد
				%۲۰ سیاحی			
۲	شهرک رزمندگان	تعداد	تعداد	۱۰۷۳	۲۸۰	۷۰۰	۱۱۱۰
		درصد پوشش محله	درصد پوشش محله	۱۰۰	۷۰	۸۰	۱۰۰
۳	گلدشت و گلپهار	تعداد	تعداد	۲۵	۲۰	فاقد	۴۲۰
		درصد پوشش محله	درصد پوشش محله	۱۰۰	۱۰۰	۰	۰
۴	کریشان	تعداد	تعداد	۱۹۳	۳۵۴	فاقد	۳۰۴
		درصد پوشش محله	درصد پوشش محله	۹۰	۹۰	۱۰۰	۰
۵	ملاشیه	تعداد	تعداد	۲۱۶۰	۲۵۴۵	۴۷۴	۲۷۷۵
		پوشش	پوشش محله	%۱۰۰	%۷۰	%۹۰	فاقد
۶	چنیه	تعداد	تعداد	۳۸۳	۵۹۷	فاقد	۲۵۹
		درصد پوشش محله	درصد پوشش محله	۱۰۰	۹۵	۱۰۰	۰
۷	کوت عبدالله	تعداد	تعداد	۱۴۶۰۵	۱۱۶۶۵	فاقد	۱۴۱۱۸
		درصد پوشش محله	درصد پوشش محله	۱۰۰	۱۰۰	۸۵	۱۰
۸	کانتکس	تعداد	تعداد	۱۰۸۸	۲۹۶۰	فاقد	۱۵۶۶
		درصد پوشش محله	درصد پوشش محله	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۰
۹	کوی طاهر	تعداد	تعداد	۱۹۵	۱۶۲	فاقد	۳۳۷
		درصد پوشش محله	درصد پوشش محله	۱۰۰	۱۰۰	۰	۰
۱۰	آل صافی	تعداد	تعداد	۸۸۹	۵۳۲	فاقد	۲۱۱۰
		پوشش	پوشش محله	%۱۰۰	%۱۰۰	%۶۰	%۳۰
۱۱	منبع آب	تعداد	تعداد	۳۰۷۶	۲۰۴۰	فاقد	۳۸۲۲

		%۸۰	%۷۰	%۱۰۰	%۱۰۰	پوشش		
۴۶۹۹	-	-	-	۶۰۴۴	۴۷۰۱	تعداد	حصیر آباد	۱۲
	%۹۰	%۹۵	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	پوشش		
	-	-	-	۱۰۳۶	۱۱۴۶	تعداد	زرگان	۱۳
	%۳۰	%۹۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	پوشش		
	-	-	-	۹۶	۲۱۷۴	تعداد	زویه	۱۴
	%۹۰	%۹۵	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	پوشش		
	-	-	-	۱۴۳۵	۱۲۲۰	تعداد	عین دو	۱۵
	-	%۹۵	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	پوشش		
۵۳۷	فاقد	-	-	۹۴۰	۱۵۴	تعداد	روستای جنگیه	۱۶
	۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد پوشش محله		
۱۹۳۵	فاقد	۱۱۹۶	۱۲۱۰	۱۵۰	۱۵۰	تعداد درصد پوشش محله	روستای قلمه چنان	۱۷
	۰	۱۰۰	۱۰۰	۷۰	۷۰	درصد پوشش محله		

(جدول ب_ ۸)

مقایسه مساحت و فاصله محلات مورد مطالعه

فاصله نسبی تا مرکز شهر (km)	مساحت (km ²)	سکونتگاه	ردیف
۶/۳۲	۵/۷۵	شلینگ آباد - سیاحی	1
۶/۶	۰/۷۹	شهرک رزمندگان	2
۹	۰/۳۵	گلدشت و گلپهار	3
۹/۵	۰/۲۲	کریشان	4
۸/۰۶	۲/۲۲	روستای عین دو	5
۱۱/۱۷	۲/۹۳	ملاشیه	6
۶	۱/۱۳	چنیبه	7
۱۰/۳۳	۰/۹۱	روستای جنگیه	8
۶/۵	۱۱/۷۶	کوت عبدالله	9
۶/۲	۱/۵۴	کانتکس	10
۹	۱/۰۲	روستای قلعه چنان	11
۷/۷۲	۰/۲۹	کوی طاهر	12
۴/۰۷	۰/۹۶	آل صافی	13
۳/۴۵	۱/۵۸	منبع آب	14
۲/۸۶	۰/۷۵	حصیرآباد	15
۹/۶۱	۱/۲۷	زرگان	16
۷/۶۰	۱۰/۹۲	زویه	17

(جدول ب-۹)

ساختار جمعیتی و جنسی محلات مورد مطالعه^{۱۰۴}

ردیف	سکونتگاه	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمعیت	نسبت جنسی	خانوار
									تعداد کل خانوار
۱	شیلنگ آباد- کوی سیاحی	۲۸۸۶۳	۲۹۷۵۸	۵۸۶۲۱	۹۷	۱۰۰	۱۰۳۱۳	۵/۷	
۲	شهرک رزمندگان	۳۷۸۰	۳۵۴۵	۷۳۲۵	۱۰۶	۱۰۰	۱۳۳۶	۵/۴۸	
۳	گلدشت و گلپهار	-	-	۲۰۰۰	-	-	۴۵۰	۴/۴	
۴	کریشان	۱۲۶۴	۱۱۴۱	۲۴۰۵	۱۱۱	۱۰۰	۳۲۰	۷/۵	
۵	روستای عین دو	۶۸۴۰	۶۴۴۸	۱۳۲۸۸	۱۰۶	۱۰۰	۲۴۵۱	۷/۵	
۶	ملاشیه	۱۳۸۴۷	۱۲۲۴۷	۲۶۰۹۴	۱۱۳	۱۰۰	۵۰۶۰	۵/۱	
۷	چنیبه	۷۲۶	۶۰۲	۱۳۲۸	۱۲۰	۱۰۰	۳۴۰	۳/۹	
۸	روستای جنگیه	۲۱۳۹	۲۱۸۶	۴۳۲۵	۹۷	۱۰۰	۷۷۱	۵/۶	
۹	کوت عبدالله	۵۳۹۳۰	۵۷۲۹۷	۱۱۱۲۲۷	۱۰۶	۱۰۰	۲۵۰۰۶	۴/۴۵	
۱۰	کانتکس	۳۶۶۹	۳۴۷۸	۷۱۵۶	۱۰۵	۱۰۰	۱۷۲۰	۴/۱۶	
۱۱	روستای قلعه چنان	۵۵۵۹	۵۴۸۳	۱۱۰۴۲	۱۰۱	۱۰۰	۲۲۰۰	۵	
۱۲	کوی طاهر	۱۱۱۶	۸۸۴	۲۰۰۰	۱۲۶	۱۰۰	۳۵۰	۵/۷۰	
۱۳	آل صافی	۳۹۵۱	۳۷۶۶	۷۷۱۷	۱۰۵	۱۰۰	۱۳۲۰	۶	
۱۴	منبع آب	۹۶۶۶	۹۲۷۸	۱۸۹۴۴	۱۰۴	۱۰۰	۳۹۲۵	۴/۸۳	
۱۵	حصیرآباد	۱۳۷۵۵	۱۳۰۴۰	۲۶۷۹۵	۱۰۵	۱۰۰	۵۷۲۴	۴/۸	
۱۶	زرگان	۵۵۴۸	۵۲۳۶	۱۰۷۸۴	۱۰۶	۱۰۰	۲۰۸۴	۵/۲	
۱۷	زویه	۶۶۳۶	۶۳۸۸	۱۳۰۲۴	۱۰۴	۱۰۰	۲۰۴۳	۶/۴	

^{۱۰۴} مأخذ: معاونت بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز .

(جدول ب-۱۰)

مدت اقامت ساکنین در سکونتگاه مورد مطالعه (سال)

ردیف	سکونتگاه	زیر ۵	۵-۱۰	۱۰-۱۵	۱۵-۲۰	۲۰ به بالا
۱	شیلنگ آباد- کوی سیاحی	۲۹/۷	۱۸/۲	۱۳/۵	۱۰	۲۸/۶
۲	شهرک رزمندگان	۵۱/۲	۲۰/۶	۱۵/۳	۵/۶	۷/۳
۳	گلدشت و گلپهار	۳۰/۴	۱/۴	۱۶	۱/۴	۵۰/۸
۴	کریشان	۴	۱۶	۱۳	۷	۶۰
۵	روستای عین دو	۱۵/۳	۷/۵	۱۰/۳	۱۱/۸	۵۵/۱
۶	ملاشیه	۶	۱۳/۶	۳۴/۷	۲۱/۱	۲۴/۷
۷	چنیه	۲	۱۲/۲	۶۲/۶	۲۱/۲	۲
۸	کوت عبدالله	۱۴	۱۴	۱۲/۱	۱۷/۵	۴۲/۴
۹	کانتکس	۳۱/۱	۱۲/۹	۱۷	۳۴/۴	۴/۶
۱۰	کوی طاهر	۱۵	۵	۱۰	۰	۷۰
۱۱	آل صافی	۲۳	۲۱	۷/۲	۱۱/۵	۴۶/۴
۱۲	منبع آب	۴۷/۲	۲۴/۸	۷/۵	۱۱/۲	۹/۳
۱۳	حصیرآباد	۳۰/۹	۱۳/۴	۹/۳	۸/۲	۳۸/۱
۱۴	زرگان	۶/۳	۱/۷	۲/۹	۵/۷	۸۳/۴
۱۵	زویه	۱۹/۲	۱۳/۵	۲۲/۴	۱۰/۹	۳۴
میانگین		۲۱/۶۸	۱۲/۴۵	۱۶/۹۲	۱۱/۸	۳۷/۱۱

(جدول ب-۱۱)

قومیت ساکنین سکونتگاه های مورد مطالعه

توزیع درصدی قومیت ها در سکونتگاه های مورد مطالعه

ردیف	سکونتگاه	نامعلوم	بختیاری	عرب	فارس	کرد	لر
۱	شیلنگ آباد- سیاحی	۰	۰	۹۴/۴	۴/۴	۰/۴	۰/۴
۲	شهرک رزمندگان	-	-	۹۵/۶	۳/۶	۰/۸	
۳	گلدشت و گلپهار	-	-	۱۰۰	-	-	-
۴	کریشان	-	-	۱۰۰	-	-	-
۵	روستای عین دو	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	۰
۶	ملاشیه	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	۰
۷	چنیه	-	-	۵۹/۶	۴۰/۴	-	-
۸	روستای جنگیه	-	-	-	-	-	-
۹	کوت عبدالله	۱/۵	-	۹۲/۷	۵/۹	-	-
۱۰	کانتکس	-	-	۸۴/۷	۱۲/۸	۰/۶۴	۱/۲
۱۱	روستای قلعه چنان	-	-	۹۹/۵	۰/۵	-	-
۱۲	کوی طاهر	-	-	۹۰	۵	۵	-
۱۳	آل صافی	۰	۰	۸۲/۳	۱۷/۷	۰	۰
۱۴	منبع آب	۱/۹	۰	۸/۱	۰۹/۱	۰	۰
۱۵	حصیرآباد	۱	۳۴	۴۸/۵	۱۱/۳	۰	۱/۲
۱۶	زرگان	۰/۵	۳/۱	۹۵/۴	۰	۰	۰/۱
۱۷	زویه	۱/۲	۰	۷۶/۲	۱۸/۳	۰	۳

(جدول ب-۱۲)

سطح سواد سرپرست خانوار در سکونتگاه های مورد مطالعه

ردیف	سکونتگاه	نامعلوم	بی سواد	ابتدائی	راهنمایی	دبیرستان	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس
۱	شینگ آباد- سیاحی	۶/۸	۴۰/۵	۱۹	۱۶/۷	۲/۷	۱۰/۸	۰	۰
۲	شهرک رزمندگان	۰/۸	۴۱	۲۴/۳	۱۷/۹	۲	۱۱/۲	۱/۲	۱/۶
۳	گلدشت و گلپهار	۰	۹۰/۶	۶/۳	۳/۱	۰	۰	۰	۰
۴	کریشان	۱	۴۱/۶	۲۹/۷	۲۰/۸	۲	۱	-	۴
۵	روستای عین دو	۵/۳	۵۲/۶	۲۳/۱	۱۲/۵	۰/۹	۴/۴	۰	۰
۶	ملاشیه	۰/۳	۲۲/۶	۱۹/۶	۳۲	۶/۷	۱۲/۹	۰	۰
۷	چنیه	۰	۵۷/۶	۱۵/۲	۱۴/۱	۰	۱۲/۱	۱	۰
۸	روستای جنگیه	۵/۱	۳۷/۹	۲۵/۸	۲۴/۷	۰/۱	۵/۶	۰	۰
۹	کوت عبدالله	۳۷/۶	۲۴/۱	۲۱/۸	۹/۸	۱	۴/۹	۰/۲	۰/۷
۱۰	کانتکس	۲/۱	۲۱/۹	۲۸/۹	۲۰/۷	۴/۵	۱۶/۵	۴/۱	۰/۲
۱۱	روستای قلعه چنان	۱	۷۱/۹	۱۷/۶	۶/۲	۰/۵	۲/۴	۰	۰
۱۲	کوی طاهر	۰	۴۵	۳۰	۵	۰	۲۰	۰	۰
۱۳	آل صافی	۱۶/۳	۳۱/۱	۲۷/۸	۱۹/۱	۱/۴	۲/۰	۰	۰
۱۴	منیع آب	۵	۲۴/۸	۲۳/۶	۱۶/۱	۱/۲	۱۷/۴	۰	۰
۱۵	حصیرآباد	۰	۳۸/۱	۲۳/۷	۲۲/۷	۲/۱	۱۰/۳	۰	۰
۱۶	زرگان	۱/۲	۸/۳۱	۲۲/۱	۲۱/۵	۳/۶	۱۷/۹	۰	۰
۱۷	زویه	۵/۵	۲۰/۱	۲۲	۱۷/۱	۰	۲۴/۴	۰	۰

(جدوا ب-۱۳)

سن سرپرست خانوار

سن سرپرست خانوارها (به سال) در سکونتگاه های مورد مطالعه

ردیف	سکونتگاه	۱۵-۲۰	۲۰-۳۰	۳۰-۴۰	۴۰-۵۰	۵۰ به بالا
۱	شیلنگ آباد- سیاحی	۰/۹	۱۱/۶	۲۹/۲	۲۹/۲	۲۹/۱
۲	شهرک رزمندگان	۱/۲	۱۸/۳	۲۸/۷	۲۵/۵	۲۶/۳
۳	کریشان	۰	۲۱/۸	۳۷/۷	۱۶/۸	۲۳/۸
۴	ملاشیه	۳/۲	۳۵/۲	۲۶/۱	۱۹/۴	۱۶/۱
۵	چنیه	۰	۱	۱۷/۲	۲۳/۲	۵۸/۶
۶	کوت عبدالله	۰	۱۳/۹	۲۵/۲	۳۴/۹	۲۶/۲
۷	کانتکس	۱/۵	۱۳/۲	۱۲/۴	۲۹	۳۵/۹
۸	کوی طاهر	۰	۲۱/۵	۲۱/۵	۳۲/۲	۳۱/۲
۹	آل صافی	۱	۲۰/۲	۳۱/۵	۱۲/۸	۲۸/۱
۱۰	منبع آب	۰	۱۸/۱	۴۳/۲	۶/۵	۱۰/۴
۱۱	حصیرآباد	۰	۱۱/۳	۲۰/۶	۹/۳	۳۳
۱۲	زرگان	۲/۶	۱۵/۹	۴۵/۱	۰	۰
۱۳	زویه	۱/۲	۲۴/۷	۲۷/۲	۳۲/۷	۱۴/۲
	میانگین محلات شهری	۰/۹	۱۷/۴	۲۸/۱	۲۷/۸	۲۵/۶
۱۴	روستای عین دو	۰/۶	۱۱/۸	۲۷/۲	۲۸/۱	۳۲/۴
۱۵	روستای جنگیه	۳۴	۵۶/۸	۸/۷	۰/۵	۰
۱۶	روستای قلعه چنان	۰	۲۰	۱۰	۳۰	۴۰
	میانگین روستایی	۱۱/۵	۲۹/۵	۱۵/۳	۱۹/۵	۲۴/۱

(جدول ب-۱۴)

اقتدار کم درآمد و آسیب پذیر و سازمان های حمایت کننده

تعداد خانوارهای تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) و بهزیستی محلات مورد

مطالعه

ردیف	سکونتگاه	تعداد	نسبت به کل خانوار (درصد)		تعداد سرپرست خانوار	شاغل
			زن	مرد		
۱	شهرک رزمندگان	۲۳۱	۵/۷۶	۶۳	۳۷	۷۷
۲	گلدشت و گلپهار	۱۱۴	۷/۵۵	۵۳	۴۷	۳۴
۳	کریشان	۴۵	۲/۸۱	۵۰	۵۰	۹
۴	چنیه	۵	۱/۴۷	۷۵	۱۵	۲
۵	روستای جنگیه	۱۷۳	۶/۳۰	۶۲	۳۸	۴۹
۶	کوت عبدالله*	۵۸۱	۱/۷۳	۳۱۳	۲۶۸	۴۳۵
۷	کانتکس	۱۴۷	۲/۳۸	۵۲	۴۸	۴۱
۸	روستای قلعه چنان	۱۳۹	۱/۹۱	۵۰	۵۰	۴۲
۹	کوی طاهر	۷۳	۱۱/۴۳	۶۳	۳۷	۴۰
۱۰	شیلنگ آباد- سیاحی	۴۵۲	۵/۱	۲۲۸	۲۲۱	۹۷
۱۱	ملاشیه	۲۰۳	۴/۰۱	۱۰۸	۹۴	-
۱۲	آل صافی	۶۶	۵	۴۳	۲۳	۶۶
۱۳	منبع آب	۵۴	۱/۳۸	۳۳	۲۱	۵۴
۱۴	حصیرآباد	۹۴	۱/۶۴	۴۶	۴۸	۹۴
۱۵	زرگان	۴۶	۲/۲۱	-	-	۴۵
۱۶	زویه	۳۳	۱/۶۲	۲۰	۱۳	۷
۱۷	روستای عین دو	۲۷۹	۱۱/۴	۵۷	۲۲۲	۵۴

(جدول ب-۱۵)

وضعیت جسمانی افراد تحت پوشش سازمان های حمایت کننده

وضعیت جسمانی افراد تحت پوشش

ردیف	سکونتگاه	سالم	بیمار	معلول جسمی	معلول ذهنی
۱	شیلنگ آباد- سیاحی	۵۲/۶	۶	۴۰/۸	۰/۷
۲	شهرک رزمندگان	۵۹/۵	۷/۶	۳۲/۹	۲/۰۸
۳	گلدشت و گلپهار	۹۴/۴	۰	۲/۸	۲۲/۷
۴	کریشان	۴۰/۹	۳۶/۴	۰	۰
۵	روستای عین دو	۸۷/۱	-	۱۲/۹	-
۶	ملاشیه	۵۵/۶	۲	۴۰/۳	۲
۷	چنیه	۱۰۰	۰	۰	۰
۸	روستای جنگیه	۵۵/۳	۰	۴۲/۶	۱/۲
۹	کوت عبدالله	۳۵/۷	۰	۶۴/۳	۰
۱۰	کانتکس	۵۴/۸	۸/۶	۳۵/۵	۱/۱
۱۱	روستای قلعه چنان	۴۱	۴۶/۲	۱۰/۳	۲/۶
۱۲	کوی طاهر	۵۲/۵	۳۰	۷/۵	۱۰
۱۳	آل صافی	۹۰/۹	-	۹/۱	-
۱۴	منبع آب	۷۹/۶	۱/۹	۱۶/۷	۱/۹
۱۵	حصیرآباد	۴۵/۷	-	۴۱/۵	۱۲/۸
۱۶	زرگان	۶۰/۹	-	۳۹/۱	-
۱۷	زویه	۳۹/۴	-	۶۰/۶	-

(جدول ب-۱۶)

ترکیب اقتصادی جمعیت

توزیع جمعیتی سکونتگاه ها و بار تکفل ناخالص

بار تکفل	جمعیت						سکونتگاه	ردیف
	۶۵ سال به بالا		۱۵-۶۴ سال		۰-۱۴ سال			
ناخالص								
۰/۶۱	%۲	۱۲۶۵	%۶۲	۳۶۰۹۱	%۳۶	۲۰۸۴۱	شیلنگ آباد - سیاحی	۱
۰/۶۱	%۳	۱۳۸	%۶۲	۴۵۴۶	%۳۶	۲۶۴۱	شهرک رزمندگان	۲
۰/۷۲	%۵	۱۰۰	%۵۸	۱۱۶۰	%۳۷	۷۴۰	گلدشت و گلپهار	۳
۰/۵۶	%۶	۱۳۴	%۶۴	۱۵۳۸	%۳۰	۷۳۳	کریشان	۴
۰/۶۹	%۳.۳	۴۳۸	%۵۹.۴	۷۸۸۶	%۳۷	۴۹۶۴	روستای عین دو	۵
۰/۶۲	%۲	۶۳۱	%۶۲	۱۶۰۶۵	%۳۶	۹۳۹۸	ملاشیه	۶
۰/۵	%۳	۳۹	%۶۷	۸۸۶	%۳۰	۴۰۳	چنیه	۷
۰/۵	%۴	۱۶۱	%۶۶	۲۸۷۴	%۳۰	۱۲۹۰	روستای جنگیه	۸
۰/۵۶	%۲	۲۸۱۰	%۶۴	۷۱۰۳۸	%۳۴	۳۷۳۷۹	کوت عبدالله	۹
۰/۴۳	%۳	۲۱۵	%۷۰	۵۰۰۹	%۲۷	۱۹۳۲	کانتکس	۱۰
۰/۸۹	%۲	۲۶۸	%۵۳	۵۸۴۳	%۴۵	۴۹۳۱	روستای قلعه چنان	۱۱
۰/۸۱	%۵	۱۰۰	%۵۵	۱۱۰۰	%۴۰	۸۰۰	کوی طاهر	۱۲
۰/۵۸	%۲	۱۸۷	%۶۳	۴۸۷۲	%۳۵	۲۶۵۸	آل صافی	۱۳
۰/۶۳	%۳	۳۲۲	%۶۴	۱۱۶۳۴	%۳۳	۶۹۸۸	منبع آب	۱۴
۰/۵۳	%۳.۴	۹۱۳	%۶۵.۳	۱۷۴۷۴	%۳۱	۸۴۰۸	حصیرآباد	۱۵
۰/۳۳	%۳	۳۴۰	%۷۵	۸۱۱۵	%۲۲	۲۳۲۹	زرگان	۱۶
۰/۸۱	%۲	۲۰۰	%۵۵	۷۱۹۶	%۴۳	۵۶۲۸	زویه	۱۷

(جدول ب-۱۷)

تراکم خانوار و نسبت فضاهای مسکونی به کل

نسبت فضاهای مسکونی به کل (درصد)	تراکم سکونت	سکونتگاه	ردیف
۴۰	۱/۳۴	شیلنگ آباد - سیاحی	۱
۲۵	۱/۲	شهرک رزمندگان	۲
۵۱	۱/۰۷	گلدشت و گلپهار	۳
۳۷	۱/۰۵	کریشان	۴
۳۲	۱/۲۴	روستای عین دو	۵
۷۰	۱/۷	ملاشیه	۶
۷	۱/۳۱	چنیه	۷
۵	۱/۴۴	روستای جنگیه	۸
۲۲	۱/۷۷	کوت عبدالله	۹
۵	۱/۱	کانتکس	۱۰
۵۲	۱/۱۴	روستای قلعه چنان	۱۱
۳۰	۱/۰۴	کوی طاهر	۱۲
۴۷	۱/۲۸	آل صافی	۱۳
۳۳	۱/۰۶	منبع آب	۱۴
۱۲	۱/۴۱	حصیرآباد	۱۵
۲۷	۱/۴۷	زرگان	۱۶
۴۰	۱/۱۷	زویه	۱۷

(جدول ب-۱۸)

درصد اشتغال و نرخ شغل در سکونتگاه های مورد مطالعه

ردیف	سکونتگاه	درصد اشتغال	نسبت اشتغال در بخش					
			کشاورزی (درصد)	صنعت (درصد)	خدمات (درصد)	بازنشسته (درصد)	آزاد (درصد)	سایر (درصد)
۱	شیلنگ آباد- سیاحی	۵۱/۷٪	۹/۳۱	۳/۷	۸۳/۲	۳/۷	-	-
۲	شهرک رزمندگان	۴۰	۸/۱	۵/۱	۸۲/۸	۴	۰	-
۳	گلدشت و گلپهار	۵۲	۲۵	۱۴/۵	۸/۳	۱/۱	۵۱	-
۴	کریشان	۷۶	۷/۳	۲۵/۵	۱۰/۹	۳/۶	۵۲/۷	-
۵	روستای عین دو	۴۲/۳	۱۳	۸/۱	۶۷/۲	-	-	۱۱/۶
۶	ملاشیه	۷۹	۹/۳۱	۳/۷	۸۳/۲	۳/۷	-	-
۷	چنیه	۷۴	۵/۵	۲۰/۵	۷۴	-	-	-
۸	روستای جنگیه	۶۰	۹/۶	۱۳	۷۶/۵	۰/۹	-	-
۹	کوت عبدالله	-	-	-	-	-	-	-
۱۰	کانتکس	۹۸/۷	۳/۱	۵/۸	۷۶/۹	۱۴/۲	-	-
۱۱	روستای قلعه چنان	۶۴	۰/۷	۲۹/۳	۳/۸	۲/۲	۶۴	-
۱۲	کوی طاهر	۶۵/۹	۰	۴/۶	۲/۳	۲/۴	۹۰/۸	-
۱۳	آل صافی	۳۹	۰	۵	۹۵	۰	-	-
۱۴	منبع آب	۷۰	۰	۱۰	۹۰	۰	-	-
۱۵	حصیرآباد	۸۰	۴	۱۹	۷۰	۱۴	-	-
۱۶	زرگان	۹۵/۲	۲/۲۴	۸/۴۳	۷۰/۸	۱۸/۵۲	-	-
۱۷	زویه	۷۱	۰/۸۵	۵/۱۲	۸۶/۳۴	۷/۶۹	-	-

(جدول ب-۱۹)

فعالیت‌های کسب و پیشه در سکونتگاه‌ها

ردیف	سکونتگاه	تعداد واحد	جمع	کسب	سکونت و کسب	وابستگی درآمد خانوار به کسب*
۱	شیلنگ آباد - سیاحی	۳۸۵	۱۰۴۰	۱۴۲۵	۶/۲۱	
۲	شهرک رزمندگان	۵۴	۶۱	۱۱۵	۱۱/۶	
۳	گلدشت و گلپهار	۱	۱۳	۱۴	۳۲	
۴	کریشان	۴	۸	۱۲	۱۶	
۵	روستای عین دو	۳۲	۲۶۲	۲۹۴	۸/۳۳	
۶	ملاشیه	۲۹۰	۶۲	۳۵۲	۱۴/۳۸	
۷	چنیه	۲	۱۸	۲۰	۱۷	
۸	روستای جنگیه	۹۰	۳۰	۱۲۰	۸/۶	
۹	کوت عبدالله	۷۴۰	۱۰۸۳	۱۸۲۳	۱۳/۷	
۱۰	کانکس	۵۹	۲۲	۸۱	۲۱	
۱۱	روستای قلعه چنان	۱۵۱	۱۴	۱۶۵	۱۳/۳	
۱۲	کوی طاهر	۲۷	۶	۳۳	۱۰/۶	
۱۳	آل صافی	۳۲	۱۲۳	۱۵۵	۸/۵	
۱۴	منبع آب	۱۸۰	۲۶۰	۴۴۰	۹	
۱۵	حصیرآباد	۳۷۰	۴۷۳	۸۴۳	۶/۸	
۱۶	زرگان	۱۰۰	۷۰	۱۷۰	۱۲/۲۵	
۱۷	زویه	۱۶۵	۳۲۱	۴۸۶	۴/۲۰	

* یعنی نسبت خانوار در محله به جمع مشاغل کسب و پیشه

(جدول ب-۲۰)

نرخ بیکاری در سکونتگاه های مورد بررسی

نرخ عدم اشتغال			ردیف
(درصد)	سکونتگاه		
۴۸۳	شیلنگ آباد - سیاحی		۱
۶۰	شهرک رزمندگان		۲
۴۸	گلدشت و گلپهار		۳
۲۴	کریشان		۴
۱۷۷	روستای عین دو		۵
۲۱	ملاشیه		۶
۲۶	چنیبه		۷
۴۰	روستای جنگیه		۸
-	کوت عبدالله		۹
۱/۳	کانتکس		۱۰
۳۶	روستای قلعه چنان		۱۱
۳۴	کوی طاهر		۱۲
۶۱	آل صافی		۱۳
۳۰	منیع آب		۱۴
۲۰	حصیرآباد		۱۵
۴/۸	زرگان		۱۶
۲۹	زویه		۱۷

(جدول ب-۲۱) موقعیت فعالیت های صنعتی در محلات مورد مطالعه^{۱۰۵}

تعداد کارخانه، کارگاه و انبار در سکونتگاه های مورد بررسی

ردیف	سکونتگاه	تعداد		
		کارخانه	کارگاه	انبار
جمع				
		۱۶۲		
۱	شیلنگ آباد- سیاحی	۵۳	۳۸	۷۱
۲	شهرک رزمندگان	۲	۲	۵
۳	گلدشت و گلپهار	۲	-	۴
۴	کریشان	-	-	۳
۵	روستای عین دو	۰	۰	۳
۶	ملاشیه	۰	۰	۱
۷	چنیبه	-	۱	-
۸	روستای جنگیه	۲	-	۱
۹	کوت عبدالله	۱	۲	۶
۱۰	کانتکس	-	-	-
۱۱	روستای قلعه چنان	۱	-	۱
۱۲	کوی طاهر	۱	-	-
۱۳	آل صافی	۰	۰	۰
۱۴	منبع آب	۰	۰	۰
۱۵	حصیرآباد	۰	۰	۳
۱۶	زرگان	۱	۰	۳
۱۷	زویه	۱	۰	۳

^{۱۰۵} ماخذ: طرح ممیزی شهرداری اهواز-سال ۱۳۸۳

(جدول ب-۲۲)

میزان برخورداری از امکانات و خدمات رفاهی

تعداد انشعابات مجاز و میزان پوشش خدمات

ردیف	سکونتگاه	تعداد انشعاب	آب	برق	گاز	انشعابات	فاصلاب	تعداد واحدهای مسکونی
۱	شیلنگ آباد - سیاحی	تعداد پوشش دهی	۶۳۵۰ ٪۱۰۰	۷۴۲۹ ٪۹۰	۰ ٪۹۵	۰	۰ ۱۰۰٪/شیلنگ آباد ۲۰٪/سیاحی	۹۱۸۸
۲	شهرک رزمندگان	تعداد پوشش محله	۱۰۷۳ ۱۰۰	۲۸۰ ۷۰	۰ ۸۰	۷۰۰ ۱۰۰	۱۱۱۰	
۳	گلدشت و گلپهار	تعداد پوشش محله	۲۵ ۱۰۰	۲۰ ۱۰۰	فاقد ۰	فاقد ۰	۴۲۰	
۴	کریشان	تعداد پوشش محله	۱۹۳ ۹۰	۳۵۴ ۹۰	۰ ۱۰۰	فاقد ۰	۳۰۴	
۵	ملاشیه	تعداد پوشش محله	۲۱۶۰ ٪۱۰۰	۲۵۴۵ ٪۷۰	۴۷۴ ٪۹۰	۰ فاقد	۲۷۷۵	
۶	چنیبه	تعداد پوشش محله	۳۸۳ ۱۰۰	۵۹۷ ۹۵	۰ ۱۰۰	فاقد ۰	۲۵۹	
۷	کوت عبدالله	تعداد پوشش محله	۱۴۶۰۵ ۱۰۰	۱۱۶۶۵ ۱۰۰	۰ ۸۵	۰ ۱۰	۱۴۱۱۸	
۸	کانتکس	تعداد پوشش محله	۱۰۸۸ ۱۰۰	۲۹۶۰ ۱۰۰	۰ ۱۰۰	فاقد ۰	۱۵۶۶	
۹	کوی طاهر	تعداد پوشش محله	۱۹۵ ۱۰۰	۱۶۲ ۱۰۰	فاقد ۰	فاقد ۰	۳۳۷	
۱۰	آل صافی	تعداد پوشش	۸۸۹ ٪۱۰۰	۵۳۲ ٪۱۰۰	۰ ٪۶۰	۰ ٪۳۰	۲۱۱۰	

ردیف	سکونتگاه	تعداد انشعاب			تعداد انشعاب	
		آب	برق	گاز	درصد پوشش دهی	تعداد پوشش
۱۱	منبع آب	۳۰۷۶	۲۰۴۰	-	تعداد پوشش	۳۸۲۲
		%۱۰۰	%۱۰۰	%۷۰		%۸۰
۱۲	حصیرآباد	۴۷۰۱	۶۰۴۴	-	تعداد پوشش	۴۶۹۹
		%۱۰۰	%۱۰۰	%۹۵		%۹۰
۱۳	زرگان	۱۱۴۶	۱۰۳۶	-	تعداد پوشش	۸۶۵
		%۱۰۰	%۱۰۰	%۹۰		%۳۰
۱۴	زویه	۲۱۷۴	۹۶	-	تعداد پوشش	۳۴۶۳
		%۱۰۰	%۱۰۰	%۹۵		%۹۰
۱۵	روستای عین دو	۱۲۲۰	۱۴۳۵	-	تعداد پوشش	-
		%۱۰۰	%۱۰۰	%۹۵		-
۱۶	روستای جنگیه	۱۵۴	۹۴۰	-	تعداد پوشش محله	۵۳۷
		۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد پوشش محله	۰
۱۷	روستای قلعه چنان	۱۵۰	۱۲۰۱	۱۱۹۶	تعداد پوشش محله	۱۹۳۵
		۷۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد پوشش محله	۰

(جدول ب-۲۳)

میزان برخورداری از امکانات و خدمات رفاهی

تعداد واحدهای بهداشتی، آموزشی، فرهنگی و تفریحی در سکونتگاه های مورد مطالعه

ردیف	سکونتگاه	مرکز یا پایگاه بهداشتی	مسجد و حسینیه	مدرسه	مراکز ورزشی
۱	شیلنگ آباد- سیاحی	۲ مرکز بهداشت	۲۶	۲۲	۳
۲	شهرک رزمندگان	دارای پایگاه	۱	۳	۲
۳	گلدشت و گلپهار	فاقد	فاقد	۲	فاقد
۴	کریشان	دارای مرکز	۱	۱	۱
۵	روستای عین دو	۱ مرکز بهداشت	۲	۹	۱
۶	ملاشیه	۱ پایگاه بهداشتی	۱۴	۱۱	۱
۷	چنیه	فاقد	۲	۲	۲
۸	روستای جنگیه	خانه بهداشت	۳	۴	۱
۹	کوت عبدالله	بیمارستان+ ۶ پایگاه و خانه بهداشت+ ۴ واحد پزشکی درمانی	۵۷	۳۹	۶
ردیف	سکونتگاه	مرکز یا پایگاه بهداشتی	مسجد و حسینیه	مدرسه	مراکز ورزشی
۱۰	کانتکس	دارای پایگاه	۶	۵	۱
۱۱	روستای قلعه چنان	دارای مرکز	۱۷	۳	۱
۱۲	کوی طاهر	فاقد	۱	۱	فاقد
۱۳	آل صافی	۱ پایگاه بهداشتی	۵	۲	فاقد
۱۴	منبع آب	فاقد	۲	۷	۱
۱۵	حصیرآباد	۱ مرکز و ۲ پایگاه	۴	۱۳	۲
۱۶	زرگان	۱ مرکز	۱۳	۸	۱
۱۷	زویه	۱ پایگاه	۱۳	۶	۱

(جدول ب-۲۴)

بررسی وضعیت شکاف رفاهی در سکونتگاه ها

شکاف اقتصادی در سکونتگاه ها

نسبت گرانترین به ارزاترین ملک	سکونتگاه	ردیف
۲۸۳	شیلنگ آباد- سیاحی	۱
۴۵/۳	شهرک رزمندگان	۲
۱۷/۴	گلدشت و گلپهار	۳
۵۷	کریشان	۴
۲۷	روستای عین دو	۵
۵۷۱	ملاشیه	۶
۱۹	چنیه	۷
۱۳/۶	روستای جنگیه	۸
۱۰۸/۸	کوت عبدالله	۹
۳۴/۵	کانتکس	۱۰
۱۳/۶	روستای قلعه چنان	۱۱
۱۷/۱	کوی طاهر	۱۲
۳۸	آل صافی	۱۳
۲۳	منبع آب	۱۴
۱۱۱	حصیرآباد	۱۵
۵۰	زرگان	۱۶
۵	زویه	۱۷